

การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม
อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น



วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2546

ISBN 974-04-3555-6

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า
จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น



นางศพรณ ฟูตธรรม

นางสาวนวลพรรณ บุญธรรม
ผู้วิจัย

2565 255506

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อภิญา บัวสว่าง ศศ.บ., M.A.
ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

2565 255506

รองศาสตราจารย์เสาวภา พรสิริพงษ์ ศศ.บ., สม.ม.
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

2565 255506

อาจารย์พรทิพย์ อุดุกรณ์
ศศ.บ., ศศ.ม.

กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

2565 255506

อาจารย์พรทิพย์ อุดุกรณ์ ศศ.บ., ศศ.ม.

ประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

2565 255506

รองศาสตราจารย์วราภรณ์ ฐิตินันทพันธ์,
ท.บ., ป.ชั้นสูง (วิทยาเอ็น โคคอนต์),
วท.ม. (การแพทย์คลินิก), อ.ท. (วิทยาเอ็น โคคอนต์)
รักษาราชการแทนคณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า

จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา

วันที่ 9 มิถุนายน 2546

นางศรพรรณ พงษ์ธรรม

นางสาวนวลพรรณ บุญธรรม

ผู้วิจัย

อ.สุวิไล ประภังค์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อภิญา บัวสรวง ศศ.บ., M.A.

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์เสาวภา พรสิริพงษ์ ศศ.บ., สม.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประภังค์ สุขมาลชาติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประภังค์ สุขมาลชาติ

M.S.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

อ.สุวิไล ประภังค์

อาจารย์พรทิพย์ อุศุภรัตน์ ศศ.บ., ศศ.ม.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ วราภรณ์ รุตินันท์พันธุ์,

ท.บ., ป.ชั้นสูง (วิทยาเอ็นโคคอนต์),
วท.ม. (การแพทย์คลินิก), อ.ท. (วิทยาเอ็นโคคอนต์)

รักษาราชการแทนคณบดี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ สุวิไล ประภังค์

รองศาสตราจารย์ สุวิไล ประภังค์

Ph.D.

ผู้อำนวยการ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์อภิญา บัวสรวงประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนการติดตามความก้าวหน้าของการวิจัยมาโดยตลอด และรองศาสตราจารย์เสาวภา พรศิริพงษ์ และอาจารย์พรทิพย์ อุดุภรณ์ อาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยอยู่เสมอมา ตลอดจน คุณลุงกั๊ววัน วงษ์พันธ์ คุณยายสุทินและคุณตาพลอย ศรีหิรัญ ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตให้กับผู้วิจัยฟังอย่างไม่รู้สึกลบเบื่อหน่าย ขอขอบคุณ นายโอภาส จันทร์เพ็ญ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม และนายหิรัญ ดวงจันทร์ กำนันตำบลมะขามล้ม ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลและได้ให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ตลอดจนชาวบ้านมะขามล้มทุกคน ที่ให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลและแสดงความคิดเห็นต่างๆ และขอบคุณเพื่อนๆ สาขาพิพิธภัณฑศึกษาทุกคนที่ให้ข้อคิดเห็น คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ท้ายนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณ บิดามารดา ซึ่งสนับสนุนในด้านการเงินและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยจนสำเร็จการศึกษา

นवलพรรณ บุญธรรม

การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (A STUDY OF LOCAL HISTORY OF MAKHAMLOM VILLAGE FOR THE CREATION OF A COMMUNITY MUSEUM)

นवलพรรณ บุญธรรม 4236436 LCCS/M

ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ : อภิญญา บัวสว่าง,ศศ.บ.,M.A., เสาวภา พรศิริพงษ์,ศศ.บ., ศศ.ม., พรทิพย์ อุกุศลรัตน์,ศศ.บ.,ศศ.ม.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านมะขามล้ม เพื่อศึกษาแนวทางพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยใช้การศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า ในการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และใช้การจัดสนทนากลุ่มกับแกนนำชาวบ้าน เพื่อร่วมกันหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยเริ่มจากการค้นหาผู้ที่จะเป็นแกนนำในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การจัดสนทนากลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ในการจัดตั้ง รวมถึงการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มมีความยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า จากการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมกันคิดและตัดสินใจ สามารถกำหนดแนวทางการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยมี คณะทำงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ครูท้องถิ่น ผู้รู้ท้องถิ่น ชาวบ้านและเยาวชน ร่วมดำเนินการจัดตั้ง แกนนำหลัก คือ องค์การบริหารส่วนตำบล งบประมาณการจัดตั้งและการดูแลรักษา ได้จากสภาวัฒนธรรมอำเภอบางปลาหม้อ งบประมาณพัฒนาหมู่บ้าน และเงินบริจาคจากชาวบ้าน เนื้อหาที่จะนำเสนอ ได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน 2) สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น 3)วิถีชีวิตชาวบ้าน 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) คนดีบ้านมะขามล้ม 6) บ้านมะขามล้มกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง แต่ละหัวข้อ มีวัตถุจัดแสดงที่หาได้ในท้องถิ่น และวัตถุที่หมู่บ้านได้เก็บรวบรวมไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 และเห็นชอบให้ปรับใช้อาคารที่ทำการเดิมขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม เป็นอาคารจัดแสดง แนวทางการบริหารงาน จะดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม จัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน เพื่อให้ชาวบ้านและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมสืบสานวัฒนธรรมชาวพวน และอาจจัดตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานในท้องถิ่นขึ้นมาเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนกิจการของพิพิธภัณฑ์ ในด้านต่างๆ

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน/พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น/การมีส่วนร่วมของชุมชน

131 หน้า ISBN 974-04-355-6

A STUDY OF LOCAL HISTORY OF MAKHAMLOM VILLAGE FOR THE CREATION OF A COMMUNITY MUSEUM.

NAUNPHAN BOONTHAM 4236436 LCCS/M

M.A. (CULTURAL STUDIES)

THESIS ADVISORS : APINYA BUASUANG,B.A.,M.A. , SAOWAPA PORNSIRIPONGSE, B.A.,M.A. , PORNTHIP USUPARAT, B.A.,M.A.

ABSTRACT

This qualitative research purposed to study history and local cultural society in Makhamlom village to create the guidelines for forming a community museum. Oral histories were the main resource for the museum. Then seminars were held with the villagers' group leaders to share ideas on how to build a community museum and to find someone to lead the project. The focus group was for initiating group collaboration on the creation, maintenance and management of the museum.

From the research, cooperation of local people is an essential requirement for creation of this community museum. The work groups are the sub-district organization officials', Kamans', local teachers', local philosophers', the people and the youth. The groups that are doing most of the work on this project are the sub-district organization and the Council of Cultural Affair of amphur Bang Pla-ma, as almost all of the budget of the foundation and maintenance is provided by them while some of the funds are from donations. The stories presented in the exhibition are...1) History of the village.2) Local cultural society. 3) Villagers' way of life. 4) Local wisdom. 5) Honorable men of Makhamlom village. 6) Makhamlom village's development and alteration. Each subject will be exhibited using local materials and cultural objects collected since the year 2530 B.E. The former office of the sub-district organization approved the decision to adapt a pre-existing building as the exhibition structure. The estimates and administrative rules of the museum will be set by the sub-district organization for introducing the youth to the idea of preserving Phaun's culture. It's possible they will set a committee from the local unit to supervise the museum's activities.

KEY WORDS : LOCAL HISTORY / A COMMUNITY MUSEUM / THE PARTICIPATE OF THE COMMUNITY

131 p. ISBN 974-04-3555-6

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 แผนการดำเนินงานวิจัย	3
1.5 นิยามศัพท์	4
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	4
1.7 พื้นที่ภาคสนามสำหรับการวิจัย	4
1.8 ประโยชน์ที่ได้รับ	4
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	5
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ศึกษา	5
2.1.1 แนวคิดและวิธีการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า	5
2.1.2 แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	5
2.1.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	7
2.1.4 แนวคิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	8
2.1.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน	9
2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	16
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	18
2.2.1 ชนชาติลาวพวน	18

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	20
3.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสารต่างๆ	20
3.2 ข้อมูลจากการบอกเล่า	23
3.2.1 การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์	23
3.2.2 ขั้นตอนการสัมภาษณ์	27
3.3 การมีส่วนร่วมกับชุมชน	29
บทที่ 4 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม	31
4.1 ประวัติความเป็นมาของลาวพวนในประเทศไทย	31
4.2 ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ	32
4.3 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านมะขามล้ม	34
4.4 ทรัพยากร การผลิต และการดำรงชีวิต	41
4.5 การคมนาคม	44
4.6 ประวัติศาสตร์การเกษตรกรรม	44
4.7 ระบบแรงงาน	51
4.8 วัดกับชุมชน	51
4.9 การรักษาโรค	54
4.10 พิธีกรรมและประเพณีชุมชน	57
4.10.1 จารีตประเพณีของชาวพวน	57
4.10.2 พิธีกรรมเนื่องในเกษตรกรรม	59
4.10.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต	61
4.10.4 ประเพณี 12 เดือน	64
4.10.5 ประเพณีทั่วไป	73
4.11 การเปลี่ยนแปลง	75

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 แนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามส้มร่วมกับชุมชน.....	81
5.1 การนำความคิดไปสู่การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	81
5.1.1 ศึกษาทัศนะของแกนนำชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	81
5.1.2 ศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนบ้านมะขามส้ม	83
5.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	86
5.2.1 กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น	87
5.2.1 การบริหารจัดการ	100
บทที่ 6 อภิปรายผลการศึกษา สรุปลผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ.....	104
6.1 อภิปรายผลการศึกษา	104
6.2 สรุปลผลการศึกษา	111
6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	111
บรรณานุกรม	112
ภาคผนวก ก	117
ภาคผนวก ข	119
ภาคผนวก ค	121
ประวัติผู้วิจัย	128
EXECUTIVE SUMMARY	129

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แผนดำเนินการวิจัย	3
2	รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ และหัวข้อที่สัมภาษณ์	26-27



สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 1	ที่ตั้งตำบลมะขามล้ม	33
2	ที่ตั้งหมู่บ้านต่างๆในตำบลมะขามล้ม	37
3	ศูนย์กลางความเชื่อทางศาสนาของชาวบ้าน	53
4	ขบวนบวชนาค เมื่อประมาณ 80 ปีที่แล้ว	62
5	การทำนุญหลังบ้าน	70
6	การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน	79
7	สภาพปัจจุบันของศูนย์วัฒนธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2530	85
8	ตัวอักษรไทยน้อย	94
9	ตัวอักษรธรรมอีสาน	94

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการจัดตั้งและบริหารงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ยั่งยืน

หน้า

17



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

หมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นหมู่บ้านที่มีความเก่าแก่ มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องกันมา กว่า 160 ปี ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยพวน บรรพบุรุษได้อพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์ ประเทศลาว โดยอพยพเข้ามาในสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อเกิดกบฏขึ้นในสมัยของเจ้าอนุวงศ์ รัชกาลที่ 3 โปรดฯ ให้กองทัพไทยขึ้นไปปราบถึง 2 ครั้ง แต่ทุกครั้งได้กวาดต้อนชาวลาวเวียงจันทน์หรือลาวเวียงเข้ามาด้วย รวมทั้งไทยพวนก็เชื่อว่าถูกกวาดต้อนเข้ามาคราวเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อครั้งที่แม่ทัพไทย ติดตามจับตัวเจ้าอนุวงศ์ขึ้นไปถึงเมืองพวน(แขวงเชียงขวาง) ในครั้งนั้นคงได้ส่งชาวเวียงจันทน์และชาวพวนเข้ามาด้วย ชาวเวียงจันทน์และชาวพวนจึงกระจายอยู่ตามที่ต่างๆสืบมาจนปัจจุบัน ได้แก่ ชาวพวนบริเวณเมืองศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบางพลี จังหวัดสิงห์บุรี อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นต้น

ปัจจุบันบ้านมะขามล้มมีจำนวนประชากรประมาณ 1,700 คน ในอดีตประชากรประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติและการทำงานของคนในสังคมเกษตรกรรมก่อให้เกิดประเพณี ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับสัตว์และคนกับคน เช่น การสืบทอดอายุ การแหกข้าว การสืบทอดข้าว บุญก่าฟ้า เป็นต้น ปัจจุบันพื้นที่ในการทำนาลดลง เพราะชาวนาส่วนใหญ่หันมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ทำนา ทำสวนมะม่วง เลี้ยงไก่ไข่ ขุดบ่อเลี้ยงปลา เพาะเห็ด ฯลฯ จากวิถีการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ทำให้ชาวบ้านต้องแสวงหาทางเลือกใหม่ๆในการเพิ่มรายได้และผลผลิต เครื่องจักรและสารเคมี เข้ามามีบทบาททุกขั้นตอนในกระบวนการผลิต ทำให้สามารถเพิ่มผลผลิตและนำผลผลิตออกจำหน่ายได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกัน ก็ก่อให้เกิดผลกระทบตามมามากมาย เช่น ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการเป็นหนี้สินนายทุนและรัฐบาล ปัญหาการย้ายถิ่นฐาน ปัญหาความยากจน การสูญหายของประเพณีต่างๆ ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้สังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป

แม้ว่าบ้านมะขามล้มกำลังเปลี่ยนแปลง เนื่องจากกระแสการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต จากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปด้วย ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา วัฒนธรรมของชาวพวนที่หมู่บ้านมะขามล้ม ยังคงดำเนินอยู่แต่ก็มีผู้สืบสานน้อยลงทุกที วัฒนธรรมของชาวพวนได้ผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมของชาวไทยภาคกลาง ภาษาพวนและประเพณีต่างๆเริ่มหายไป จากวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยซึ่งเป็นคนในท้องถิ่น และได้เรียนรู้วัฒนธรรมของหมู่บ้านมาพอสมควร จึงเห็นความสำคัญในการที่จะศึกษาและรวบรวมประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของบ้านมะขามล้มไว้ ก่อนที่วัฒนธรรมประเพณีจะสูญหาย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้กับคนรุ่นหลังได้ศึกษา ประกอบกับชาวบ้านมะขามล้มมีนโยบายที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นในชุมชน ซึ่งผู้นำหมู่บ้านมีความคิดว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชนน่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวพวนไว้ได้ นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยังเป็นแหล่งที่สามารถเผยแพร่สังคมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับคนท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปที่สนใจศึกษาได้ และแสดงให้เห็นว่า แม้ชาวพวนจะเป็นคนกลุ่มน้อยและถูกแวดล้อมไปด้วยวัฒนธรรมของภาคกลาง แต่ชาวพวนก็ยังคงมีเอกลักษณ์ของตน มีการสั่งสมวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเป็นเวลายาวนาน และสามารถดำรงไว้ได้ถึงทุกวันนี้ ซึ่งนับเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านอยู่เสมอ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษารวบรวมประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านมะขามล้ม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มร่วมกับชุมชน และระดมความคิดของชาวบ้านเพื่อหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้พิพิธภัณฑ์สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมะขามล้ม เพื่อนำไปหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของหมู่บ้านร่วมกับชุมชน

1.3 ขอบเขตในการวิจัย

ปัจจุบันตำบลมะขามล้มมีจำนวน 14 หมู่บ้าน มีเนื้อที่รวมประมาณ 42 ตารางกิโลเมตร การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงจะทำการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เฉพาะบริเวณของบ้านมะขามล้มเท่านั้น ซึ่งครอบคลุมอาณาเขตหมู่ที่ 2,3,4,12 และ 14 เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดใหญ่ที่สุด

ของตำบลมะขามล้ม และยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ได้พอสมควร โดยศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมของหมู่บ้านมะขามล้ม ด้วยมิติทางวัฒนธรรม ตั้งแต่การอพยพเข้าสู่บ้านมะขามล้มเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2380 สืบเนื่องถึงปัจจุบัน และร่วมกับชุมชนเพื่อหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม โดยนำข้อมูลประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่นที่รวบรวมได้ และทัศนะของกลุ่มแกนนำชาวบ้าน มาวิเคราะห์เป็นแนวทางในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลท้องถิ่น การกำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง รวบรวมวัตถุจัดแสดง งบประมาณ รูปแบบอาคารจัดแสดง ที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ และนอกจากนี้จะมีส่วนร่วมในการหาแนวทางบริหารงานพิพิธภัณฑ์ ให้มีความยั่งยืน

1.4 แผนการดำเนินงานในการวิจัย

ตารางที่ 1 : แผนการดำเนินงานในการวิจัย

ขั้นตอน	ระยะเวลา
1. ขึ้นเก็บรวบรวมข้อมูล - ข้อมูลทางเอกสาร - การเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่า - สัมภาษณ์ความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม - การตรวจสอบข้อมูล	กุมภาพันธ์ 2544 - มิถุนายน 2544 กรกฎาคม 2544 - กุมภาพันธ์ 2545 กรกฎาคม 2544 - มีนาคม 2545 กรกฎาคม 2544 - มีนาคม 2545
2. การศึกษาร่วมกับชุมชน โดยการจัดสนทนากลุ่มกับแกนนำหมู่บ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลท้องถิ่น แล้วนำเนื้อหาทั้งหมดไปหารือกับกลุ่มแกนนำหมู่บ้านเพื่อศึกษา แล้วนำมากำหนดขอบเขตเนื้อหาการจัดแสดง	พฤษภาคม 2545 - กรกฎาคม 2545
3. ประชุมแกนนำหมู่บ้าน เพื่อระดมความคิดใน 2 ส่วน คือ กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน	สิงหาคม 2545 - ตุลาคม 2545
4. สรุป และอภิปรายผลการศึกษา	พฤศจิกายน 2545 - ธันวาคม 2545
5. เรียบเรียงและจัดพิมพ์	มกราคม 2546 - กุมภาพันธ์ 2546

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชน หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น และจัดแสดงเกี่ยวกับท้องถิ่น ทั้งในแง่ความเป็นมาของท้องถิ่น วิถีชีวิต ประเพณี สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ นิเวศวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา ตลอดจนเรื่องราวของท้องถิ่นตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ซึ่งอาจจัดขึ้นได้ทั้งในเมืองขนาดใหญ่และในตำบลหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ กระบวนการที่ให้ประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้เป็นผู้ริเริ่ม และมีส่วนเกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานกิจกรรมร่วมกัน โดยให้ทุกคนมีสิทธิ ในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตัวของคนในชุมชนเอง

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านความต้องการ ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของหมู่บ้านมะขามล้มนั้น จะเก็บข้อมูลเฉพาะผู้ที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในหมู่บ้านและผู้ที่ปัจจุบันได้เข้ามาอยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพภายในหมู่บ้านนานกว่า 10 ปี

1.7 พื้นที่ภาคสนามสำหรับการวิจัย

หมู่บ้านมะขามล้ม ต.มะขามล้ม อ.บางปลาหมอ จ.สุพรรณบุรี หมู่ที่ 2,3,4,12 และ 14

1.8 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.8.1 ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้ก่อนที่ข้อมูลต่างๆจะสูญหาย

1.8.2 การทำงานร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ได้รับรู้ปัญหาต่างๆ ของชุมชน ที่มีผลต่อการจัดตั้งและการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

1.8.3 ชุมชนได้มีกระบวนการเรียนรู้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นร่วมกัน

1.8.4 ผลจากการศึกษา สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยแบ่งเอกสารในการวิจัย ออกเป็น 2 ประเด็น คือ ส่วนหนึ่งเป็นเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดหรือหลักการในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แนวคิดในการเปลี่ยนแปลงสังคมและตัวอย่างการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งเป็นเอกสารเกี่ยวกับประวัติของชาวพวน ประวัติชุมชน เชื้อสายพวนที่อยู่ใกล้เคียง และลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชาวพวน เอกสารดังกล่าว ได้แก่ วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร การสัมภาษณ์ เอกสารรอง ได้แก่ บันทึกส่วนตัวของคนท้องถิ่น ภาพถ่าย และสื่อ ไม้ดีพิมพ์อื่นๆ

2.1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดต่างๆเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและวิเคราะห์เป็น ข้อมูลหรือ เนื้อหาในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวคิดและวิธีการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า

การศึกษาหาข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า(Oral History) (สุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล และคนอื่นๆ (2540:4-10),อ้างถึงใน สุวนันท์ ขวัญทอง ,2544:16-17) เป็นวิธีการที่มีมานานแล้ว โดยการศึกษาจากการบอกเล่าความทรงจำของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หนึ่งๆ หรือจากผู้ที่เคยได้ยินได้ฟัง มาจากผู้อื่นอีกทอดหนึ่ง แล้วจึงนำข้อมูลจากการบอกเล่านั้นเป็นหลักฐานในการเขียนเรื่องราว เช่น เอกสารคำให้การกรุงเก่า จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทร โดยมักใช้หลักฐานเอกสารร่วมกับข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่า การศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่ามักใช้ ศึกษาเรื่องราวของบุคคลสำคัญทางการเมือง กรรมการ ผู้หญิงชาวนา ชาวประมง ฯลฯ

บางสังคมเน้นประวัติศาสตร์บอกเล่าที่บันทึกเสียงของผู้รู้ไว้ หรือการให้ท่องประวัติของตระกูล หรือท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งคติชน คติชาวบ้าน เพลงพื้นเมือง นิทาน เก็บไว้เป็นหลักฐานในการช่วยสานต่อประเพณีในอดีตให้กับสังคม ปัจจุบันมีการใช้หลักฐานจากการบอกเล่าเพิ่มขึ้น เช่น วิทยานิพนธ์เรื่องวิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2396 - 2503 ของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ วิทยานิพนธ์เรื่อง สมาคมลับอั้งยี่ในประเทศไทย ของสุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล และ หนังสือเรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นต้น

การเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า จะนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นหลักฐานในการเรียบเรียงเรื่องราว ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลต่างๆ เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ โดยไม่เน้นตามแบบแผนของวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า แต่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่า

- 1) การเลือกสรรวิทยากรหรือผู้ให้สัมภาษณ์ ศึกษาจากการค้นคว้าในเอกสาร และขอคำแนะนำจากผู้รู้หรือได้จากผู้ที่รู้ข่าวการทำการศึกษา ทำบัญชีรายชื่อผู้บอกเล่า
- 2) การค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมก่อน/หลังการสัมภาษณ์ ในเรื่องที่ทำกรวิจัยและประวัติเกี่ยวกับผู้บอกเล่า เพื่อสะดวกในการตั้งแนวคำถามล่วงหน้า และเป็นลักษณะคำถามเปิดเพื่อให้ผู้บอกเล่าให้ข้อมูลได้มากที่สุด
- 3) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ต้องอยู่ในบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการสัมภาษณ์ ความเป็นกันเอง สร้างความประทับใจ และเป็นผู้ฟังมากกว่าผู้พูด
- 4) การบันทึก ต้องบันทึกประวัติของผู้ให้สัมภาษณ์ สภาพห้องสัมภาษณ์ ลักษณะท่าทางของผู้ให้สัมภาษณ์
- 5) การถอดเทป สามารถถอดเทปหรือแก้ไขภาษาบ้าง ไม่ต้องตกแต่งภาษาให้สวยงาม และต้องส่งคืนฉบับที่ถอดเทป ให้วิทยากรตรวจสอบเห็นชอบด้วย ข้อความที่ไม่ควรเผยแพร่ ควรเก็บเป็นความลับ
- 6) การตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบจากเอกสารจากแหล่งต่างๆ หรือจากคนอื่นที่ไม่ใช่ผู้ให้สัมภาษณ์ มีการวิเคราะห์ข้อมูล แยกแยะข้อเท็จจริงและความคิดเห็นออกจากกัน

2.1.2 แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (local history) หรือประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) มีความสำคัญกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ มากกว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชาติ กษัตริย์ และสถาบันต่างๆ เหมือนอย่างประวัติศาสตร์กระแสหลัก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ สภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน มากกว่าจะเป็นการศึกษาสงคราม วิศวกรรม หรือเรื่องราวของชนชั้นผู้นำ หลักฐานที่ได้ มาจาก ตำนาน นิทาน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ โดยได้มาจากผู้สูงอายุและผู้ทรงความรู้ของชุมชน ธิดา สารเยา (2539:41-47) ได้แบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ที่ต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์จากส่วนกลาง ประวัติศาสตร์ ส่วนที่ 2 คือ ประวัติศาสตร์สังคม ที่มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาและความรู้สึกนึกคิดของคนที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่น ในปัจจุบัน เรียกว่า เป็นประวัติศาสตร์จากภายในและเป็นประวัติศาสตร์ที่ยังมีชีวิต (living history) เพราะข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มาจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ต้องใช้วิธีเก็บข้อมูลที่เรียกว่าประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) เป็นเครื่องมือ สุเทพ สุนทรเกสัช (2540:108-127) ได้กล่าวถึงขอบเขตและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จุลภาค คือ ศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและมีขอบเขตที่จำกัด ชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตนทางสังคม (Social Entities) มีการเกิด การเจริญเติบโต การเสื่อม และการสิ้นสุดในตัวของมันเอง เนื้อหาสาระของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ การศึกษาประวัติศาสตร์สังคม (Social History) ของชุมชนท้องถิ่น โดยมีจุดหมายในการศึกษา เพื่อที่จะได้มีความเข้าใจใกล้ชิดและลึกซึ้ง ต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และมีแผนภูมิทางด้านเวลา (Time Scheme) และลำดับ เหตุการณ์ (Chronology) ของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากประวัติศาสตร์แห่งชาติ หน่วยของการศึกษา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ ชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ทางด้านศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ต้องกำหนดขอบเขตที่จะศึกษาให้แน่นอน เพื่อเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของสมาชิกในชุมชนท้องถิ่นนั้น ในฐานะเป็นตัวตนในสังคมเดียวกันได้ นอกจากนี้ก็ต้องกำหนดขอบเขตทางด้านระยะเวลา เพื่อใช้เป็นกรอบวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน ภายในกรอบของระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงชุมชน กระบวนการเปลี่ยนแปลงมี 2 ประเภท ประเภทแรก คือ การเปลี่ยนแปลงแบบ " วัฏจักร " (cyclical) คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำๆ เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย การเข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงประเภทที่ 2 ที่เกิดขึ้นอย่างซ้ำๆ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ (Structural or Historical Change)

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ การศึกษาประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นนั้นๆ ข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการบอกเล่าจากคนในท้องถิ่น โดยศึกษาจากตำนาน นิทาน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะต้องกำหนดพื้นที่การศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้จะต้องกำหนดขอบเขตด้านระยะเวลา เพื่อใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แนวคิดข้างต้นใช้เป็นกรอบในการศึกษาว่าควรเก็บข้อมูลด้านใดบ้าง ความเป็นมาและความเป็นไปของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น บ้านมะขามล้ม ความน่าสนใจของข้อมูล เพื่อใช้เป็นพื้นฐาน ในการกำหนดขอบเขตเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

2.1.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

เจดีย์ว ฤกษ์จุฬิมล (2542,179-189) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงมีทั้งการเพิ่มสิ่งใหม่ขึ้นและการสูญสลายไปของสิ่งเก่า มีทั้งพลังที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และพลังที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง บางส่วนเปลี่ยนแปลงช้า และบางส่วนเปลี่ยนแปลงได้เร็ว การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่ง มักกระทบต่อส่วนอื่นๆด้วย ปัจจัยที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้า ได้แก่ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ประชากร โลกทัศน์ นวัตกรรม และการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม เอี่ยม ทองดี และคณะ (2544 ,97-114) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงมีเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ ประชากร ทรัพยากร และเทคโนโลยี โดยมีหลักว่าเมื่อประชากรเพิ่ม ความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรย่อมเพิ่มตาม ชุมชนจึงจำเป็นต้องพัฒนาภูมิปัญญาและเทคโนโลยีให้สามารถตอบสนองความต้องการ จึงทำให้เกิดพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงลักษณะต่างๆ ของชุมชนขึ้น เพื่อให้ชุมชนอยู่รอด สนิท สมัคการ (2538,114) กล่าวว่า สถานะทางเศรษฐกิจของสังคม มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคมอย่างใกล้ชิด ในบางครั้งเศรษฐกิจก็เป็นสาเหตุหรือตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในลักษณะอื่นๆของวัฒนธรรม แต่หลายกรณี ค่านิยมและความเชื่อของคนในสังคม ก็กลายมาเป็นตัวจำกัดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน

เจดีย์ว ฤกษ์จุฬิมล (2542,179-189) กล่าวว่า บางสังคมการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นวัฏจักร มีทั้งความเจริญและความเสื่อมสลับกัน ส่วนบางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่มีวิวัฒนาการซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการปรับตัวที่ละน้อยไปตามธรรมชาติ แต่บางส่วนเป็นการ

เปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา ปัจจุบัน สังคมต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย ซึ่งส่วนใหญ่ มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้านอุตสาหกรรมและการค้า มีการขยายตัวของเมือง มีระบบ การเมืองแบบประชาธิปไตย มีระบบความคิดและบรรทัดฐานที่ยึดหลักเหตุผลเป็นสำคัญ แต่ส่วนใหญ่ สังคมที่กำลังพัฒนาสู่ความทันสมัยมักประสบปัญหา ได้แก่ การพึ่งทุนและเทคโนโลยี การเป็นหนี้ การตกอยู่ใต้อิทธิพลทางการเมือง การใช้ทรัพยากรที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อม สังคม ลักษณะนี้ มักมีลักษณะสองด้านควบคู่กันไป คือ เศรษฐกิจภาคเกษตรกับภาคอุตสาหกรรม การเมือง แบบประชาธิปไตยกับระบบอำนาจแบบอุปถัมภ์ ซึ่งสังคมสมัยใหม่หลายสังคมยังคงรักษา วัฒนธรรมแบบเก่าให้ดำรงอยู่ พร้อมกับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ได้อย่างกลมกลืน

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ สภาพ เศรษฐกิจ ค่านิยม ความเชื่อ บางสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงช้าบางสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงมีทั้งที่เป็น การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักร แบบค่อยเป็นค่อยไป และแบบการ พัฒนา ปัจจัยที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงเร็ว หรือช้า ได้แก่ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ประชากร โลก ทัศน์ นวัตกรรม และการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมบ้านมะขามล้มกำลังเข้าสู่สังคมพัฒนา การรับเอาเทคโนโลยีและเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการผลิต ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น กระบวนการผลิต เงินทุน วิถีชีวิตของเกษตรกร ความเชื่อ พิธีกรรม และโลกทัศน์ของคน ในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ยอมรับกระแสการพัฒนามากขึ้น แต่ก็ยังคงรักษาประเพณีความเชื่อบางส่วน ไว้ได้ ทฤษฎีข้างต้นช่วยเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์เหตุผลและรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรมของบ้านมะขามล้มได้เป็นอย่างดี

2.1.4 แนวคิดพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น

ปรานี วงษ์เทศ (2533 : 88-90) กล่าวว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ควรเน้นความเรียบง่ายไม่ต้อง ใหญ่โตหรือสวยงาม สถานที่จัดแสดงอาจเป็นบ้านเก่าๆ ดึก หรือห้องแถว โกดังที่เลิกใช้แล้ว ห้องเรียน ในโรงเรียน ฯลฯ แต่จุดสำคัญที่สุด คือ วัด เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งรวม ศิลปโบราณวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้ประจำท้องถิ่น สิ่งของที่นำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าสูงแต่ควรเป็นของอยู่ในท้องถิ่นนั้น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2543 :1-4) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในยุคแรกๆ ของประเทศไทย มีการดำเนินการจัดตั้งขึ้น 2 รูปแบบ รูปแบบแรก คือ การดำเนินการจัดตั้ง จากคนภายนอก ที่มีความรู้ในเรื่องการจัดพิพิธภัณฑท์ เช่น หน่วยราชการ นักวิชาการ โดยรวบรวม

โบราณวัตถุ ทั้งทางด้านโบราณคดีและชาติพันธุ์ที่มีภายในท้องถิ่นมาจัดแสดง และกำหนดเนื้อหาการจัดแสดงตามที่ได้ความได้จากวัตถุนั้น โดยไม่ได้เชื่อมโยงไปถึงสภาพและความเป็นไปของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นเลย คำว่า "ท้องถิ่น" จึงหมายถึงพื้นที่ ไม่เกี่ยวข้องกับคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้น รูปแบบที่ 2 คือ การดำเนินการโดยคนในท้องถิ่นเอง อย่างเช่นพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นตามวัด อันเนื่องมาจากพระภิกษุรวบรวมสิ่งของไว้ แล้วจัดสร้างอาคารขึ้นเพื่อนำวัตถุดังกล่าวมาตั้งแสดง ซึ่งการจัดแสดงดังกล่าว ก็ยังไม่มี การสื่อความหมายและเนื้อหาของสังคมวัฒนธรรม จึงมีสภาพคล้ายกับห้องเก็บของ การดำเนินการเพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนภายนอก ที่มีความรู้ในเรื่องการจัดพิพิธภัณฑ์กับคนในท้องถิ่น ที่มีความรู้ในเรื่องของท้องถิ่นเป็นอย่างดี มาร่วมกันระดมความคิดในการจัดตั้ง จึงจะได้ประโยชน์หลายๆด้าน สิ่งสำคัญที่สุด คือ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงและลุ่มลึก และการพัฒนา คนในท้องถิ่นให้รู้จักตัวเอง มีความรู้และมีความมั่นใจในตัวเอง เท่ากับเป็นการปูพื้นฐานการศึกษา ที่จะรองรับการกระจายอำนาจในการปกครองมายังท้องถิ่น ตามระบบประชาธิปไตย และที่สำคัญ ก่อให้เกิดบุคคลที่เป็นผู้รู้ท้องถิ่นที่มีสติปัญญา สามารถเป็นแกนนำของท้องถิ่นในการทำประชาพิจารณ์ ที่กำลังเป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งของประชาสังคม

อภิญา บัวสว่าง (2536) ได้กล่าวถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์หลายแห่งพยายามปรับปรุงดำเนินงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ พิพิธภัณฑ์ควรมีบทบาทในเรื่องสังคมและวัฒนธรรมโดยเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้การศึกษาแก่คนในท้องถิ่นและต่างถิ่น สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้คนในท้องถิ่น และช่วยสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน อีกทั้งควรมีบทบาททางเศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะสามารถสร้างแนวทางการประกอบอาชีพใหม่ๆ ขึ้นได้ นอกจากนี้บทบาททางการเมือง ก็เป็นสิ่งที่สำคัญ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะสร้างความรู้สึกลึกซึ้งท้องถิ่นนิยมให้กับคนในท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง

2.1.4.1 การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2539:4-25) ได้กล่าวถึงปัจจัยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และ ขั้นตอนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ไว้ดังนี้

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีองค์ประกอบ คือ

- คณะทำงาน ประกอบด้วย ชาวบ้าน ฝ่ายวิชาการ ภัณฑารักษ์

- งบประมาณ
 - เนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม ตำนาน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี การละเล่น ประวัตินุคคลสำคัญ การทำมาหากินของคนในอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนภายในท้องถิ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอก
 - สิ่งของจัดแสดง ควรเป็นของที่มิในท้องถิ่น และมีความหมายต่อคนท้องถิ่น
 - สถานที่จัดแสดง
- นอกจากนี้ได้กล่าวถึงขั้นตอนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ไว้ดังนี้
- การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนควรเกิดจากความกระตือรือร้นของชาวบ้าน ที่ต้องการจะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชนของตน นำไปสู่ความร่วมมือและผลักดันให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เกิดเป็นจริงเป็นจังขึ้น
 - ศึกษาวิจัยข้อมูลในท้องถิ่นท้องถิ่นมีเรื่องที่น่าสนใจอยู่มากมาย ดังนั้นควรมีการกำหนดหัวข้อเรื่องและขอบเขตเรื่องที่ต้องการศึกษา ซึ่งต้องเป็นเรื่องที่ให้ความรู้ความเข้าใจท้องถิ่นแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี
 - จัดทำทะเบียนและหมวดหมู่วัตถุ
 - กำหนดเนื้อหาและการทำคำบรรยายเรื่องราวให้พิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยประกอบกับวัตถุที่มีอยู่ว่าจะอะไร คือ ลักษณะสำคัญที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ภายในท้องถิ่น เพื่อนำเสนอเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์
 - การคัดเลือกสิ่งของ ที่นำมาจัดแสดงตามเนื้อหาที่กำหนด ต้องเลือกวัตถุที่มีความหมายต่อท้องถิ่นและเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นหลัก
 - การจัดแสดง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ต้องให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน การจัดแสดงจึงต้องน่าสนใจ
 - การจัดการ/ดำเนินงาน ควรมีคณะกรรมการของชุมชนในการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ

2.1.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

เสรี พงษ์พิศ (2542:45) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: รากฐานการพัฒนาว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการกำหนดการตัดสินใจ การวางแผน และการดำเนินการ กระบวนการแรกที่ต้องดำเนินการ คือ การกระจายอำนาจในการดำเนินงานไปสู่ชุมชน ค้นหาผู้มีความสามารถในเรื่องต่างๆของชุมชน

หลังจากนั้นศึกษาวิจัยแนวคิด และประสบการณ์ของแต่ละคน บริบทของชุมชนและวัฒนธรรมที่เขาอยู่นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรณีอื่นๆที่ได้วิจัยมา จากนั้นจึงประสานงานให้ คนเหล่านั้นได้มาพบกัน ร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน รวมทั้งวิจารณ์งานวิจัยที่เกี่ยวกับพวกเขา

วันชัย วัฒนศัพท์ (2543 : 19) ได้แปลผลงานเรื่อง A Guide book for involving citizens in community decision making ของ เจมส์ แอล เกรตัน (2535) ไว้ใน คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจของชุมชน ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า คือ กระบวนการที่สาธารณชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการและมีทักษะที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐในการตัดสินใจ เป็นกระบวนการสื่อสาร 2 ทาง ที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อจะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน กระบวนการการมีส่วนร่วมมีขั้นตอน ดังนี้

- การให้ข้อมูลต่อสาธารณชนอย่างเพียงพอ
- การให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอ
- ปรีกษาหารือกับสาธารณชน
- การร่วมกันตัดสินใจ กระบวนการตัดสินใจมีขั้นตอนดังนี้ บรรยายถึงประเด็นปัญหา

พิจารณาถึงทางเลือกต่างๆ เลือกทางเลือกที่เหมาะสม

สัมพันธ์ เตชะอริก และคณะ(2537:98) ได้แบ่งระดับของการมีส่วนร่วมไว้ 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 การร่วมคิดและวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุแห่งปัญหาและทางเลือกแห่งการแก้ปัญหา อันเป็นพื้นฐานทางความคิดในการประมวลความรู้ทั้งหมดของชุมชน เพื่อไปสู่ขั้นตอนต่อไป

ระดับที่ 2 การตัดสินใจ เป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วม ในการที่จะแก้ไขให้คนส่วนใหญ่ในชุมชน ได้ใช้อำนาจอันน้อยนิดของตนเอง ตัดสินใจว่าควรทำอะไรหรือไม่ควรทำอะไร

ระดับที่ 3 การวางแผน เมื่อตัดสินใจว่าจะดำเนินการเป็นที่แน่นอนแล้ว ขั้นตอนต่อไปอยู่ที่การวางแผนอย่างเป็นระบบว่าควรทำอะไรก่อนหลัง ทำแล้วจะเป็นอย่างไร

ระดับที่ 4 การปฏิบัติ อะไรจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นอยู่ที่ขั้นตอนนี้ ทั้ง 3 ระดับข้างต้นเป็นเพียงความคิดเท่านั้นยังไม่มีกรกระทำ ระดับนี้จึงเป็นการปฏิบัติจริงตามสิ่งที่คิด

ระดับที่ 5 สิ่งที่เกิดและปฏิบัติไม่ใช่ว่าจะได้ผลตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ ต้องมีปัญหาเกิดขึ้นในรายละเอียดมากมาย ซึ่งต้องทำการแก้ไขไปตลอดเวลา ระดับนี้จึงไม่ควรปล่อยปละละเลย แต่ต้องติดตามประเมินผลเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ให้ประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้เป็นผู้ริเริ่ม และมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานกิจกรรมร่วมกัน โดยให้สมาชิกในชุมชน มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันปฏิบัติ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยคนในชุมชนเอง

2.5.1.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2545:15) กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างลุ่มลึก จำเป็นต้องให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมเป็นนักวิจัยด้วย โดยเรียกกระบวนการนี้ว่า การเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างคนท้องถิ่นกับนักวิจัยจากภายนอก เพราะการจัดพิพิธภัณฑ์ไม่ใช่เพียงการนำวัตถุมาตั้งแสดง แต่ต้องนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นมาจัดแสดง เมื่อชุมชนมีความต้องการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ต้องมีการร่วมกันหาหลักฐาน คนท้องถิ่นสามารถให้ข้อมูลท้องถิ่นได้อย่างดี แต่ในเรื่องของแนวคิด ทฤษฎี วิธีการ ตลอดจนเทคนิคการจัดพิพิธภัณฑ์นั้น ต้องอาศัยนักวิชาการจากภายนอกช่วยวางแผน กำหนดวิธีการรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อให้ข้อมูลต่อคนนอกมาจัดทำเป็นเรื่องราวแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ประเมินว่าถูกต้องหรือสอดคล้องกับความเป็นจริงในท้องถิ่นหรือไม่ ก่อนที่จะรับรองร่วมกันว่าสิ่งที่จัดทำขึ้นนั้นคือองค์ความรู้ จากนั้นจึงนำเรื่องราวและความรู้เหล่านั้น มากำหนดเป็นหัวข้อในการแสดงเรื่องราวในพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเป็นความร่วมมือในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในและคนนอก

2.1.5.2 การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ปราณี วงษ์เทศ (2536 : 12-15) กล่าวถึงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ไว้ในกลุ่มน้ำแม่กลอง: พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง ต.บ้านม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2536 โดยความร่วมมือของชาวบ้านกับมหาวิทยาลัยศิลปากร ชาวบ้านและเจ้าอาวาสวัดม่วง ได้ตระหนักและภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมา ของบรรพบุรุษและวัฒนธรรมของตน เห็นได้จากกรณีที่ เจ้าอาวาสและชาวบ้าน ได้พยายามเก็บรวบรวมสิ่งของที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของชาวมอญไว้ เช่น คัมภีร์และผ้าห่อใบลานหลายพันชิ้น เครื่องมือเครื่องใช้ศิลปวัตถุที่พบในเขตลุ่มน้ำแม่กลอง เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้ ที่สะท้อนวิถีชีวิตในอดีตที่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ความเชื่อ และการทำมาหากินของชีวิตชาวนา เจ้าอาวาสและชาวบ้านม่วง ต้องการจะสืบทอดความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อเป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาและประเพณีของชุมชนสืบไป ตามกำลังงบประมาณที่วัดมีอยู่ และได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์

ด้านพิพิธภัณฑจากหน่วยงานต่างๆ ร่วมกันปรึกษาหารือกับเจ้าอาวาสวัดม่วง และผู้นำชุมชนในเรื่องลักษณะของพิพิธภัณฑ เนื้อหาและสิ่งของที่จัดแสดง การสร้างแหล่งค้นคว้าต่อเนื่อง ตลอดจนงบประมาณ จัดสร้างตัวอาคาร

จากนั้นมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้จัดตั้งคณะกรรมการฝ่ายวิชาการขึ้น ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนสิ่งของต่างๆ ที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ร่วมกับชาวบ้าน และได้รวบรวมโบราณวัตถุขึ้นสำคัญที่อยู่ในสภาพชำรุด ให้ฝ่ายอนุรักษ์โบราณวัตถุ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทำความสะอาดและซ่อมแซมตามหลักวิชาการ คณะกรรมการได้นำวัตถุทั้งหมดเป็นข้อมูลในการกำหนดเนื้อหาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ และได้ประชุมคณะกรรมการ เพื่อระดมความคิดในการค้นหาข้อมูลและศึกษาวิจัยเรื่องราว ที่เกี่ยวกับการจัดแสดงเพิ่มเติม และได้กั้นกรงข้อมูลเพื่อใช้เป็นพื้นฐาน ในการกำหนดขอบเขตและเนื้อหาจัดแสดงนิทรรศการ ที่มีเป้าหมายให้เป็นพิพิธภัณฑที่แสดงประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งชีวิตความเป็นอยู่และภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่มีลักษณะเรียบง่าย และสะดวกต่อการดูแลรักษา หรือพยายามให้มีความเป็นธรรมชาติมากที่สุด เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายที่เป็นภาระที่ชาวบ้านจะต้องดูแลต่อไป โดยแบ่งเนื้อหาจัดแสดงออกเป็น 5 ส่วน คือ กลุ่มน้ำแม่กลอง สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น บ้านม่วงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตของชาวบ้าน และพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านม่วง

หลังจากเปิดทำการแล้ว ได้แต่งตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วยเจ้าอาวาสวัดม่วง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุ ตลอดจนผู้มีฐานะดีและอุ้มชูท้องถิ่น ให้มาร่วมสนับสนุนในขั้นตอนต่างๆ รวมทั้งนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยศิลปากร รวมทั้งข้าราชการในท้องถิ่น ร่วมเป็นที่ปรึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ร่วมกับวัดม่วง จัดอบรมนักเรียนและชาวบ้านให้เป็นอาสาสมัครดูแลพิพิธภัณฑ เพื่อให้เยาวชนและชาวบ้านได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวของท้องถิ่น เพื่อจะได้เป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์ และดูแลรักษาพิพิธภัณฑที่พื้นบ้านวัดม่วงต่อไป

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2540:1-10) กล่าวถึงกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑจันเสน ไว้ว่า พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นจันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ ตั้งอยู่ในบริเวณเมืองโบราณจันเสน ซึ่งเป็นเมืองที่มีอายุอยู่ในช่วงวัฒนธรรมทวารวดี เมืองจันเสนถูกค้นพบเมื่อ พ.ศ. 2509 โดย อ.นิจ หิณชิระนันท์ นักวิชาการผังเมือง หลังจากนั้นกรมศิลปากร ได้ออกสำรวจเมืองโบราณ จันเสนและรวบรวมโบราณวัตถุไว้ ต่อมา ปี พ.ศ. 2511-2512 ได้ทำการขุดค้นโดยนักโบราณคดี ชาวอเมริกัน แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นจันเสน เกิดจากผู้นำชุมชน และคนรุ่นใหม่ในจันเสน มีความหวังจะให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จึงเกิดโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑจันเสนขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะดึงดูดผู้เลื่อมใสศรัทธาหลวงพ่อโอด (พระครูจริยคุณ(วิสุทธิ ปัญญาธโร)) เจ้าอาวาสวัดจันเสนที่ได้พัฒนา

ท้องถิ่นและวัดจันเสนให้มีความเจริญรุ่งเรือง รวมไปถึงผู้ที่สนใจด้านโบราณคดี ให้เข้าเยี่ยมชมและเดินทางสู่จันเสน ซึ่งน่าจะเป็นโอกาสเพิ่มรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีสู่ชุมชน โดยเริ่มจากการระดมทุนจัดสร้างอาคาร รายได้หลักมาจากการจำหน่ายพระเครื่องและวัตถุมงคลของหลวงพ่อดอ รวมถึงลูกศิษย์และคนรุ่นใหม่ เป็นกำลังสำคัญในการจัดสร้างและหาทุน ใช้เวลา 10 ปี อาคารจึงแล้วเสร็จ หลังจากการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง เมื่อ ปี พ.ศ. 2536 ชุมชนต่างๆที่มีความพร้อมทั้งทุนทรัพย์ การสะสมวัตถุที่สามารถนำมาจัดแสดงได้ หรือมีความตั้งใจที่อยากจะมิพิพิธภัณฑ์ในชุมชน ต่างก็ต้องการให้มีพิพิธภัณฑ์ของตน จันเสนก็เป็นชุมชนหนึ่ง ที่มีความต้องการดังกล่าว จึงร่วมกับนักวิชาการจากภายนอก รวบรวมข้อมูล โดยร่วมกับภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ทำการขุดค้น เมื่อปี พ.ศ. 2537 และทบทวนข้อมูล ทางวิชาการที่ชาวอเมริกันทำได้เมื่อกว่า 30 ปีมาแล้ว ส่วนโบราณวัตถุ มีการจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ บันทึก ถ่ายรูป จัดทำบัตรทะเบียนโบราณวัตถุ ทุกชิ้น จำนวนกว่า 4,000 ชิ้น ทั้งเป็นของที่ชาวบ้านนำมาถวายวัดจันเสน และเก็บรักษาไว้หลายสิบปี บางรายมีของที่เก็บไว้กับตนเอง จนเห็นว่ามีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแล้ว จึงนำมามอบให้เป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้ได้จัดทำทะเบียนโบราณวัตถุไว้ในคอมพิวเตอร์ การดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์จันเสน ใช้เวลากว่า 3 ปีจึงแล้วเสร็จ ในระหว่างที่มีการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ หลวงพ่อเจริญ (พระครูนิวาสธรรมขันธ์) เจ้าอาวาสวัดจันเสน ได้นำกรรมการวัดไปดูงานการจัดพิพิธภัณฑ์วัดม่วง ที่ อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี เพื่อให้ตัวแทนชุมชนทำความเข้าใจกับภารกิจที่กำลังจะเกิดขึ้น จัดประชุมตัวแทน องค์กรชาวบ้านต่างๆทั้งอาสาสมัครกรมศิลปากร (อสมศ.)ซึ่งเคยได้รับการอบรมจากกรมศิลปากร ครู อาจารย์ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่น โดยมีนักวิชาการทำหน้าที่พูดคุย สร้างความเข้าใจ ขอบเขตภาระหน้าที่

หลังการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแล้ว ทางวัดได้เตรียมแผนงานจัดตั้งมูลนิธิขึ้น เพื่อนำรายได้ส่วนหนึ่งจ้างบุคลากรท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล จัดเวรยามนำชม และดูแลอาคารสถานที่ และมีกิจกรรมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม กับกิจการของพิพิธภัณฑ์อยู่เสมอ เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว ภายในโรงเรียนซึ่งอยู่ใกล้พิพิธภัณฑ์ จัดทำของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ตุ๊กตาดินเผา การ์ดภาพโบราณวัตถุ ผ้ามัดหมี่ บริการอาหารเครื่องดื่ม จัดสร้างที่อ่านหนังสือสาธารณะในบริเวณใกล้เคียงกับพิพิธภัณฑ์ และจัดกิจกรรมต่างๆ โดยใช้พื้นที่ภายในพระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน

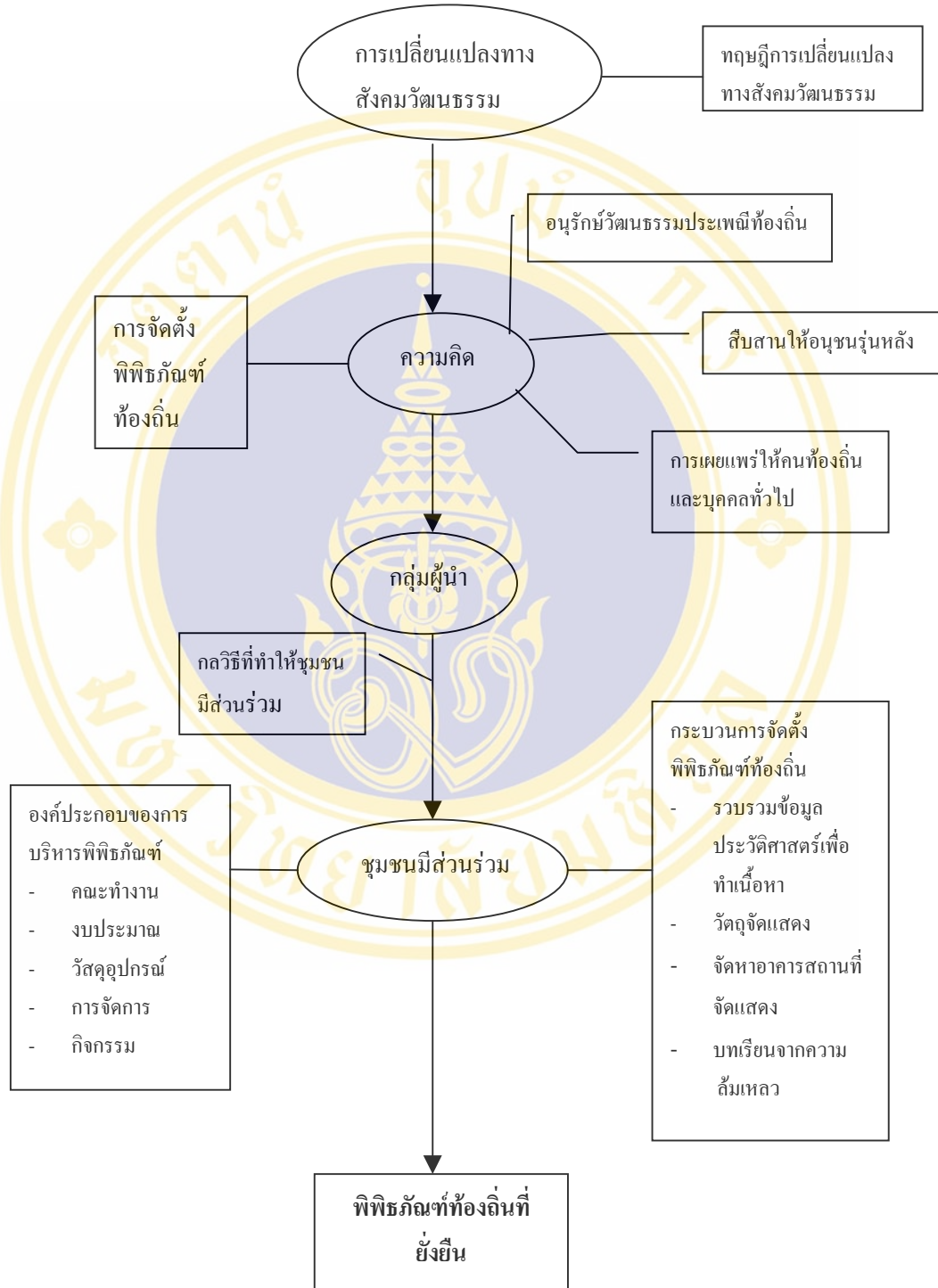
พยุง ใบแย้ม (2543:1) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว ว่า เกิดขึ้นจากชาวบ้านในชุมชน ที่มีคณะครู กำนัน พระสงฆ์ และพ่อค้า เป็นแกนนำที่ต้องการมีพิพิธภัณฑ์ของชุมชน โดยซ่อมแซมอาคารเรียนโกวิทอินทราทร ซึ่งเป็นอาคารเรียนหลังแรกของจังหวัดกาญจนบุรี เริ่มดำเนินการจัดตั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยชาวบ้านหนองขาว คณะกรรมการ

หมู่บ้าน เจ้าอาวาสวัดหนองขาว องค์กรชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ร่วมกันให้การสนับสนุนหาเงินงบประมาณซ่อมแซมอาคาร เพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จากนั้นจึงขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและการจัดพิพิธภัณฑ์ ให้ช่วยวางแผน ศึกษาหาข้อมูล และออกแบบการจัดแสดง เนื้อหา และการสื่อเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นหนองขาว ร่วมกับทีมงานคณะกรรมการพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นหนองขาว การสำรวจศึกษาข้อมูลและวางแผนออกแบบใช้เวลา 2 ปี จากนั้นจัดสัมมนา เชิงปฏิบัติการภูมิภาคสัจจร เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นหาข้อยุติของเนื้อหา และการสื่อสารเรื่องราวบ้านหนองขาว ที่จะนำเสนอภายในพิพิธภัณฑ์ โดยได้ข้อคิดเห็นจากประชาชนชาวหนองขาว นักวิชาการ และผู้ที่สนใจบ้านหนองขาว

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ต้องอาศัย ปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ คณะทำงาน งบประมาณ เนื้อหาจัดแสดง วัตถุจัดแสดง สถานที่จัดแสดง และปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีความยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดตั้งและการบริหารงานพิพิธภัณฑ์

2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมด้านต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยขอสรุปแนวความคิดในการวิจัย ดังนี้คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวพวนบ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีผลกระทบต่อให้คนในชุมชน เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ สืบสานและเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมของชาวพวน และเห็นว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นน่าจะเป็นช่องทางที่จะอนุรักษ์สังคมวัฒนธรรมของชาวพวนไว้ได้ ในการวิจัย ผู้วิจัยจะศึกษาว่าทำอย่างไร จึงจะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความยั่งยืน โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ และการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ ตามแผนภูมิดังต่อไปนี้



แผนภูมิที่ 1 : กรอบแนวคิดในการจัดตั้งและบริหารงานพิธีกรรมที่ท้องถิ่นให้ยั่งยืน

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 ชนชาติชาวพวน

ชาวพวนเป็นชนชาติไทยเป็นชนชาติไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งอพยพมาจากประเทศลาวเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เดิมชาวพวนมีถิ่นฐานอยู่บนแถบที่ราบสูงเมืองเชียงขวาง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหลวงพระบางและทางตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงจันทน์ สนิท สัมครการ (สนิท สัมครการ ,2515 อ้างถึงใน รัชณี ศรีสุวรรณ ,2527 : 11) ได้กล่าวถึงสาเหตุในการอพยพของชาวพวนมายังประเทศไทยว่า เกิดจากสงครามที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องระหว่างเมืองพวนและรัฐต่างๆ เช่น เวียดนาม ลาว ไทย ทุกครั้งที่เกิดสงคราม ชาวพวนจะถูกกวาดต้อนไป เพื่อเป็นแรงงานในการกสิกรรมและไม่ให้เป็นการก่อกวนหรือเข้าศึกษาในโรงเรียนอาหาร อีกสาเหตุหนึ่ง คือ ชาวพวนมักถูกพวกอยุธยาอยู่เสมอ ทำให้ชาวพวนบางกลุ่มอพยพเข้ามาในประเทศไทย นอกจากนี้ยังเกิดจากความยากลำบากในการหาเลี้ยงชีพ เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของพื้นที่

ศรีศักร วัลลิโภดม (2533,55-66) กล่าวถึงการเข้ามาถึงชาวพวนว่า มี 2 ลักษณะ คือ การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ส่วนใหญ่กระจายอยู่ตามท้องที่ต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีกส่วนหนึ่งคือ การถูกกวาดต้อนเข้ามา ส่วนใหญ่กระจายอยู่ในเขตจังหวัดภาคกลาง

รัชณี ศรีสุวรรณ (2537,12-13) กล่าวว่า ไทยพวนที่อพยพมาอยู่ในประเทศไทย ส่วนใหญ่กระจัดกระจายกันตามบริเวณที่ลุ่มภาคกลางในประเทศไทย 16 จังหวัด ได้แก่ หนองคาย อุดรธานี เลย แพร่ สุโขทัย กำแพงเพชร พิจิตร อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี สระบุรี นครนายก ปราจีนบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี นอกจากนี้ยังพบที่ น่าน นครราชสีมา พิษณุโลก ราชบุรี

บังอร ปิยะพันธุ์ (2544,3) กล่าวว่า ชาวพวนที่ถูกกวาดต้อนและอพยพเข้ามา ทางราชการได้ส่งไปอยู่ตามเมืองต่างๆในเขตหัวเมืองชั้นใน เพราะอยู่ห่างไกลจากประเทศลาว ป้องกันการหนีกลับ เป็นกองกำลังป้องกันเมือง เพราะหัวเมืองชั้นในเป็นทางผ่านก่อนถึงกรุงเทพ และเพื่อเป็นแรงงานในการเกษตรกรรม โดยมีจุดมุ่งหมายให้อยู่ร่วมกันตามเชื้อชาติเดียวกัน สะดวกในการควบคุมดูแล และคำนึงถึงความรู้สึกด้านจิตใจ โดยให้อยู่ใกล้กับพวกเดียวกัน และพยายามให้อยู่ในแหล่งที่มีภูมิประเทศเหมือนบ้านเมืองเดิม

วิเชียร วงศ์วิเศษ (2517:29) รวบรวมประวัติของชาวพวนที่บ้านหาดเสี้ยว ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ได้กล่าวว่า ชาวพวนที่บ้านหาดเสี้ยว อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แต่ไม่ทราบหลักฐานแน่ชัดว่า อพยพเข้ามาบริเวณดังกล่าวตั้งแต่เมื่อไร แต่สันนิษฐานว่า น่าจะเข้ามาก่อน พ.ศ. 2387 เนื่องจากพบศิลาจารึกที่วัดหาดเสี้ยว กล่าวว่า ได้ฉลองวัดเมื่อปี 2387 ดังนั้นการอพยพของชาวพวน น่าจะเกิดขึ้นก่อนหน้าการฉลองวัดนานพอสมควร การเดินทางอาจเข้ามาทางจังหวัดแพร่ ผ่านจังหวัดอุตรดิตถ์ วิถีชีวิตของชาวพวนหาดเสี้ยวเป็นสังคมเกษตรกรรมทำนา มีความเคร่งครัดในประเพณีและพุทธศาสนา ประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ การทำบั้งไฟจุดเป็นพุทธบูชา ประเพณีกำฟ้า ประเพณีกำเกียง ประเพณีกำเมื่อมีคนตาย ประเพณีห่อข้าวดำดิน ประเพณีทานข้าวสะ เอกลักษณะสำคัญของชาวพวนบ้านหาดเสี้ยว คือ การทอผ้าตีนจก ที่ได้ทำสืบต่อกันมานับร้อยปี และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

วีรวัฒน์ สุขวราห์ และคนอื่นๆ (2533:2) ศึกษาชุมชนชาวพวนที่บ้านเกาะหวาย ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก จากการศึกษาพบว่า ชาวพวนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยที่บ้านเกาะหวาย เข้ามาในฐานะเชลยศึก มีการกำหนดขอบเขตให้อยู่ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดตั้งมณฑลลาวพวน จึงเปลี่ยนสภาพจากเชลย มาเป็นไพร่ มีสิทธิ์ซื้อที่ดิน จึงเริ่มตั้งบ้านเรือนเป็นหลักแหล่ง อาชีพหลัก คือ การทำนาและทำสวน นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเกาะหวาย เป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีทางศาสนา ปัจจุบันชาวพวนบ้านเกาะหวาย ยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมพวนอยู่ แต่ก็ลดน้อยลงทุกที ประเพณี ที่ยังคงปฏิบัติ คือ สงกรานต์ สารทพวน เลี้ยงผีปู่ตาและประเพณีอันเนื่องกับชีวิต ได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย ส่วนภาษาพวน ยังมีการสืบทอดกันอยู่ ในการพูดประจำวัน

แผนกอิสระสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2521:2-12) ศึกษาชุมชนชาวพวนที่หมู่บ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวว่า ชาวพวนที่อพยพมาจากลพบุรี จะแยกย้ายมาทางสุพรรณบุรี ราชบุรี ที่สุพรรณบุรีจะมาตั้งหลักแหล่งครั้งแรกอยู่ที่แก่งห้อง ประมาณ ปี พ.ศ. 2417 มีหัวหน้าพวนชื่อขุนกำแพงและนางตุ่น ได้อพยพมาอยู่ที่สุพรรณบุรี ในท้องที่ที่ปัจจุบันนี้เรียกว่า บ้านแก่งห้อง ต่อมาเมื่อชาวพวนมีจำนวนมากขึ้น จึงได้ขยายตัวไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียงกัน เช่น ที่บ้านโพธิ์ศรี บ้านกม่วัง และบ้านมะขามล้ม ปัจจุบันชาวพวนบ้านโพธิ์ศรีมีความเปลี่ยนแปลงที่ก้าวออกจากลักษณะของสังคมชนบท ไปสู่ลักษณะของการเป็นเมืองมากขึ้น ติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น จากความนับถือกันในระบบเครือญาติและ

ทางสถานภาพทางสังคมมาเป็นการติดต่อกันในรูปแบบของสัญญาซึ่งเป็นไปเพราะเศรษฐกิจเงินตรา และสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางด้านการเกษตรกรรม และการมีเส้นทางคมนาคมที่ติดต่อได้สะดวกกับสังคมเมือง แต่ในขณะเดียวกันความเชื่อทางศาสนาและไสยศาสตร์ของชาวบ้านก็ยังมีอยู่ ชาวโพธิ์ศรี นับถือและเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจไสยศาสตร์ และวิญญูณต่างๆ เช่น ลูกกรอก ศาลพระภูมิ เจ้าที่ เป็นต้น

สุภาภรณ์ ตันศลารักษ์ (2528 : 78-83) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลุ่มน้ำท่าจีน จากการบอกเล่า ศึกษากรณี : บ้านเก่าห้อง ที่สุพรรณบุรี บรรพบุรุษของบ้านเก่าห้องเป็นชาวพวน ผู้นำกลุ่มเป็นแม่ทัพนายกองที่เมืองเชียงขวาง เมื่อมีศึกรบกับพม่าได้ได้อพยพผู้คนและเข้าทาสบริวาร มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณตำบลโคกคาม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวพวนที่บ้านเก่าห้องยังคงรักษาวัฒนธรรมของตน เช่น การนับถือผี การนับถือศาลปู่ตา ศูนย์กลางความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม คือ ศาลปู่ตา นอกจากนี้สิ่งที่เป็นที่เคารพนับถือของหมู่บ้าน อีกสิ่งหนึ่ง คือ ปู่เมืองย่าเมือง

สาเหตุที่ชาวพวนอพยพเข้ามาในประเทศไทย มี 2 ประการ คือ การถูกกวาดต้อนมา เนื่องจากภาวะสงคราม และการอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ชาวพวนที่ถูกกวาดต้อนมาเนื่องจากภาวะสงคราม จะถูกกำหนดให้อยู่ในเขตจังหวัดภาคกลาง ส่วนพวกที่ลี้ภัยเข้ามาจะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ชาวพวนมีภาษาพูดของตนเอง และมีวัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ และยังคงรักษาไว้ได้จนถึงปัจจุบัน

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหมู่บ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้จากการสำรวจพบว่า บ้านมะขามล้มมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน เริ่มจากการถูกกวาดต้อนจากเมืองเวียงจันทน์เข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน บริเวณหมู่บ้านเก่าห้องในปัจจุบัน ต่อมาชาวพวนบางกลุ่ม ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่หมู่บ้านมะขามล้ม และอยู่อาศัยสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน เรื่องราวดังกล่าวยังมีผู้เฒ่าผู้แก่ที่รับทราบเรื่องราว เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนที่บรรพบุรุษได้เล่าสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการวิจัยแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) มาช่วยศึกษา เพื่อให้ข้อมูลจากเอกสารมีความครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น ผู้วิจัยมีวิธีการวิจัยตามลำดับ ดังนี้คือ

3.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาจะต้องรวบรวมข้อมูลหลักฐานให้ได้มากที่สุด เพราะหลักฐานดังกล่าว สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุการณ์ และให้ทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ ดังนั้นผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจกับความหมายของหลักฐาน และประเมินคุณค่าของตัวหลักฐาน เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนทางประวัติศาสตร์ ลำดับแรก ต้องตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลว่า เป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นโดยผู้ใด และผู้เขียนบ่งบอกไว้แน่นอนหรือไม่ ต่อมาเป็นการให้ความสำคัญของหลักฐานหลัก และหลักฐานรอง เมื่อรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตของการศึกษามาแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และจากการบอกเล่า ที่ตรวจสอบแล้วและข้อมูลตรงกัน

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเป็นการรวบรวมข้อมูลขั้นต้นของการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาประวัติของชนชาติพวนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย เพื่อเชื่อมโยงถึงชนชาติพวนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่ทำการวิจัย และเพื่อให้มีความรู้พื้นฐานในเรื่องที่จะทำการศึกษา ข้อมูลดังกล่าว ได้มาจากเอกสารหลายชนิด เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการศึกษา วารสาร และหนังสือวิชาการทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทางเอกสารมาแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ตามแหล่งที่มาของข้อมูล ดังนี้

3.1.1 ข้อมูลจากหนังสือวิชาการต่างๆ

ข้อมูลในส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องประวัติความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ภาพรวมของวัฒนธรรมประเพณีของชาวพวน ประวัติของชุมชนชาวพวนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านมะขามล้ม

3.1.2 ข้อมูลจากสิ่งพิมพ์ท้องถิ่น

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารท้องถิ่น ได้มาจากการสำรวจและเก็บรวบรวมไว้ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลสำรวจด้านประชากร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2330 - 2544 เช่น จำนวนประชากร การประกอบอาชีพ สิ่งสาธารณูปโภคต่างๆในหมู่บ้าน การรวมกลุ่มในหมู่บ้าน วัด สถานศึกษา แผนที่ตำบล แผนการพัฒนาตำบล เป็นต้น

3.1.3 ข้อมูลจากบันทึกส่วนตัวของคนในท้องถิ่น

ข้อมูลจากบันทึกส่วนตัวนี้ เขียนด้วยลายมือ โดยนายกังวาน วงษ์พันธ์ อายุ 76 ปี ชาวบ้านมะขามล้ม ซึ่งเป็นผู้สนใจวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้าน ได้ทำการรวบรวมประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติกำนันตำบลมะขามล้มตั้งแต่คนแรกถึงคนปัจจุบัน ประวัติวัดสุขเกษม ประวัติเจ้าอาวาสวัดสุขเกษมองค์แรกถึงองค์ปัจจุบัน และประเพณีวัฒนธรรมของชาวพวนบ้านมะขามล้ม โดยเขียนจากประสบการณ์ที่ท่านได้พบและได้ยินได้ฟังมาและจากการสอบถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ และได้เริ่มบันทึกเมื่อประมาณปี พ.ศ.2525 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อจดบันทึกเรื่องราวที่ปู่ย่าตายายของท่านเคยเล่าให้ฟัง เพื่อเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อตำบลมะขามล้มได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.2530 สภาตำบลมะขามล้มร่วมกับอำเภอบางปลาหมอได้นำข้อมูลจากบันทึกของนายกังวาน ไปเป็นเนื้อหาจัดแสดง ในศูนย์วัฒนธรรมดังกล่าว

นอกจากนี้ข้อมูลบางส่วนเป็นภาพถ่ายบุคคลซึ่งมีอายุของภาพกว่า 80 ปี เป็นภาพที่ถูกหลานเก็บรักษาไว้ ซึ่งภาพดังกล่าว สามารถนำมาประกอบการศึกษาได้เป็นอย่างดี ช่วยให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาและสามารถจินตนาการตามเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นในภาพถ่ายได้ชัดเจนมากขึ้น

3.2 ข้อมูลจากการบอกเล่า

ข้อมูลจากการบอกเล่า ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า แต่ไม่เน้นในด้านกระบวนการ เป็นการสอบถามบุคคลที่รู้เห็นเรื่องราวต่างๆจากการบอกเล่าหรือการระลึกถึงความหลังของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หนึ่งๆ หรือจากผู้ที่เคยได้ยินผู้อื่นเล่าให้ฟังอีกทอดหนึ่ง และนำข้อมูลจากการบอกเลาดังกล่าวมาเรียบเรียงเป็นหลักฐานข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ โดยดำเนินการดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 การเลือกผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และกลุ่มแกนนำชุมชนที่มีความต้องการที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งนี้มีรายละเอียดคือ

3.2.2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ กลุ่มคนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน ความเชื่อ ประเพณีหมู่บ้าน เหตุการณ์สำคัญต่างๆ ประเพณีวัฒนธรรม และพิธีกรรมต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นท้องถิ่น ได้แก่

- นายกำพล วงพันธ์ อายุ 76 ปี เป็นผู้รู้ในเรื่องประวัติและประเพณีวัฒนธรรมของหมู่บ้านเป็นอย่างดี และได้รวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน และเป็นผู้ดูแลศูนย์วัฒนธรรมหลังเก่าบ้านมะขามล้มที่จัดสร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2530

- นายพลอย ศรีหิรัญ อายุ 87 ปี ในอดีตนายพลอย เป็นทหารผ่านศึก เคยเดินทางไปร่วมรบในสงครามอินโดจีน และสงครามโลกครั้งที่ 2 การเดินทางออกนอกหมู่บ้านบ่อยครั้ง ทำให้นายพลอยเป็นผู้ชำนาญการบอกเส้นทางต่างๆที่ใช้คมนาคมทั้งภายในและภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเรื่องการคมนาคมของชาวบ้านในอดีต ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ นายพลอยยังเป็นผู้มีความรู้เรื่องการรักษาอาการถูกสุนัขกัด ด้วยวิธีการใช้ทำเหยียบเป้งแล้วนำไปเหยียบแผลที่ถูกสุนัขกัด ร่วมกับการใช้คาถารักษา

- นางสุทิน ศรีหิรัญ อายุ 80 ปี ยายของผู้วิจัย เป็นผู้ช่างจดช่างจำ สามารถจดจำเรื่องราวในอดีตได้เป็นอย่างดี ทั้งเรื่องของเหตุการณ์สำคัญของหมู่บ้าน และเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพวน เมื่อมีการจัดงานพิธีการขึ้น เช่น งานบวช งานแต่งงาน ฯลฯ ชาวบ้านมักขอให้นางสุทินไปช่วยดูแลเรื่องพิธีการ เช่น อุปกรณ์ประกอบพิธี ระเบียบขั้นตอนการประกอบ

พิธี เพื่อให้ช่วยดูแลไม่ให้มีสิ่งผิดศีลคองของชาวพวน นอกจากนี้นางสุทิน ยังสามารถอ่านหนังสือ ไซ้(อักษรไทยน้อย) ลำพวน และรำแคนได้

- นางสาวยี่น แซ่ฉิน อายุ 89 ปี สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวจีน ที่เดินทางเข้ามา ตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านมะขามล้ม เมื่อประมาณ 90 ปีที่แล้ว

- นายบุญ มาตรวิจิตร อายุ 89 ปี ในอดีตนายคำบุญเป็นหมอพรทำพิธีกรรมต่างๆ

- พระครูสุทธรรมานุญติ หรือหลวงพ่อสี เรื่องประวัติวัด และความสัมพันธ์ของวัด กับชาวบ้านในอดีตและปัจจุบัน

- นายชำนาญ คำวิลาศ อายุ 58 ปี

- นางสมบุญ คำวิลาศ อายุ 59 ปี

- นางพวงพยอม วงษ์บัณฑิต อายุ 50 ปี

- นางบุปผา มาตรวิจิตร อายุ 52 ปี

ผู้วิจัยได้เตรียมหัวข้อที่จะซักถามไว้ เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องราวต่างๆ ได้มากที่สุด โดยจะถามประวัติของผู้ให้สัมภาษณ์ การทำมาหากิน เรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญในอดีต การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน เช่น การขุดคลอง การตัดถนน สภาพแวดล้อม ฯลฯ ข้อมูลบางส่วนเป็นประสบการณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ บางส่วนเป็นข้อมูลที่ได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่นและบางส่วนเป็นเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น เรื่องการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณหมู่บ้านมะขามล้ม ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะถูกถามคำถามรูปแบบเดียวกันนี้ เพื่อตรวจสอบข้อมูล ขณะเดียวกันก็ถามคำถามเจาะลึกในเรื่องที่ให้ข้อมูลมีความเชี่ยวชาญ เช่น นางสุทินสามารถอ่านหนังสือไซ้ ร้องเพลงกล่อมเด็กได้ รำแคน และลำพวนได้ ก็จะให้ร้องให้ฟังพร้อมทั้งจดบันทึกและ บันทึกเสียงไว้ เป็นต้น

3.2.2.2 กลุ่มผู้นำความคิดริเริ่มในเรื่องพิธีกรรมที่ท้องถิ่น

ผู้วิจัยต้องการทราบความคิดเห็นของชาวบ้าน เกี่ยวกับความต้องการของชาวบ้านในการจัดตั้ง พิธีกรรมที่ท้องถิ่น ดังนั้นจึงได้สัมภาษณ์กลุ่มบุคคลต่างๆ เพื่อนำข้อมูลส่วนนี้มาวิเคราะห์ หาแนวทางการจัดตั้งและแนวทางการบริหารพิธีกรรมที่ท้องถิ่นร่วมกับชาวบ้าน โดยผู้วิจัย ได้สัมภาษณ์ ผู้นำหมู่บ้าน ได้แก่ กำนัน และตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการบริหารงานหมู่บ้าน โดยเน้นการสัมภาษณ์เรื่องนโยบายและ

งบประมาณการบริหารและพัฒนาหมู่บ้าน ความคิดของผู้นำชุมชนกับงานด้านวัฒนธรรมและการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูท้องถิ่น เนื่องจากครูเป็นบุคคลที่ค่อนข้างมีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน ชาวบ้านให้ความนับถือ ยกย่องครูว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และเป็นผู้ที่ให้การสั่งสอนอบรมบุตรหลานของตน ที่สำคัญครูเป็นกลุ่มที่ช่วยสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเสมอมา เช่น การสอนภาษาถิ่น วันละคำในโรงเรียนวัดสุขเกษม การรวบรวมประวัติหมู่บ้านโดยโรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2 การเข้าร่วมประเพณีทางศาสนา เช่น การนำเด็กนักเรียนมาถวายเทียนพรรษาที่วัดในวันเข้าพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้หากชาวบ้าน ต้องการให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของหมู่บ้านและต้องการดึงดูดให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมสืบสานพิพิธภัณฑ์ ครูและโรงเรียนจะมีบทบาทอย่างสูง ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนและพิพิธภัณฑ์ จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกสัมภาษณ์บุคคลในกลุ่มข้างต้น ดังนี้

- นายหิรัญ ดวงจันทร์ อายุ 50 ปี กำนันคนปัจจุบันตำบลมะขามล้ม
- นายโอภาส จันท์เพ็ญ อายุ 56 ปี ประธานองค์การบริหารส่วนตำบล
- นางจิรารัตน์ ทองสุคติ อายุ 60 ปี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสุขเกษม ปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว เน้นการสัมภาษณ์ด้านการเรียนการสอนนักเรียน ในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น และนโยบายของโรงเรียนในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น
- นางพัฒนา บุญธรรม อายุ 56 ปี อาจารย์โรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2 โรงเรียนมัธยมประจำตำบลมะขามล้ม
- นายสมภพ วงษ์กอบศิลป์ อายุ 49 ปี ครูโรงเรียนวัดคลองขุด
- นายพยาน สีหะวงศ์ อายุ 40 ปี ครูโรงเรียนวัดสุขเกษม เป็นผู้รวบรวมข้อมูลของหมู่บ้านเพื่อจัดทำเป็นรูปเล่ม เพื่อเสนอโครงการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมตำบลมะขามล้ม
- นายกังวาน วงษ์พันธ์ นายกังวานเป็นผู้ที่มีบทบาทสูงในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นครั้งนี้ ทั้งเรื่องของข้อมูลและการแสดงความคิดเห็นเรื่องต่างๆ ทั้งประเด็นจัดแสดง รูปแบบอาคารและสถานที่จัดแสดง
- นางสาวเพ็ญศิริ บุญธรรม อายุ 22 ปี นักศึกษามหาวิทยาลัย เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่มีความต้องการให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นในหมู่บ้าน

ตารางที่ 2 : รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์และหัวข้อที่สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	ที่อยู่	หัวข้อ
<u>กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น</u>		
1. นายพลอย ศรีหิรัญ	53 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์ การทำมาหากิน และการเกษตรกรรมเมื่อ 50-60 ปีที่ผ่านมา และเรื่องเส้นทางสัญจรของหมู่บ้าน
2. นางสุทิน ศรีหิรัญ	53 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์ การทำมาหากิน และการเกษตรกรรมเมื่อ 50-60 ปีที่ผ่านมา เน้นวัฒนธรรมและประเพณี
3. นายกังวาน วงษ์พันธ์	12 หมู่ 3	ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์
4. นางสาวยีน แซ่ฉิน	8 หมู่ 3	ประวัติชุมชนชาวจีน
5. นายบุญ มาตรวิจิตร	55 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์ เน้นการสู้วัว
6. นายประดิษฐ์ วงษ์บัณฑิต	8 หมู่ 3	ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี การทำมาหากิน และการเกษตรกรรมเมื่อ 50-60 ปีที่ผ่านมา
7. พระครูสุธรรมมานุญติ	เจ้าอาวาส วัดสุขเกษม	ประวัติวัดและความสัมพันธ์ของวัดกับชาวบ้าน
8. นางสมบุญ คำวิลาส	45 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์และการเกษตรกรรมการเลี้ยงปลาและการเลี้ยงไก่
10.นางพนอม คำวิลาส	53 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์และการเกษตรกรรมการทำไร่ นาสวนผสม
11. นางบุปผา มาตรวิจิตร	12 หมู่ 12	ประวัติศาสตร์และการเกษตรกรรมการทำไร่ นาสวนผสม
12.นางพวงพยอม วงษ์บัณฑิต	96 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์และการเกษตรกรรมการเพาะเห็ดและการเลี้ยงปลา

ตารางที่ 1 : รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์และหัวข้อที่สัมภาษณ์ (ต่อ)

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	ที่อยู่	หัวข้อ
<u>กลุ่มผู้นำความคิดเรื่อง</u> <u>พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น</u>		
13. นายหิรัญ ดวงจันทร์	ก้านัน	การบริหารหมู่บ้าน แนวทางการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
14. นายโอกาส จันทร์เพ็ญ	ประธาน อบต.	การบริหารหมู่บ้าน แนวทางการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
15. นางจิรรัตน์ ทองสุขดี	ผอ. โรงเรียน วัดสุขเกษม	แหล่งเรียนรู้ในชุมชน
16. นางพัฒนา บุญธรรม	129 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์และแนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และบริหารท้องถิ่น
17. นายสมภพ วงศ์กอบศิลป์	53/1 หมู่ 14	ประวัติศาสตร์และแนวทางการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
18. นายพยาน สีหะวงศ์	15 หมู่ 3	แนวทางการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
19. นางสาวเพ็ญศิริ บุญธรรม	129 หมู่ 14	แนวทางการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
20. นายกังวาน วงษ์พันธ์	12 หมู่ 3	แนวทางการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

3.2.2 วิธีการและขั้นตอนการสัมภาษณ์

เมื่อกำหนดผู้ให้ข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยติดต่อนัดหมายขอสัมภาษณ์และแจ้งจุดประสงค์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบว่า จะสัมภาษณ์เรื่องอะไรและจะนำข้อมูลไปทำอะไร เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์ได้เตรียมตัวตอบคำถามและใช้เวลาคิดทบทวนเรื่องราวต่างๆ

สถานที่สัมภาษณ์ คือ บริเวณบ้านหรือบริเวณที่ทำกินของผู้ให้สัมภาษณ์ บรรยากาศในการสัมภาษณ์ค่อนข้างเป็นกันเอง เนื่องจากส่วนใหญ่ทราบอยู่แล้วว่าผู้วิจัยคือใคร จึงไม่มีปัญหาเรื่องของความหวาดระแวงหรือไม่ไว้วางใจที่จะให้ข้อมูล

ในการบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึกคำบอกเล่าร่วมกับการใช้เทปบันทึกเสียง แต่ส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะใช้การจดบันทึก ใช้เทปบันทึกเสียงน้อยมาก เนื่องจากผู้สัมภาษณ์มักอายุไม่กล้าพูด เมื่อเห็นเครื่องบันทึกเสียง หลังจากนั้นผู้วิจัยจะทำการถอดเทปแล้วนำข้อมูลที่จดบันทึก

และข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปมาเรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยการนำไปอ่านให้ผู้ให้สัมภาษณ์ฟัง เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้นั้นถูกต้องหรือมีความคลาดเคลื่อนบ้างหรือไม่

การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุจะใช้เวลานาน เนื่องจากข้อมูลบางเรื่องมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกับเรื่องอื่นอีกหลายเรื่อง จึงต้องเล่ามาเป็นลำดับ แต่ส่วนใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์ถ่ายทอดข้อมูลได้โดยไม่ติดขัด นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักจะเหนื่อยง่าย ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจึงต้องกำหนดเป็นช่วงเวลาสั้นๆ แต่นัดสัมภาษณ์หลายครั้ง ส่วนบุคคลวัยทำงาน มักนัดสัมภาษณ์ในช่วงเวลาเย็น หลังจกสิ้นสุดการทำงาน และรับประทานอาหารเย็นแล้ว โดยมักใช้เวลาตั้งแต่ 19.00 น. ถึง 20.00 น. บางครั้งผู้วิจัย เดินทางเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่ทำการเกษตรกรรม เพื่อศึกษาระบวนการผลิต ให้เข้าใจและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

3.2.2.1 การสัมภาษณ์ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในขั้นแรกผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นายกังวาน วงษ์พันธ์ โดยสัมภาษณ์ข้อมูลประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม ตั้งแต่การเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพวนที่หมู่บ้านมะขามล้มเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2380 เพื่อให้ทราบระยะเวลาที่ถูกต้องของการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และเพื่อตรวจสอบข้อมูลหลักฐานจากเอกสาร ว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ ในเรื่องของสาเหตุการเข้ามาอยู่อาศัยและระยะเวลาที่เข้ามาอยู่อาศัย นอกจากนี้ ยังสอบถามความคิดเห็นเรื่องความต้องการของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และสัมภาษณ์ชาวบ้านคนอื่นๆ โดยใช้แนวคำถามเดียวกับนายกังวาน เพื่อตรวจสอบข้อมูล และใช้คำถามแนวลึกกับผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆกัน เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม ขณะเดียวกันก็สอบถามความต้องการมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อรวบรวมประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

ผู้วิจัยใช้คำถามคล้ายกันในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทุกคน จึงเป็นการตรวจสอบความถูกต้องได้ในระดับหนึ่ง หลังจากนั้นนำมาเรียบเรียงและแบ่งข้อมูลออกเป็นส่วนต่างๆ ได้แก่ ประวัติหมู่บ้าน วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม การเกษตรกรรม การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง และได้นำข้อมูลที่เรียบเรียงแล้วไปให้กับผู้ให้สัมภาษณ์อ่าน เพื่อตรวจสอบข้อมูลในชั้นต้น ซึ่งส่วนมากข้อมูลจะสอดคล้องกัน มีบางส่วนที่ข้อมูลไม่ตรงกันอันเนื่องมาจากความสับสนและบางส่วนผู้ให้สัมภาษณ์หลงลืมไป ก็ได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมในช่วงนี้ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้นำข้อมูลจากการบอกเล่าไปตรวจสอบกับประวัติศาสตร์ส่วนกลางที่มีผู้บันทึกไว้และจากเอกสารต่างๆที่มีความเกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่

3.2.2.1 การสัมภาษณ์ผู้นำท้องถิ่น

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ได้ครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน และประธานองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม เพื่อสอบถามนโยบายในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเฉพาะเรื่องนโยบายทางด้านวัฒนธรรม นอกจากนี้ได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงบทบาทของโรงเรียนในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น และสอบถามทัศนะเกี่ยวกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน

เนื่องจากผู้วิจัยต้องการให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงความคิดของชาวบ้าน ในการจัดตั้งและการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยยึดหลักการที่ว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรเกิดจากความต้องการของชาวบ้าน และชาวบ้านจะต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งเป็นผู้ให้ข้อมูล วัตถุประสงค์ เนื้อหา จัดแสดง การดูแลรักษา และการบริหารจัดการ ดังนั้นนอกจากการสัมภาษณ์เรื่องของ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้ว ยังได้จัดการสนทนากลุ่มกับแกนนำชาวบ้าน เพื่อหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และแนวทางการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยมีบทเรียนจากความล้มเหลวของศูนย์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2530 มาใช้พิจารณา เพื่อหาสาเหตุของความล้มเหลว และหาวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าว ดังมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.3.1 สนทนากลุ่มกับกลุ่มแกนนำหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

3.3.1.1 กำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง

ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย และกระบวนการจัดตั้งและการบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และยกตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีภายในประเทศ โดยให้ดูภาพประกอบและข้อมูลของแต่ละแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จังหวัดราชบุรี พิพิธภัณฑ์จินเสน จังหวัดนครสวรรค์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้แกนนำได้เห็นตัวอย่างของการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ ของชุมชนต่างๆที่มีวัฒนธรรมและทรัพยากรแตกต่างกัน เมื่อแกนนำเข้าใจกระบวนการแล้ว จึงอธิบายถึงการกำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง และได้้นำข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของบ้านมะขามล้มมาหารือกับแกนนำ เพื่อคัดเลือกประเด็นสำคัญ ที่สามารถแสดงภาพรวมและเอกลักษณ์ของชาวบ้านมะขามล้ม ข้อมูลดังกล่าวได้มาจาก 3 แหล่ง คือ ข้อมูลจากนายกังวาน วงษ์พันธ์ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา

ของหมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรม การปกครองหมู่บ้าน ประวัตินุคคลสำคัญ และประวัตินุศุขเกษม
แหล่งที่ 2 คือ ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบล เกี่ยวกับประชากร การประกอบอาชีพ ขอบเขต
หมู่บ้าน แผนที่ตำบล และสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านในปัจจุบัน ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งได้จากผู้วิจัย
เป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน การทำมาหากิน ประเพณีและสังคมวัฒนธรรม
ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดให้กับแกนนำหมู่บ้านนำไปศึกษาภาระหนึ่ง เพื่อแกนนำจะได้ศึกษาองค์ความรู้
และค้นหาประเด็นที่ตนสนใจ แล้วนำมาหารือกัน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มแกนนำร่วมกันพิจารณาและ
กำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง หลังจากศึกษาเนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยได้นัดหมายแกนนำหมู่บ้าน
มาหารือกัน เพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง ซึ่งแต่ละคนมีความเห็นที่หลากหลาย เพราะมีความ
สนใจแตกต่างกัน ประเด็นต่างๆที่กลุ่มแกนนำเสนอ สามารถนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะ
เนื้อหา ได้ 6 หมวดหมู่ คือ ประวัตินุความเป็นมาของหมู่บ้าน สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต
ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น นุคคลสำคัญของบ้านมะขามล้ม และบ้านมะขามล้มกับการพัฒนา นอก
จากนี้ยังได้ ทำการสำรวจศิลปโบราณวัตถุที่หมู่บ้านได้รวบรวมไว้ เพื่อหาวัตถุที่จะใช้จัดแสดง

ภายหลังการสนทนาทุกครั้ง ผู้วิจัย ได้สรุปเนื้อหาสาระที่นำเสนอในการสนทนา ให้ผู้เข้าร่วม
สนทนาฟัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องได้ในระดับหนึ่ง
เมื่อสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะดังกล่าว
มาวิเคราะห์ สรุปผล และอภิปราย เพื่อเสนอเป็นแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและแนวทางการ
บริหารงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มให้มีความยั่งยืน

บทที่ 4

การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนบ้านมะขามล้ม

4.1 ประวัติความเป็นมาของลาวพวนในประเทศไทย

ชาวไทยพวนเป็นชนชาติไทยกลุ่มหนึ่ง เดิมอาศัยอยู่ในประเทศลาวบริเวณที่ราบสูงเมืองเชียงขวาง หรือที่ราบสูงตรันนินท์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหลวงพระบางและทางตะวันออกเฉียงเหนือของเวียงจันทน์ การเข้ามาอยู่ในประเทศไทยนั้น เข้ามาใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การเข้ามาตั้งบ้านเมือง ส่วนใหญ่จะกระจายกันอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะที่สอง คือ การถูกกวาดต้อนเข้ามา เนื่องจากภาวะสงคราม ส่วนใหญ่ ถูกนำมาอยู่ในเขตจังหวัดของภาคกลางรวมทั้งภาคอื่นๆ นอกเหนือไปจากภาคอีสาน ส่วนใหญ่เป็นพวกลาวที่ถูกกวาดต้อนครอบครัวมาเป็นเชลย แล้วทางรัฐบาลไทยได้กำหนดให้อยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ชาวพวนถูกกวาดต้อนมาครั้งแรก ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี คือ ราว พ.ศ. 2322 สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพไปตีล้านช้าง ได้ส่งกองทัพหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ซึ่งลาวพวนเรียกว่าเมืองซ้อหัง และเมืองม่วย ประชากรส่วนใหญ่เป็นลาวทรงดำอยู่รอบเขตแดนเมืองญวน ได้กวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำและลาวอื่นๆ ลงมาเป็นอันมาก ลาวทรงดำถูกส่งไปอยู่ที่เพชรบุรี ลาวเวียงและลาวหัวเมืองปากโขง ตะวันออก ไปอยู่ที่สระบุรี นครนายก ลพบุรี ฉะเชิงเทรา ราชบุรี หัวเมืองตะวันตก และจันทบุรี ต่อมาใน พ.ศ. 2335 ในสมัยรัชกาลที่ 1 เมืองแกลงและเมืองพวนแข็งข้อต่อเวียงจันทน์ (ขณะนั้นเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้นของกรุงเทพฯ) เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงแต่งกองทัพขึ้นไปปราบ ได้กวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำและลาวพวนส่งลงมาอยู่กรุงเทพฯ ลาวทรงดำถูกส่งไปอยู่ที่เพชรบุรี เหตุที่ส่งครอบครัวคนลาว เหล่านี้ไปอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น เพื่อนำมาแทนประชากรที่อยู่ตามหัวเมืองชั้นในที่ถูกพม่ากวาดต้อนเอาไป เช่น เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา เป็นต้น ต่อมาในสมัยรัชกาล ที่ 3 ครั้งปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ ได้ส่งเจ้าพระยาธรรมาธิบดีไปตีเวียงจันทน์ ได้กวาดต้อนครอบครัวลาวเวียงจันทน์มาไว้ที่เมืองลพบุรี สระบุรี และนครชัยศรี นอกนั้นก็ส่งไปไว้ที่เมืองนครชุม จังหวัดกำแพงเพชร มีกว่าร้อยครัวเรือนไปอยู่ที่คลองสวามหาก หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้วทางกรุงเทพฯ ไม่พอใจญวนที่คอยช่วยเหลือเจ้าอนุวงศ์ รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้เจ้าพระยาธรรมาเป็นแม่ทัพ ยกกองทัพขึ้นไปขับไล่กองทัพญวนที่เข้ามาตั้งอยู่ในเขตเมืองพวนและหัวพันทั้งห้าทั้งหก แล้วกวาดต้อนครอบครัวลาวพวนจากเมืองพวนและเขตใกล้เคียงลงมา หลังจากนั้นก็ส่งไปไว้ที่บ้านหมี่ บ้านสนามแจง จังหวัดลพบุรี และบ้านทับคล้อ วังหลุม พุงโพธิ์ ตะพานหิน ในเขตจังหวัดพิจิตร การกวาดต้อนชาวพวนเข้ามา ได้ทำติดต่อกันมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 4

ทำให้กรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆในภาคกลาง มีประชากรที่สืบเชื้อสายจากลาวพวน ดังจะเห็นได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ยกกองทัพไปปราบฮ่อในดินแดนลาวนั้น ได้มีการเกณฑ์ชาวพวนและชาวไซ่ง่ จากเมืองเพชรบุรี และราชบุรีมาเป็นทหารด้วย

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชาวพวน ที่จังหวัดสุพรรณบุรีนั้น อาจเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯและหนีไปอยู่เมืองญวน กรุงเทพฯจึงยกทัพไปปราบ เจ้าน้อยเมืองพวนอาสาทางกรุงเทพฯ จะนำตัวเจ้าอนุวงศ์มาถวาย และสามารถจับเจ้าอนุวงศ์ได้ ครั้งนั้นกองทัพกรุงเทพฯสามารถปราบกบฏได้สำเร็จ กวาดต้อนผู้คนจาก เวียงจันทน์มาอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ โดยมีคนพวนอพยพลงมาด้วย โดยมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี นครชัยศรี นครพนม (วิวัฒน์ สุขวรา และคนอื่นๆ,2534:21-22) ชาวพวนที่อพยพมาสุพรรณบุรี ได้มาตั้งหลักแหล่งครั้งแรกอยู่ที่อำเภอเมืองและอำเภอบางปลาม้า ปัจจุบันมีชาวพวนในอำเภอบางปลาม้าอยู่ 16 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเก้าห้อง บ้านหมี บ้านกม่วง บ้านด่าน บ้านขุนไกร บ้านโพธิ์ศรี บ้านโพธิ์ไร่ บ้านโพธิ์ตะควน บ้านมะขามล้ม บ้านโคกโก บ้านไผ่เดียว ตะลุ่มบ้านหมี บ้านสูตร บ้านท่าตลาด บ้านดอนไข่เต่า และบ้านดอนยอ

4.1 บ้านมะขามล้ม : ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ

บ้านมะขามล้ม ตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนในเขตตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางปลาม้า มาทางทิศตะวันตกประมาณ 15 กิโลเมตร มีเขตติดต่อกับอำเภอสองพี่น้องและอำเภอเมือง มีพื้นที่ประมาณ 42 ตารางกิโลเมตร หมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณถนนบ้านสูตร - วังน้ำเย็น มีพื้นที่ทำกินกระจายอยู่โดยรอบ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง เดิมพื้นที่ปกคลุมไปด้วยต้นสะแก ต้นข่อย ไม้ ฯลฯ พื้นที่การอยู่อาศัย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ บ้านเหนือ บ้านกลาง และบ้านใต้ ซึ่งมีการอยู่อาศัยสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ก่อนรัชกาลที่ 5 แต่เดิมแหล่งน้ำที่สำคัญ คือ คลองธรรมชาติซึ่งมีอยู่ 2 สาย และหนองน้ำอีก 3 แห่ง ซึ่งใช้เป็นทั้งเส้นทางคมนาคมและการอุปโภคบริโภค

ปัจจุบันตำบลมะขามล้ม ประกอบด้วย 14 หมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนกว่า 1,200 ครัวเรือน มีประชากรประมาณ 5,500 คน ในราวปี พ.ศ. 2518 มีการตัดถนนลาดยางผ่านหมู่บ้าน ทำให้บ้านมะขามล้มสามารถติดต่อกับชุมชนภายนอกได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และขยายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ที่มีระบบสาธารณูปโภคครบครันเช่นในปัจจุบัน

4.3 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ประมาณ พ.ศ. 2380 ชาวพวนจากบ้านเก้าห้อง อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี บริเวณริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ชาวพวนที่บ้านเก้าห้องอพยพมาจากแขวงเมืองเชียงขวาง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (สุภาพรณี ตันศลารักษ์, 2528:78) เมื่อบ้านเก้าห้อง มีประชากรอยู่กันอย่างหนาแน่น ทำให้มีที่ทำกินไม่พอเพียง ดังนั้นคนกลุ่มหนึ่งจึงได้รวมตัวกันอพยพลงไปตามตอนใต้ของแม่น้ำท่าจีน เพื่อหาที่ทำกินใหม่ นายกังวาน อายุ 76 ปี (สัมภาษณ์ 13 มกราคม 2544) ได้เล่าเรื่องเกี่ยวกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านสะแกว่า

"... นายมา ดวงจันทร์ หรือ พ่อเต๋อมนั้น เล่าให้หลานๆ ฟังว่า เป็นอพยพมากับพ่อก็คือ นายกองขุนศรี ตอนนั้นพ่อเต๋อมนั้นอายุได้เก้าขวบ พ่อให้ขี่ม้าไถมาตัวหนึ่งเดินตามพ่อมา เห็นแล้วว่า แสนจะลำบาก กว่าจะมาถึงที่พักต้องให้หลายที การเดินทางมีความยากลำบาก ต้องเดินเท้ามาตามป่าหญ้าแฉงซึ่งขึ้นสูงชันศีรษะจมนองไม่เห็นทางข้างหน้า ไม้ต้นแฉงมันบาดมันทิ่มเอา การเดินทางต้องเร่งรีบ จะพักแรมในป่าไม่ได้ เนื่องจากมีสัตว์ร้ายอยู่มากมาย เมื่อมาถึงที่ราบแห่งหนึ่งเป็นป่าดงสะแกหนาแน่น มีหนองน้ำ คลองธรรมชาติ และมีสัตว์ป่านานาชนิด จึงยึดเอาพื้นที่แห่งนี้ตั้งบ้านเรือนเป็นเพิงพอกพักพิงไปก่อน และเรียกบริเวณนี้ว่า " บ้านป่าสะแก " ท่านได้เล่าถึงนายกองขุนศรีพ่อของเพื่อนว่า นายกองขุนศรี ท่านอพยพมาจากบ้านด่านหรือบ้านทุ่งธาตุซึ่งมีเขตอยู่ใกล้บ้านด่านใต้ ท่านมีตำแหน่งทางการปกครองหมู่บ้านมีศักดิ์เทียบเท่ากับนายอำเภอปกครองหมู่บ้านสมัยนั้น กินบริเวณกว้างขวางมาก เทียบเท่าสมัยนี้หลายตำบล เมื่อท่านจะไปตรวจหมู่บ้านท่านจะต้องใช้ช้างเป็นพาหนะ เพราะการเดินทางสมัยนั้นยังเป็นป่าแฉงดงละเมาะหนาแน่นอยู่ ถ้าใช้ม้าจะเดินทางไม่ได้บุกป่าไม่ไหว หัวม้าไม่ฟันป่าแฉง ลุงไสว ดวงจันทร์ ผู้เป็นชั้นหลานของท่าน (ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านด่านใต้) ได้เล่าให้ฟังว่า ท่านนายกองขุนศรี ท่านชอบกินเต้าน้ำ ไปตรวจที่ไหน ชาวบ้านมักจะมีเต้าน้ำของฝาก หลักฐานของท่านนายกองขุนศรี ที่ท่านใช้ช้างเป็นพาหนะยังมีปรากฏอยู่คือร่องน้ำ ที่ใช้รับกันบนคอช้างในสมัยโบราณ ลุงไสวยังเก็บไว้จนถึงทุกวันนี้ หลังมีพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น เข้าใจว่าท่านนายกอง ขุนศรี คงกลับไปอยู่ที่บ้านด่านใต้อีก

ไปอยู่กับครอบครัว เพราะท่านมีบุตรหลายคน ลุงไสว ยังเล่าให้ฟังว่า บุตรของท่าน ได้เป็นนายอำเภอแทนท่านนายกองขุนศรี ชื่อนายอำเภอคือ..."

การเดินทางมีความยากลำบากต้องบุกป่าฝ่าดง และเผชิญหน้ากับสัตว์ร้ายต่างๆ เมื่อมาถึงที่แห่งหนึ่ง มีภูมิประเทศที่เหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน มีหนองน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีป่าสะแกและป่าไผ่ ที่สามารถใช้ไม้ สร้างที่อยู่อาศัยได้ จึงเลือกตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนั้น การเดินทางในครั้งนั้น มีคนประมาณ 12 ครอบครัว แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่ม มีผู้นำของตน ได้แก่ กลุ่มของนายกองขุนศรี กลุ่มนายท่า กลุ่มนายทุมมา และกลุ่มของนายอยู่ กลุ่มต่างๆ ได้แยกย้ายกันไปเป็นกลุ่ม เพื่อจับจองที่ทำกิน แต่ละกลุ่มมีหัวหน้าปกครองตนเอง

กลุ่มที่หนึ่งตั้งถิ่นฐานบริเวณเนินดินที่มีดินมะขามขนาดใหญ่ขึ้นอยู่มากมาย เรียกพื้นที่นี้ว่า คุ่มโพนขาม (โพน ในภาษาพวนมีความหมายว่าที่เนินสูง) หรือกลุ่มบ้านเหนือ ผู้ปกครองกลุ่มคือ นายท่า (ต้นสกุลสอทอง) กลุ่มที่สองตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณดงต้นขามทาม จึงเรียกพื้นที่นี้ว่า คุ่มขามทาม หรือกลุ่มบ้านกลาง เพราะมีพื้นที่อยู่ระหว่างกลางของกลุ่มบ้านเหนือและกลุ่มบ้านใต้ ผู้ปกครองคือ นายทุมมา (ต้นสกุล จันท์เพ็ญ) กลุ่มที่สาม ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณดงสะแก จึงเรียกกลุ่มของตนว่า คุ่มป่าสะแก กลุ่มนี้มีนายกองขุนศรีเป็นหัวหน้าปกครอง (ต้นตระกูลดวงจันทร์) กลุ่มที่สี่ พื้นที่บริเวณกลุ่มนี้เต็มไปด้วยจอมปลวกและดินข่อย จึงเรียกกลุ่มของตนว่าคุ่มดอนข่อย ผู้ปกครองกลุ่มคือ นายอยู่ (ไม่ทราบนามสกุล)

การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกๆ ยังไม่มั่นคงนัก การปลูกบ้านก็ปลูกสร้างเพียงเป็นที่อาศัยอยู่ชั่วคราว การทำนาปลูกข้าวก็ยังไม่มากนัก เนื่องจากชาวพวนยังกลัวศึกสงคราม โดยเฉพาะสงครามของพวกฮ่อ ทุกครัวเรือนจะเตรียมข้าวสุกตากแห้งใส่ไว้ในย่าม เพื่อใช้เป็นเสบียงในการหลบหนีเมื่อได้ข่าวว่ามีสงครามเกิดขึ้นที่ใด ชาวบ้านจะพากันหนีเข้าไปอยู่ในป่า รอจนกว่าจะแน่ใจว่าสงครามไม่เกิดขึ้นบริเวณนี้แล้วจึงกลับเข้าหมู่บ้าน เหตุการณ์เป็นอยู่อย่างนี้หลายครั้ง เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2455 ทางราชการได้ปราบฮ่อจนหมด ชาวพวนจึงกลัวศึกสงครามน้อยลง ทำให้สามารถตั้งถิ่นฐานได้อย่างมั่นคงในที่สุด และได้ขยายพื้นที่ทำกินออกไปอย่างกว้างขวาง (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2544) (พื้นที่ดังกล่าวเมื่อแบ่งตามการปกครองท้องถิ่น มีชื่อที่บ้านโคกโก บ้านหมีตะลุ่ม บ้านวัดโบสถ์ ซึ่งอยู่ในเขตตำบลมะขามล้ม)

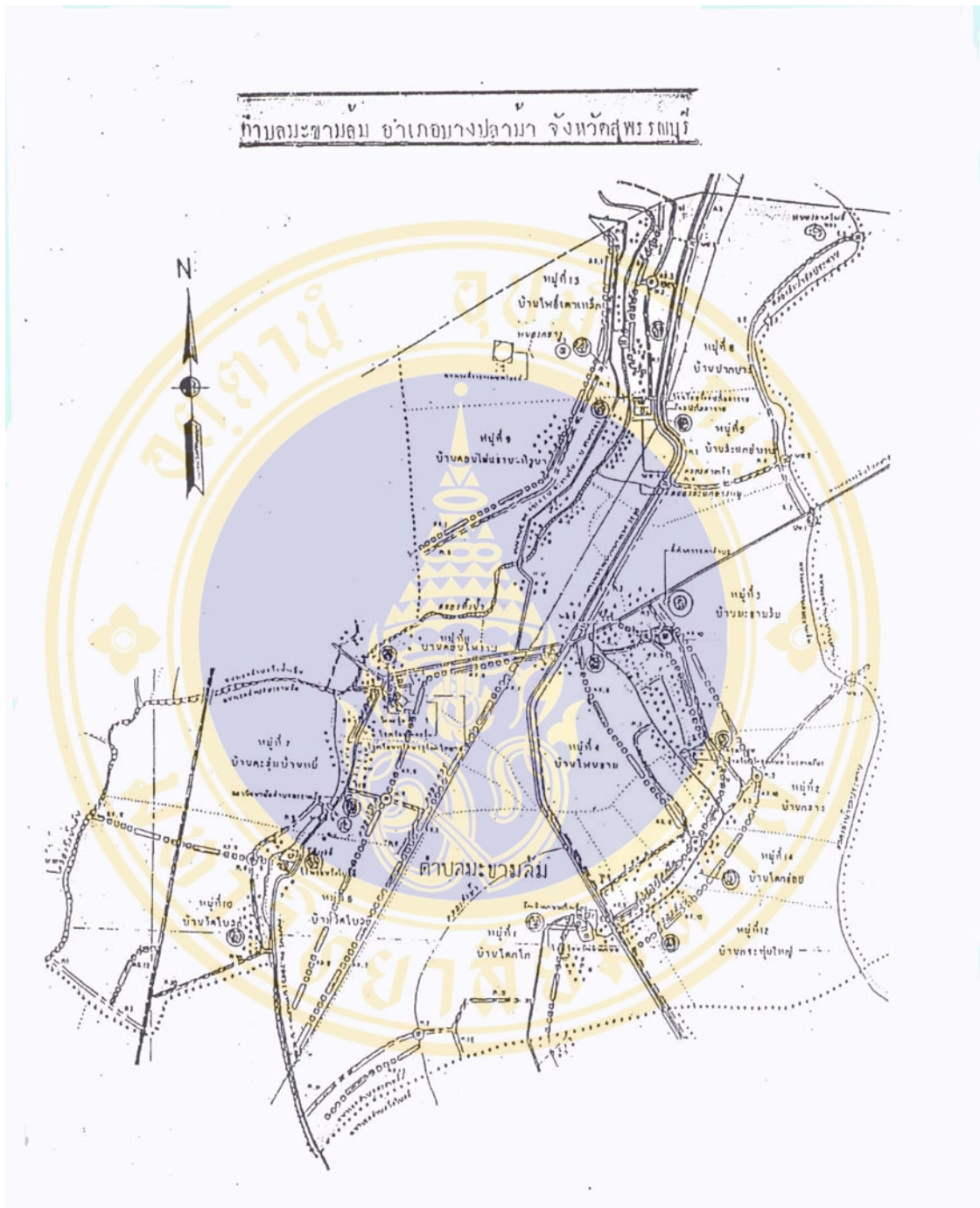
4.3.1 การปกครองท้องถิ่น

ตามธรรมเนียมของพวนเมื่อมีการเดินทางไปที่ต่างๆ ในระยะทางไกลๆ ไม่ว่าจะเป็นการอพยพหรือการเดินทางเพื่อค้าขาย จะต้องมียี่หวุ่นในการเดินทาง เรียกว่า "นายฮ้อย" ผู้เป็นนายฮ้อย ต้องเป็นที่เคารพนับถือของคนในกลุ่ม มีความน่าเกรงขามและสามารถพึ่งพาได้ เมื่อได้ตั้งถิ่นฐานที่บ้านป่าสะแกแล้ว ชาวบ้านก็ได้ปกครองกันเองเรื่อยมา จนถึงปี พ.ศ. 2457 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่นขึ้น เพื่อแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็นตำบลและหมู่บ้าน ดังนั้นทางราชการจึงออกสำรวจตามพื้นที่ต่างๆ เมื่อคณะสำรวจมาถึงบ้านป่าสะแกพบว่า หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่มีประชากรอาศัยอยู่มากมาย อีกทั้งพื้นที่ก็มีความอุดมสมบูรณ์ทำนาได้ผลผลิตดี ดังนั้นจึงหาบุคคลภายในท้องถิ่น เพื่อแต่งตั้งเป็นกำนันปกครองหมู่บ้าน เมื่อสำรวจบริเวณคุ้มโพนขามได้พบกับนายท่า ซึ่งเป็นหัวหน้าปกครองคุ้มโพนขามในขณะนั้น ประกอบกับนายท่าเป็นผู้มีฐานะดี ทางราชการจึงเห็นว่า นายท่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสม จึงแต่งตั้งนายท่าขึ้นเป็นกำนันคนแรกของหมู่บ้านและได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน เป็นบ้านมะขามล้ม เนื่องจากคณะสำรวจได้พบต้นมะขามขนาดใหญ่ต้นหนึ่ง ล้มอยู่ในเขตบ้านของนายท่า ตามคำบอกเล่ากันมาว่า มะขามต้นนั้นมีขนาดใหญ่มาก มีขนาด 3 - 4 คนโอบ ถ้านำเด็กสองคนจับควายคนละตัว แล้วมายืนคนละข้างของต้นมะขาม เด็กจะมองไม่เห็นเด็กอีกคนหนึ่งเลย (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2544) และได้ตั้งหมู่บ้านมะขามล้มขึ้นเป็นตำบลมะขามล้ม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

นับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) บ้านมะขามล้มมีกำนันปกครองทั้งหมด 8 คน ได้แก่

1. นายท่า สอิ่งทอง เป็นกำนันตั้งแต่ พ.ศ. 2457 ถึง พ.ศ. 2464
2. นายพุก มาตรวิจิตร เป็นกำนันตั้งแต่ พ.ศ. 2464 ถึง พ.ศ. 2468
3. นายโต หอมสุวรรณ เป็นกำนันตั้งแต่ พ.ศ. 2468 ถึง พ.ศ. 2484
4. นายแก้ว หอมสุวรรณ พ.ศ. 2484 (เป็นกำนันอยู่ 6 เดือน ก็ถูกทางราชการเรียกระดมพลไปเป็นทหารไปรบอยู่ที่เชียงตุง สมัยสงครามอินโดจีน)
5. นายพัน สอิ่งทอง เป็นกำนันปี พ.ศ. 2484 ถึง พ.ศ. 2485
6. นายมณฑา สอิ่งทอง เป็นกำนันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 ถึง พ.ศ. 2516
7. นายวิชัย ดวงจันทร์ เป็นกำนันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2531
8. นายหิรัญ ดวงจันทร์ (คนปัจจุบัน) เป็นกำนันเมื่อปี พ.ศ. 2531

เมื่อตั้งเป็นตำบลแล้วได้แบ่งพื้นที่การอยู่อาศัยออกเป็นหมู่ ปัจจุบันตำบลมะขามล้มมี 14 หมู่ ได้แก่



ภาพที่ 2 : หมู่บ้านต่างๆในตำบลมะขามล้ม
(ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม)

- หมู่ที่ 1 บ้าน โลกโก
- หมู่ที่ 2 บ้านมะขามล้ม
- หมู่ที่ 3 บ้านมะขามล้ม
- หมู่ที่ 4 บ้านมะขามล้ม
- หมู่ที่ 5 บ้านสะแกอย่างหมู
- หมู่ที่ 6 บ้าน โบสถ์
- หมู่ที่ 7 บ้านหมีตะลุ่ม
- หมู่ที่ 8 บ้านปากบาง
- หมู่ที่ 9 บ้านดอนไผ่แขวน
- หมู่ที่ 10 บ้านวัดโบสถ์
- หมู่ที่ 11 บ้านดอนโพธิ์งาม
- หมู่ที่ 12 บ้านกระท่อมใหญ่ (มะขามล้ม)
- หมู่ที่ 13 บ้านโพธิ์เตาเหล็ก
- หมู่ที่ 14 บ้าน โลกข่อย (มะขามล้ม)

บ้านสะแกหรือบ้านมะขามล้ม เดิมมีสมาชิกเพียง 12 ครอบครัว ต่อมาจึงได้สืบลูกสืบหลาน จนมีประชากรเพิ่มมากขึ้นและยังมีการอพยพจากบ้านเก่าห้องเข้ามาสมทบอีก นอกจากชาวพวนที่เข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีกลุ่มคนจีน เดินทางเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับชาวพวนด้วย ทำให้มีการขยายที่ทำกินออกไปอย่างกว้างขวาง และได้แยกเป็นหมู่บ้านอีกหลายหมู่บ้าน เช่น บ้าน โลกโก บ้านหมีตะลุ่ม บ้านวัดโบสถ์ บ้านดอนตาจีน บ้านรางบัว เป็นต้น ซึ่งอยู่ในเขตตำบลมะขามล้มและตำบลวัดโบสถ์ ประชากรที่แยกตัวออกไปก็ยังคงไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องที่บ้านสะแกอยู่เสมอ นอกจากนี้ บริเวณรอบนอกของหมู่บ้านก็มีประชากรจากที่อื่น อพยพเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ที่บ้านสะแกอย่างหมู มีคนไทยและลาวเวียงจันทน์เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วย (สุทิน ศรีหิรัญ อายุ 80 ปี ,สัมภาษณ์,29ตุลาคม 2544)

ประมาณปี พ.ศ. 2484 (ตรงกับสมัยกำนันแก้ว กำนันคนที่ 5) เริ่มเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากภาวะสงคราม กลางคืนเวลาจะจุดไฟต้องทำที่กำบังไม่ให้มองเห็นแสงไฟจากข้างบนได้ และมีเวรยามคอยตรวจว่ามีเครื่องบินผ่านมาหรือไม่ ถ้ามียามจะตีเกราะเพื่อเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านดับไฟ ช่วงนี้สินค้าขาดตลาดและมีราคาแพงมาก หากต้องการไปซื้อสินค้าที่อำเภอบางปลาม้า ต้องใช้บัตรในการแลกซื้อ ราคาของข้าวเปลือกขึ้นสูง

จากราคาเกวียนละ 20 บาทก็ขึ้นราคาสูงถึงเกวียนละ 200 - 400 บาท เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มราคาแพง ชาวบ้านต้องซื้อดอกฝ้ายมาปั่นแล้วทอผ้าขึ้นใช้เอง ขณะที่ภาวะสงครามยังคงดำเนินอยู่ ในปี พ.ศ. 2485 บ้านมะขามล้มถูกน้ำท่วมครั้งใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า "ปีน้ำบ้า" น้ำท่วมสูงมาก ชาวบ้านต้องขนย้ายสัตว์เลี้ยง ไปไว้ในที่สูงซึ่งเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวที่น้ำไม่ท่วมถึง (บริเวณบ้านนายบุญรอด วงษ์บัณฑิตย์ ในปัจจุบัน) ปีนี้ชาวบ้านไม่ได้ข้าวเลย เกิดภาวะขาดแคลนอาหาร ทั้งคนและสัตว์เลี้ยง อีกทั้งเป็นช่วงสงครามสินค้ามีราคาแพงทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนมากยิ่งขึ้น น้ำท่วมอยู่ประมาณหนึ่งเดือนก็ลดลง หลังจากนั้นน้ำลดลงแล้วรัฐบาลได้ช่วยเหลือ โดยการแจกจ่ายพันธุ์ข้าวให้ชาวบ้านนำไปปลูก ชาวบ้านต้องเดินทางไปรับพันธุ์ข้าวที่วัดทุ่งอุทุมพร (วัดบ้านด่าน) ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาหม้อ อยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 15 กิโลเมตร การแจกข้าวแจกให้ตามการถือครองที่นา โดยแจกให้ไร่ละ 1 ถึง แต่ไม่เกิน 50 ถึง หลังจากนั้น 2 - 3 ปี เศรษฐกิจของหมู่บ้านจึงเข้าสู่ภาวะปกติ (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2544)

ช่วง พ.ศ. 2498 - พ.ศ. 2499 จังหวัดสุพรรณบุรี เกิดปัญหาโจรสลัดร้าย โจรที่มีชื่อเสียง เช่น เสื้อฝ้าย เสื้อดำ เสื้ออมเหศวร ฯลฯ ออกปล้นทรัพย์สินของราษฎรทำให้เกิดความเดือดร้อนกันทั่ว ดังนั้นทางราชการจึงให้ตำรวจออกกวาดล้าง สมัยนั้นตรงกับสมัยกำนันมณฑล สอิ่งทอง (กำนันคนที่ 7 ของบ้านมะขามล้ม) ท่านมีความเชี่ยวชาญในการปราบปรามโจรสลัดร้าย ท่านได้ให้ความร่วมมือกับตำรวจสามารถจับโจรได้ 3 คน คือ เสื้อดำ เสื้อแฉะ และเสื้อผล โจรทั้งสามถูกตำรวจวิสามัญที่หมู่บ้านแห่งนี้ (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 7 กันยายน 2544)

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี หมู่บ้านมะขามล้ม ถูกกำหนดว่าเป็นพื้นที่สีแดง คือพื้นที่ที่มีพวกคอมมิวนิสต์อยู่ สาเหตุมาจาก นายรวม วงษ์พันธ์ ซึ่งเป็นคนบ้านมะขามล้ม ได้เดินทางไปอยู่ที่ประเทศจีนและได้เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์ เมื่อกลับมาอยู่ประเทศไทย ได้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย เมื่อกลับเข้ามาในหมู่บ้านก็ได้นำระบบคอมมิวนิสต์มาเผยแพร่ให้กับชาวบ้าน และพยายามหว่านล้อมด้วยวิธีต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านเข้าเป็นสมาชิก โดยการแจกสุกร เป็ด ไก่ ให้กับชาวบ้านเพื่อนำไปเลี้ยง หากไม่มีอาหารเลี้ยงสัตว์ก็ให้ไปขอได้จากโรงสีหนองพันง แต่ชาวบ้านไม่ค่อยมีความสนใจการเลี้ยงสัตว์ การหาสมาชิกด้วยวิธีนี้จึงไม่ได้ผล ระบบคอมมิวนิสต์ไม่แพร่หลายนัก มีสมาชิกเพียง 2 คน เท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะชาวบ้านมีความเกรงกลัวในอำนาจของทางราชการที่ต่อต้านระบบนี้ และอาจเกิดจากชาวบ้านไม่ทราบวาระบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์คืออะไร (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2544) ต่อมาทางราชการได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาปราบปราม นายรวม ถูกจับ ได้รับโทษ

ประหารชีวิต ส่วนสมาชิกทั้ง 2 คนได้รับการปล่อยตัว แม้ว่าระบบคอมมิวนิสต์จะถูกกวาดล้างไปแล้ว แต่หมู่บ้านยังคงเป็นพื้นที่สีแดง จนถึง พ.ศ. 2509 สมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี นายสีโรจน์ ปัญญาวัตร (จากคำบอกเล่าว่ากันว่าท่านเป็นช่างตัดผมของจอมพลถนอม) ซึ่งรู้จักสนิทสนมกับนายวิชัย ดวงจันทร์ ซึ่งเป็นกำนันของบ้านมะขามล้มในขณะนั้น ได้อธิบายเรื่องของนายรวม ให้กับจอมพลถนอมฟัง และชี้แจงว่าคอมมิวนิสต์ในหมู่บ้านมีเพียงคนเดียวและได้เสียชีวิตแล้ว ซึ่งเมื่อท่านทราบเรื่องราวและเข้าใจแล้ว ท่านจึงยกเลิกพื้นที่สีแดงของบ้านมะขามล้ม และเมื่อความเจริญเข้ามามากขึ้นเรื่องคอมมิวนิสต์ก็หมดไปในที่สุด

4.3.2 ชุมชนชาวจีนในบ้านมะขามล้ม

คนจีนเข้ามาในหมู่บ้าน เมื่อประมาณ 90 ปีที่แล้ว คนจีนได้เข้ามาจับบ่อบนการค้าขาย เป็นพ่อค้าเร่และพ่อค้าคนกลาง ในการนำสินค้าอุปโภคบริโภคมาแลกข้าวเพื่อนำไปจำหน่าย ระยะเวลาที่มีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยเพียง 5-6 ครอบครัว ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณกลุ่มบ้านกลาง (บริเวณบ้านนางสาวขึ้น แซ่ฉิน ในปัจจุบัน) และบริเวณกลุ่มบ้านคอนข่อย (บริเวณบ้านนางลำ จันท์ตรี ในปัจจุบัน) คนจีนได้นำเนื้อหมูล่องเรือมาขายตามคลอง เมื่อเรือขายหมูมา คนขายจะเป่าหวูดที่ทำจากเขาควย เพื่อให้ชาวบ้านมาซื้อหากัน บางรายเข้ามารับจ้างขุดดิน นอกจากนี้ ยังได้หาบสินค้ามาเร่ขายตามบ้าน ต่อมาจึงเปิดร้านขายเป็นหลักแหล่ง สินค้าที่นำมาขาย เช่น กะปิ น้ำปลา ไม้จืด ปลาหู น้ำตาล เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นพ่อค้าคนกลางในการค้าข้าว คนจีนได้เข้ามาแทนที่การค้าของชาวบ้านและสะสมทุนจนมีฐานะมั่นคงในปัจจุบัน ชาวบ้านบางรายไปกู้เงินมาจากคนจีนมาใช้ จนบางรายทรัพย์สินสมบัติได้ตกไปเป็นของคนจีนจนหมด ถึงแม้ว่าชาวจีนกับชาวพวนจะมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เนื่องจากชาวพวนมีนิสัยรักสงบและโอบอ้อมอารี เห็นได้จากเมื่อเวลาถึงงานบุญต่างๆ เช่น สารทพวน ชาวบ้านจะทำขนมสารทไปทำบุญและแลกเปลี่ยนกัน ชาวพวนก็จะนำขนมไปให้กับคนจีนด้วย เมื่อถึงตรุษจีน คนจีน ก็จะนำกับข้าวและขนมมาให้คนพวนด้วยเช่นกัน (สุธิน ศรีหิรัญ , สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2544)

ปัจจุบันมีชาวจีนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านประมาณ 30 คน ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพค้าขาย ลูกหลานของชาวจีน บางส่วนได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น เช่น บ้านเก้าห้อง อำเภอเมือง ฯลฯ เพราะอยู่ในเมืองสามารถประกอบอาชีพค้าขายได้ดีกว่า หลังจากที่มีการตัดถนนสายบ้านสุตรวังน้ำเย็นและถนนสายเลียบคลองชลประทาน เมื่อปี พ.ศ. 2518 ชาวจีนได้ขยับขยายที่อยู่อาศัย ออกมาสร้างที่อยู่ใหม่เป็นอาคารพาณิชย์ ติดริมถนนในบริเวณที่เรียกว่า "สามแยกมะขามล้ม" และ"สี่แยกมะขามล้ม" เนื่องจากมีเส้นทางในการติดต่อค้าขายได้สะดวก

4.4 ทรัพยากร การผลิต และการดำรงชีพ

บ้านสะแกในระยะเริ่มแรกมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ที่มีสัตว์น้ำชุกชุม นายกังวลหรือลุงเรือง (สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2544) ได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ป่าที่มีอยู่ในบริเวณหมู่บ้านว่า

"...มีชายคนหนึ่งชื่อตานั่ง อยู่กลุ่มคอนข่อยนี้แหละ แก่เป็นคนที่มีลูกอันตะหาใหญ่ ผิดปกติ แก่ชอบล่าสัตว์เกือบทุกวัน สัตว์ที่แกชอบล่าก็คือกิ้ง แถวนี่กิ้งชุมมาก เข้าวันหนึ่ง ตานั่งแก่อเรืออีโปงออกไปหนองอ้อแต่เช้า หวังจะไปล่าสัตว์ด้วย ถ้าได้ยินเสียงปืนตานั่งก็จะต้องได้สัตว์อะไรอย่างหนึ่งละให้ตามไปหาสัตว์มาได้เลย วันนั้นตานั่งแกไม่พบกิ้ง แต่ไปพบเสื่ออยู่ปลายนา พอตีแกมีจมวกกับ ปืนแกกับกระบอกหนึ่ง แกอยู่บนเรืออีโปง เสื่ออยู่ในน้ำแกก็เอาจมวกแทงเข้าที่ปากเสื่อ เมื่อแทงแล้วแกก็กดจมวกจะให้เสื่อจมน้ำ เฝอญตอนทีกดจมวกจะให้เสื่อจมน้ำนั้น ปลายจมวกก็ไปติดหญ้าดิ่งไม้ขึ้น แกก็หยิบปืนยิงขึ้นฟ้า ชาวบ้านได้ยินเสียงปืน ก็ชวนกันออกไปจุดที่ได้ยินเสียงปืน ขณะที่เดินไปก็คุยกันไป "วันนี้ต้องได้กิ้งกั อีกแล้ว" พอไปถึงไม่ใช่กิ้ง ตานั่งแกกำลังกดจมวกแทงปากเสื่ออยู่ ชาวบ้าน จึงช่วยกันทุบเสื่อจนตายแล้วหาบเสื่อกลับมาบ้าน..."

หนองน้ำและคลองธรรมชาติซึ่งมีอยู่หลายแห่ง เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้าน ทั้งพืชและสัตว์น้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกึบม้า ผักตบ โสน ต้นกก (ใช้ทำเสื่อ) ปลา กุ้ง หอย กบ ฯลฯ หลังเก็บเกี่ยวแล้วชาวบ้านจะออกจับปลาตามแหล่งน้ำต่างๆ ปลาที่หามาได้หากเป็นปลาที่มีความ ทนทานต่อสภาพแวดล้อมเช่น ปลาช่อน ปลาหมอ จะถูกนำไปขังไว้ในบ่อน้ำที่ขุดขึ้นมาใช้ขังปลา โดยเฉพาะ บ่อน้ำที่ใช้ขังปลา มีความกว้างประมาณ 2.5 เมตร มีความลึกที่สามารถกักเก็บน้ำได้ แล้วนำทางมะพร้าวปิดปากหลุมไว้ สามารถขังปลาไว้บริโภคได้นานหลายเดือน ส่วนปลาอื่นๆ เช่น ปลาจลลาด ปลากระสง จะนำมาอย่างให้แห้งเก็บใส่โองไว้ นอกจากนี้นำไปถนอมอาหารด้วยวิธีต่างๆ เช่น ปลาร้า ปลาสาม ตากแห้ง ย่าง นำปลา กะปิ เป็นต้น (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2544)

ในอดีตชาวบ้านทำนาและปลูกผักต่างๆไว้เพื่อบริโภคโดยอาศัยปัจจัยจากธรรมชาติ การทำนา ทำปีละครั้ง ปลูกข้าวไว้บริโภคและแบ่งพื้นที่ไว้เล็กน้อย เพื่อปลูกข้าวเหนียวไว้ทำขนมในเทศกาล ต่างๆ และสำหรับนึ่งกิน นอกจากนี้เลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อใช้แรงงานและบริโภค โดยเลี้ยงวัวควายไว้ไถนา

และลากเกวียน บางบ้านก็เลี้ยงม้าไว้เพื่อเป็นพาหนะในการเดินทาง เลี้ยงเปิด ไก่ และหมูไว้บริโภค ตามปกติชาวบ้านจะไม่บริโภคเนื้อสัตว์มากนัก นอกจากสัตว์น้ำต่างๆที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ส่วนเปิด ไก่ และหมู จะนำมาประกอบอาหาร สำหรับการทำบุญในวันพระและเทศกาลงานบุญต่างๆ เนื่องจาก หมูบ้านอยู่ห่างไกลจากตลาดและไม่มีผู้นำมาขาย นานๆครั้งชาวบ้านจึงจะเดินทางเข้าไปที่ตลาด เก้าห้องเพื่อไปซื้อของใช้จำเป็น ตลาดเก้าห้องอยู่ห่างจากหมู่บ้านเป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร ในหน้าแล้งต้องเดินเท้าไปตามทางคันทนา ส่วนในหน้าน้ำสามารถพายเรือไปได้ เส้นทางสัญจร ทางน้ำที่สำคัญ คือ คลองสะแกซึ่งมีต้นน้ำอยู่ที่บึงยี่หุบ ผ่านบางโพธิ์ บ้านสะแกยางหมู บ้านมะขามล้ม บ้านรางบัว บ้านคูบัว แล้วไปสิ้นสุดที่บ้านคอวัง ชาวบ้านจะใช้เส้นทางนี้ในการเดินทางไปตลาด เก้าห้องและอำเภอบางปลาม้าได้ โดยล่องเรือมาตามเส้นทางดังกล่าว จนถึงท่าเรือตลาดเก้าห้อง ตลาดเก้าห้องเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมาจับจ่ายของใช้ที่จำเป็นและเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญ ที่สุดในอำเภอบางปลาม้า เพราะมีเส้นทางเดินเรือไปยังอำเภอจี้วราย นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งจากอำเภอจี้วราย สามารถขึ้นรถไฟไปกรุงเทพฯ และไปบ้านแพน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ ต่อมาคนจีนได้เข้ามามีบทบาททางการค้า โดยเข้ามาเป็นพ่อค้าคนกลางในการค้าข้าว และสินค้า อุปโภคบริโภคอื่นๆ ชาวจีนได้เปิดร้านขายสินค้าทำให้ชาวบ้านไม่ต้องเดินทางไกล เพื่อไปซื้อสินค้า ที่ตลาดเก้าห้อง

นอกจากการผลิตและการดำรงชีพในท้องถิ่นแล้ว ยังทำการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้า กับชุมชนข้างเคียงมาเป็นเวลานาน สินค้าที่สำคัญของบ้านมะขามล้ม คือ ข้าว และพืชผักต่างๆ เช่น พลู่ พัก แพง น้ำเต้า แดงกวา ใบตองแห้ง กล้วย บวบ เป็นต้น โดยชาวบ้านจะพืชผักใส่เรือรองไปขาย ตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้คลองในฤดูน้ำหลาก เช่น บ้านโคกโก บ้านรางบัว หมู่บ้านดังกล่าวมีพื้นที่ลุ่มมาก ทำให้น้ำท่วมพื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัยอยู่เสมอ จึงไม่สามารถปลูกพืชผักได้เท่าที่ควร เวลานั้น สินค้าไปขาย ก็จะชวนกันไปหลายๆคน ส่วนในฤดูแล้งจะมีผู้มารับซื้อผลผลิตถึงในหมู่บ้าน เมื่อ 50-60 ปีก่อน มีการแลกเปลี่ยนแบบของต่อของ ชาวบ้านจะนำข้าวไปแลกมะพร้าวและเกลือ ในอัตราส่วน ข้าว 1 ถึง ต่อเกลือ 1 ถึง เกลือมีความสำคัญมาก มีราคาแพงและมีความจำเป็นในการ ถนอมอาหาร ชาวบ้านมักจะพูดกันว่า "ใครทิ้งเกลือตาจะบอด "

ในระยะแรกๆ ชาวบ้าน ไม่นิยมปลูกไม้ผลไว้บริโภคมากนัก เนื่องจากพื้นที่ทำกินส่วนใหญ่ อยู่ห่างจากแหล่งน้ำ ต่อมาประมาณ 60 ปีมานี้ มีการขุดคลองลำเลียงน้ำจากคลองเหมือง ซึ่งรัฐเข้ามา ช่วยขุดให้ ชาวบ้านจึงขุดคลองลำเลียงน้ำเข้าสู่พื้นที่ของตน โดยมีพระมหาเจริญ เจ้าอาวาสองค์ที่ 10 ของวัดสะแกหรือวัดมะขามล้ม เป็นผู้ริเริ่มความคิดการขุดคลอง แต่ยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจาก ท่านต้องย้ายไปที่อื่นเสียก่อน ต่อมาพระพันเจ้าอาวาสองค์ต่อมา ได้เป็นผู้สานต่อแนวคิดดังกล่าว ท่านได้ระดมกำลังพระ เณร และชาวบ้าน ช่วยกันขุดคูน้ำมาจากคลองเหมือง และยกร่องสวนขึ้นใน

บริเวณวัด แล้วได้นำไม้ผลต่างๆ มาปลูกไว้เพื่อบริโภคและจำหน่ายภายในชุมชน หลังจากนั้นชาวบ้านจึงคิดทำตาม เพราะสมัยก่อนชาวบ้านจะต้องเดินทางไกลนับสิบกิโลเมตร เพื่อไปซื้อผลไม้ ดังนั้นเมื่อมีแหล่งน้ำพร้อมแล้ว ชาวบ้านจึงเริ่มปลูกพืชผลนานาชนิดไว้บริโภค ผลไม้ที่นิยมปลูก ได้แก่ มะพร้าว มะม่วง ขนุน ละคร เป็นต้น นิยมปลูกมากที่สุด คือ มะพร้าว เนื่องจากชาวบ้านบริโภคมะพร้าวจำนวนมากในเทศกาลงานบุญต่างๆ เช่น ทำข้าวหลาม น้ำขนมจีน กระจยาสารท กะละแม ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มมัด เป็นต้น หลังจากนั้นประมาณ 7 - 8 ปี เมื่อมะพร้าวให้ผลผลิต มะพร้าวได้เป็นสินค้าออกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง รongมาจากข้าวและพืชผักต่างๆ มะพร้าวของบ้านมะขามล้ม กล่าวกันว่า เป็น "มะพร้าวเนื้อลี" คือ มีผลดก เนื้อหนา กะลาบางและมีเปลือกบาง จึงเป็นที่นิยมของผู้บริโภค เมื่อมะพร้าวแก่ จะใช้ตะขอสอยลงมาหรือรอให้หล่น แล้วจึงเก็บมาผูกไว้เป็นคู่ๆ นำไปพันไว้กับหลักไม้ รอให้มีคนมาซื้อ ถ้าต้นมะพร้าวมีความสูงมากจะต้องใช้คนปีนขึ้นไปเก็บมะพร้าว เดิมทีชาวบ้านรับจ้างขึ้นต้นมะพร้าวหลายคน แต่ปัจจุบันผู้ประกอบการอาชีพนี้เหลืออยู่น้อย เนื่องจากมีความเสี่ยงต่อการตกจากต้นมะพร้าวจนกระทั่งเสียชีวิตหรือพิการ ดังนั้นผู้ซื้อจึงต้องหาคนขึ้นเอง (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2544) ในปัจจุบันต้นมะพร้าวลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากชาวบ้านตัดต้นมะพร้าวเพื่อนำไม้มะพร้าวไปทำโรงเรียนเลี้ยงไก่และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ทำให้รายได้จากการขายมะพร้าวลดลง และเริ่มขาดแคลนมะพร้าวในการบริโภค จนบางครั้งเมื่อมีงานเทศกาลหรืองานบุญต่างๆจึงต้องไปหาซื้อมะพร้าวจากหมู่บ้านอื่น ดังนั้นชาวบ้านจึงเริ่มปลูกทดแทนโดยปลูกบริเวณที่ว่างรอบๆบ่อเลี้ยงปลา

ในระยะ 15 - 20 ปีที่ผ่านมา มีรถมาจำหน่ายสินค้าต่างๆในหมู่บ้าน มีทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภค บางครั้งก็มีตลาดนัดที่วัดสุขเกษม โดยพ่อค้าจากตัวอำเภอเป็นผู้นำมาขาย ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2540 มีตลาดนัดหมู่บ้านบริเวณสี่แยกมะขามล้ม ในทุกวันอังคารและวันศุกร์ โดยมีทั้งคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียง และพ่อค้าต่างถิ่นนำสินค้ามาขาย สินค้าที่คนชาวบ้านนำมาขายมักเป็นผลผลิตทางการเกษตร เช่น ผักสดต่างๆ มีทั้งที่ปลูกเองและรับมาขาย ปลา อาหารสด และอาหารสำเร็จรูปต่างๆ ส่วนพ่อค้าต่างถิ่นมักนำเสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆ มาจำหน่าย บริเวณสี่แยกมะขามล้ม เป็นบริเวณที่ถนน 2 สาย คือ สายบ้านสูตร-วังน้ำเย็น และสายเลียบคลองชลประทาน จากวัดป่าเลไลยก์ไปสิ้นสุดที่อำเภอสองพี่น้องมาตัดกัน ทำให้การจราจรค่อนข้างคับคั่ง และเริ่มมีอาคารพาณิชย์หลายอาคารในปัจจุบัน โดยมีทั้งร้านเสริมสวย ร้านขายยาโดยเภสัชกร ปัมน้ำมัน ร้านอาหาร ร้านซ่อมเครื่องไฟฟ้า ร้านซ่อมรถ ร้านอุปกรณ์การเกษตร ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

4.5 การคมนาคม

เส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้านมีทั้งที่เป็นทางเดินเท้าและทางน้ำ โดยใช้คลองธรรมชาติสายเล็ก ๆ ที่ไหลผ่านบ้านเหนือ บ้านกลาง และบ้านใต้ แต่ในฤดูแล้งมีน้ำน้อยทำให้ใช้เส้นทางนี้ไม่ได้ ในสมัยกำนันโต (กำนันคนที่ 3 ของบ้านมะขามล้ม) ได้ขุดลอกคลองสายนี้ ทำให้ไม่ขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง ส่วนทางเดินเท้าของหมู่บ้าน เดิมเป็นทางสัตว์เดิน มี 2 สาย คือ สายตะวันตกและสายตะวันออก การเดินทางไปต่างถิ่น ในฤดูแล้งต้องใช้การเดินทางเท้าหรือใช้ควายเทียมเกวียน โดยไปตามคันนา บางบ้านเลี้ยงม้าไว้เพื่อเป็นพาหนะในการเดินทาง ส่วนในช่วงหน้าน้ำสามารถพายเรือตัดทุ่งนาออกไปได้ ในระยะแรกๆ การเดินทางติดต่อกับท้องถิ่นอื่นค่อนข้างลำบากเพราะไม่มีถนนและพาหนะ ต่อมาปี พ.ศ. 2486 จึงได้ตัดถนนเส้นที่ใช้ในปัจจุบันผ่านหมู่บ้านฝ่ายเหนือและหมู่บ้านฝ่ายใต้ ทำให้การคมนาคมภายในหมู่บ้านสะดวกขึ้นมาก (พลอย ศรีหิรัญอายุ 86 ปี, สัมภาษณ์ 29 ตุลาคม 2544) ในปี พ.ศ. 2515 เริ่มมีการตัดถนนลาดยางสายสามแยกบ้านสูตร-สวนแดง และสายเลียบคลองชลประทานเมื่อปี พ.ศ.2520 บริเวณที่ถนนทั้ง 2 เส้นมาตัดกัน เรียกว่า "สี่แยกมะขามล้ม" ซึ่งปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้มีอาคารพาณิชย์เกิดขึ้นหลายหลายอาคาร การตัดถนนทั้งสองสายทำให้การคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้น เทคโนโลยีต่างๆเข้ามาสู่หมู่บ้านได้ง่ายขึ้น ยานพาหนะเริ่มเข้ามาแทนที่เกวียนและวัว ควาย นอกจากนี้ มีการสร้างทางรถไฟ สายสุพรรณบุรี - ธนบุรี ผ่านบ้านมะขามล้ม ทำให้การคมนาคมสะดวกสบาย ชาวบ้านเริ่มเดินทางไปต่างถิ่นมากขึ้นและรับวัฒนธรรมจากสังคมเมืองได้อย่างรวดเร็ว และตามมาด้วยระบบสาธารณูปโภคที่ครบครันในปัจจุบัน

4.6 ประวัติศาสตร์การเกษตรกรรม

การเกษตรกรรมเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านมะขามล้มมาตั้งแต่อดีต วิธีการผลิตขึ้นอยู่กับ ธรรมชาติและแรงงานจากคนและสัตว์ การเกษตรกรรมที่สำคัญ คือ การทำนาปลูกข้าว รองลงมาคือ การทำสวน และการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นเพียงการยังชีพ ต่อมาเมื่อมีน้ำจากระบบชลประทาน เข้ามาใช้ในการเกษตร ทำให้รูปแบบของการผลิตและวัตถุประสงค์ในการผลิตเปลี่ยนแปลงไป

4.6.1 การเกษตรกรรมก่อนมีระบบชลประทาน

การเกษตรกรรมในสมัยเริ่มแรก เน้นหนักในเรื่องการทำนาปลูกข้าว ส่วนใหญ่เป็นข้าวเจ้า และแบ่งที่นาไว้ 1 - 2 งาน เพื่อปลูกข้าวเหนียวไว้นึ่งกินและทำขนมในช่วงเทศกาลต่างๆ พันธุ์ข้าวปลูกแบ่งออกเป็น 2 พันธุ์ คือ พันธุ์ข้าวหนักและพันธุ์ข้าวเบา ข้าวหนักต้องปลูกในนาลุ่ม ส่วนข้าวเบา

ต้องปลูกในนาดอน ข้าวหนักเก็บเกี่ยวได้ช้า (ประมาณเดือน 3 ถ้าข้าวเบา ประมาณเดือนอ้าย - เดือนยี่) มีราคาถูก แต่ได้ผลผลิตมากกว่าข้าวเบา (ข้าวหนักได้ประมาณ 50 ถึง ต่อไร่ ส่วนข้าวเบาได้ 30 - 40 ถึง ต่อไร่) ข้าวหนักที่นิยมปลูกได้แก่ ข้าวหอมทอง ข้าวนครกัณฑ์ ฯลฯ ข้าวเบา ได้แก่ ข้าวเหลือง ข้าวปิ่นแก้ว ข้าวเจ้าดวง ข้าวขาวพวง ข้าวสายบัว ข้าวมะลิทอง ข้าวขาวตายแห้ง การทำนา ทำปีละหนึ่งครั้ง โดยอาศัยน้ำฝน เป็นลักษณะการทำน่าน้ำท่วม คือ เมื่อถึงฤดูฝน ประมาณเดือนหก (พฤษภาคม) เมื่อฝนตกครั้งแรก ชาวนาจะใช้ควายไถนาเพื่อเตรียมดิน หลังจากนั้นหว่านข้าวแห้ง ลงในดินที่เตรียมไว้ การหว่านข้าวจะเริ่มหว่านในวันพฤหัสบดี เพราะถือว่าเป็นวันดี เมื่อฝนตกลงมา ข้าวก็จะงอก ต้นข้าวจะขึ้นปนกับวัชพืช แต่พอน้ำหลากเข้าทุ่ง วัชพืชต่างๆก็จะตาย พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน จะมีคุณสมบัติพิเศษ คือ ไม่จมน้ำโตทนน้ำขึ้น ชาวนาต้องคอยดูแลไม่ให้สัตว์ต่างๆ ทั้งนกและหนู มาทำลายเมล็ดข้าว โดยใช้วิธีแบบธรรมชาติ เช่น การใช้หุ่นไล่กา การใช้เสียงดังๆ และการใช้ลูกซัด ไล่คน (สุทิน ศรีหิรัญ,สัมภาษณ์,11 พฤศจิกายน 2544)

การทำนาในสมัยก่อนไม่ต้องใช้ปุ๋ยเพราะดินยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ น้ำที่หลากมาก็พัดพา ตะกอนดินซึ่งเป็นปุ๋ยธรรมชาติมาด้วย โรคพืชต่างๆก็ไม่มีทำให้ได้ผลผลิตดี ถ้ามีวัชพืชก็ตัดหรือถอน นำมาเป็นอาหารของวัวควาย ในน้ำมีปลา กุ้ง หอย ปู ในนามีข้าว มีผักพื้นบ้านต่างๆ ให้บริโภค ได้ตลอดทั้งปี เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวในเดือนอ้ายน้ำในนาแห้งขอด รวงข้าวเป็นสีเหลือง และเอนราบลง กับพื้น เนื่องจากความหนักของรวงข้าว ชาวนาก็จะเริ่มเกี่ยวข้าว สมัยก่อนชาวนา ใช้วิธีการ "ทำนาวาน " คือ การใช้แรงงานจากเพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง แล้วผลัดเปลี่ยนกันไป แต่ละบ้าน จนเมื่อประมาณ 70 ปีมานี้ การทำนาวานเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากระบบนาวานมีความล่าช้าต้องรอตามลำดับ จนบางครั้ง ผลผลิตเกิดความเสียหาย ดังนั้นจึงหันมาใช้แรงงานรับจ้างแทน ซึ่งส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แรงงานรับจ้างจะเริ่มเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านช่วงเริ่มฤดูเก็บเกี่ยว และกลับออกไป เมื่อหมดฤดูทำนา โดยจะรวมกลุ่มกันมากลุ่มละ 9 - 10 คน เพื่อหาผู้ว่าจ้าง บ้านใดต้องการก็จ้างไว้ หนึ่งถึงสองคน แรงงานบางคนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านมะขามล้มอย่างถาวร ต่อมาแรงงานจาก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักเดินทางเข้าไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ ทำให้แรงงานเริ่มขาดแคลน ระบบการทำนาวานจึงถูกนำกลับมาใช้อีกครั้ง ร่วมกับการจ้างแรงงานจากคนในท้องถิ่นและคนใน หมู่บ้านใกล้เคียง และเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจะมีคนจากอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มารับจ้างเกี่ยวข้าว โดยมาพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เมื่อหมดฤดูเก็บเกี่ยวแล้วจึงกลับออกไป (สุทิน ศรีหิรัญ,สัมภาษณ์ 18 พฤศจิกายน 2544)

การเกี่ยวข้าวจะเริ่มเกี่ยวในวันศุกร์ เพื่อนำข้าวมาทำข้าวเม่าไปเลี้ยงเจ้าที่ เป็นการขอบคุณที่ช่วยดูแลรักษาผลผลิตให้ เมื่อเกี่ยวข้าวแล้วจะตากข้าวไว้ให้แห้งแล้วมัดเป็นฟ่อน ลำเลียงใส่เกวียนกลับไปบ้าน หลังจากนั้นใช้ควายนวดข้าวแล้วตากข้าวให้แห้ง แล้วจึงทำขวัญข้าว ก่อนนำข้าวขึ้นเก็บในยุ้งจะต้องแยกเมล็ดพันธุ์ข้าวที่จะปลูกในปีต่อไปเก็บไว้ต่างหาก ส่วนข้าวที่เหลือเอาขึ้นยุ้งไว้เพื่อบริโภคและเปิดยุ้งขายในเดือนเจ็ดหรือเมื่อข้าวมีราคาสูง ผู้ที่มาซื้อข้าว ส่วนใหญ่เป็นคนจีน โดยจะใช้เรือและเกวียนในการบรรทุกข้าว นางสุทิน (สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2544) กล่าวว่า

"...สมัยก่อนเอาเกี่ยวเกี่ยว เกี่ยวแล้วก็ขนกลับบ้าน เอากองบนลานเป็นพันๆฟ่อน แต่ก่อนเอ็ดลานเข้านี้เอ็ดทางนอกทำที่เดินๆ(ที่โล่งๆ) เอ็ดลานกะเอาจี้ควายลาดเหยียบๆปนกับน้ำแล้วก็กวาดตากแดดหื้อแห้งแข็ง พอจนวนก็เอาควาย 4 โต 5 โตมัดกันเป็นพวงแล้วก็เอาควายวนให้เม็ดหล่น พอเหยียบหัวฟ่อนเสร็จก็ลูเอาควายเหยียบอีก แล้วก็ตีฟางเก็บฟางออกจนเหลือแต่เม็ด ทีนี้พอมีรถไถเขาก็ปลดผานออกเอารถขึ้นนวด ตีเฟืองล่อยออกเหมือนกัน ทุ่นเวลาอีกเยอะ เฟือง(ฟาง)ก็เอาหลักไปปักทำเป็นกองไว้เอาไว้ให้ควายกิน แล้วก็คอยลมสาดข้าว ถ้ามมไม่มก็เรียกก็ว่าลมมากก็สาดทางนั้นสาดทางนี้ เอากาบสะ (คล้ายปลิวแต่ใหญ่กว่าทำจากไม้) ตักสาดขึ้นไปหื้อจี้โพ่น (เศษฟางและแกลบข้าว) มันออก ผู้ถือหางช้าง (หญ้าคาผูกกับปลายไม้) ก็เอาหางช้างลากหื้อจี้ดิบ (แกลบ) ออก มาแม่คุณเอาสีฝัดฝัดเอา บ่ต้องคอยลม มาสมัยนี้ไม่ จ้างรถเกี่ยว เกี่ยวแล้วก็จ้างรถมาจุดไปพร้อมในกลางนาเลย ไม่ต้องตาก ตากแต่ข้าวปลุกกับข้าวกิน ..."

ข้าวที่แบ่งไว้บริโภค จะถูกนำมาแปรรูปจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ด้วยการตำด้วยครกกระเดื่อง แล้วนำไปฝัดในกระด้ง เพื่อคัดแยกแกลบข้าวและฟูนละอองออกจากข้าวสาร แล้วจึงเก็บไว้บริโภค ต่อมาเมื่อมีโรงสีเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้การแปรรูปข้าวสะดวกเร็วขึ้น การตำข้าวจึงค่อยๆลดลงและหมดไปในที่สุด โรงสีแห่งแรกในหมู่บ้านคือโรงสีไผ่รง เป็นของลูกหลานของพ่อเต่าเทียน นางสุทินได้เล่าเรื่องการสีข้าวและโรงสีให้ฟัง ดังนี้ (สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน 2544)

"...เมื่อก่อนนี้มีโฮงสี เวลาจี้ตีเข้ากะเอาครกกระเดื่องฝัดจี้ดินลงไป แล้วกะเอ็ดไม้กระดก แล้วกะเหยียบ เก่งเกื้อะ ๆ ทีนี้กะมีสีข้าว 2 ชั้น สีเป็นข้าวก้อง เป็นข้าวกากแต่ ข้าวสารแต่ แล้วก็เอาช้อมอีกที แล้วก็เอามาฝัด เอาข้าวปลายไว้ต่างหาก ทีนี้พอแม่คุณอายุได้ 12 -13 ก็มีโรงสีไผ่ไธรง(โรงสีไผ่สีทอง) อยู่กง(ตรง) วัดบ้านหมี่

เรื่อยๆกันนิดหนึ่ง เป็นของลูกเหล่าพ่อเต่าเทียน ต่อมาตาสัวสมาซื้อ แล้วซุ่มนี่ (ทุกวันนี้) เป็นของเต่าแก่เท่า แต่ก่อนนี้เป็นของไทยพวน ต่อมากะมี โรงสีโคกโก เจ้าของซื้อตาแจ็กจิ้ม อ้วนท้องฟู เขาซื้อดาไต้มัน ตอนนั้นเลิกแล้ว แล้วเคี้ยว(ใกล้) นี้กะมีโรงสีรางบัวอีก แต่เลิกแล้วคือกัน แต่ก่อนสีบ่เอาตังเอาแร่รำกับปลาย ข้าว 10 ถัง ให้ข้าวสาร 4 ถังครึ่งปลายน้ำ สมัยก่อนอยากให้เห็นคิด ก็ซื้อเสื่อมาแจก ใครมีสีเป็น เกียนๆ ก็ให้เสื่อตัวหนึ่ง สีกันทั้งวันทั้งคืน ไม่มีหยุด เดียวนี้โรงสีมีทั่วทุกที่เลย..."

การสีข้าวชาวบ้านไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย แต่ทางโรงสีจะเก็บรำและปลายข้าวทั้งหมดไว้ บางครั้งก็มีการโกงตาชั่ง ทำให้ชาวบ้านเสียผลประโยชน์ หรือให้ราคาซื้อต่ำ แล้วนำมาขายคืนให้กับ ชาวบ้านในราคาที่สูงกว่าเดิมมาก ชาวบ้านจึงเริ่มเบื่อหน่ายกับระบบโรงสี ปัจจุบันมีโรงสีข้าวมารับสีข้าว ในหมู่บ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “โรงสีเล็ก” คิดค่าสีถังละ 90 สตางค์ ประกอบกับมีรถเกี่ยวข้าว ที่สามารถรถข้าวและสีข้าวได้ในคันเดียวกัน ทำให้โรงสีมีผู้ใช้บริการลดลงเรื่อยๆ แม้ว่าโรงสีไม่แม่งยังคงเปิดกิจการอยู่ แต่ก็เปลี่ยนผู้ดำเนินการหลายครั้ง ปัจจุบันดำเนินงานโดยคนจีน ส่วนโรงสี อีก 2 แห่ง คือ โรงสีโคกโกและโรงสีรางบัว ได้ปิดกิจการแล้ว

ระบบเกษตรกรรมในช่วงแรกนี้ ชาวบ้านยังต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติ ความไม่แน่นอนของธรรมชาติทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่แน่ใจ ดังนั้นจึงต้องมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการขอร้องให้ธรรมชาติ เป็นไปตามที่เขาต้องการ และขอบคุณที่ทำให้ฤดูกาลเพาะปลูกดำเนินไปอย่างเรียบร้อย พิธีกรรมดังกล่าว ได้แก่ การเลี้ยงนา การสวดวิญควาย การสวดวิญข้าว การทำบุญคุณลาน การทำฟ้า เป็นต้น ซึ่งจะกล่าวถึงในประเพณีเนื่องในการเกษตรกรรม

4.6.2 การเกษตรกรรมหลังมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประเทศไทยและประเทศอื่นๆทั่วโลก ประสบปัญหา สภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ไทยได้เผชิญปัญหาหาระดับรายได้และมาตรฐานการครองชีพของประชาชนต่ำ สมรรถภาพในการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรมและด้านอุตสาหกรรมต่ำ เกิดปัญหาการว่างงานและการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ เพราะต้องบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อขยายเนื้อที่เพาะปลูก ดังนั้นรัฐบาล จึงต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ โดยกำหนดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชน มุ่งพัฒนาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม บริการ สาธารณูปโภค รวมทั้งเร่งรัดด้านการศึกษา ซึ่งเชื่อว่าหากเป็นไปตามแผนและไม่มีอุปสรรคเป็นเหตุ ให้ต้องชะงักแล้ว รายได้ประชาชาติจะเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัว ภายในระยะเวลา 15 ปี (นโยบายการเกษตร

ไทย : โสภณ ทองปาน , 2536:40) ด้านนโยบายการเกษตร ได้กำหนดวัตถุประสงค์ ให้เพิ่มผลผลิตต่อไร่ ด้วยการใช้ปัจจัยการผลิตที่ทันสมัย เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และสามารถส่งออกได้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้รายได้ของประเทศเพิ่มมากขึ้นด้วย ปัจจัยการผลิตต่างๆ จึงถูกพัฒนาขึ้น เช่น การชลประทาน พลังงาน การขนส่งและคมนาคม จากนโยบายดังกล่าวของรัฐบาล ได้ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตของเกษตรกรโดยทั่วไปและชาวบ้านมะขามล้มด้วย โดยเริ่มมีระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น การพัฒนาถนนภายในหมู่บ้าน ได้แก่ การตัดถนนลาดยางผ่านหมู่บ้าน 2 สาย คือ จากสามแยกบ้านสุตร มายังบ้านเสาธง บ้านมะขามล้ม และบ้านวังน้ำเย็น เป็นระยะทาง 25 กิโลเมตร ซึ่งสามารถเดินทางต่อไปยังอำเภอต่างๆได้สะดวกมากขึ้น ส่วนระบบชลประทานได้ขุดคลองชลประทานจากวัดป่าเลย์ไฉยก อำเภอเมืองจนถึงอำเภอสองพี่น้อง และสร้างถนนเลียบบคลองชลประทานไปยังอำเภอสองพี่น้องและตลาดบางลี่ด้วย

หลังจากมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วิธีการผลิตของเกษตรกร เริ่มเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านต้องเพิ่มเนื้อที่ในการปลูกข้าว เพื่อเพิ่มผลผลิตตามนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะเมื่อระบบชลประทานเข้ามา การเปลี่ยนแปลงก็เพิ่มมากขึ้น ปี พ.ศ. 2520 กรมชลประทานได้ขุดคลองชลประทานผ่านบ้านมะขามล้มและได้ขุดคลองเหมืองและคลองส่งน้ำ เข้าสู่พื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้มีน้ำสำหรับทำเกษตรกรรมตลอดปี ต่อมาเกษตรอำเภอได้เข้ามาแนะนำ ให้ชาวบ้านทำนาดำปีละ 2 ครั้ง แนะนำให้นำเครื่องจักรมาใช้ เพื่อเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้กับชาวบ้าน เครื่องจักรต่างๆ ถูกนำมาใช้มากขึ้น เช่น ระเบิดดินน้ำ เครื่องสูบน้ำ รถไถนาแบบเดินตาม รถขลุบ รถอีแต่น เป็นต้น หากใครไม่มีทุน ก็แนะนำให้ไปกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตร (ธกส.) หากสนใจทดลองทำจะได้รับการช่วยเหลือในเรื่องอุปกรณ์ และเมล็ดพันธุ์ (ชานาญ คำวิลาส อายุ 58 ปี, สัมภาษณ์ , 20 พฤศจิกายน 2544) การทำนาด้วยวิธีดำนา เป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวบ้าน ดังนั้นเกษตรกรอำเภอ จึงเข้ามามีบทบาทในการสาธิต ชี้แนะวิธีทำ ตลอดจนให้ยืมอุปกรณ์ เช่น เครื่องสูบน้ำ ระเบิด ไถและหัวหมู ที่มีขนาดใหญ่และน้ำหนักมากกว่าของเดิมที่ใช้กับนาหว่าน เนื่องจากนาดำต้องไถเปิดหน้าดินให้ลึก เพราะข้าวพันธุ์ใหม่ คือ ข้าวพันธุ์ กข. ต้องหยั่งรากลึก เมล็ดข้าวต้องนำไปเพาะกล้าก่อนจะปักดำ และหลังจากปักดำเสร็จทิ้งไว้ 3 เดือน ก็สามารถเก็บเกี่ยวได้ ให้ผลผลิตสูงถึงไร่ละ 80 ถึง ทำให้ชาวบ้านหันมาทำนาดำกัน ต่อมา 2 - 3 ปี การทำนาดำเริ่มประสบปัญหา การขาดแคลนแรงงาน มีการแก่งแย่งผู้มารับจ้างปักดำ การเอาแรงกันเริ่มหมดไป มีการแก่งแย่งกันเรื่องการใช้ น้ำ พื้นที่ว่างเปล่าลดลง ทำให้วัวควายไม่มีแหล่งอาหาร ชาวบ้านจึงเริ่มขายวัวควายแล้วเปลี่ยนมาใช้รถไถนาและรถอีแต่น เมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในการปักดำและต้นทุนการทำนาที่เพิ่มสูงขึ้น เกษตรอำเภอจึงได้เข้ามาแก้ไข โดยเชิญชวนให้ชาวบ้านใช้วิธีการทำนาแบบใหม่ ที่เรียกว่า "หว่านนํ้าตมแผนใหม่" ซึ่งแตกต่างจากการหว่านแบบดั้งเดิม ที่หว่านแบบสำรวย หรือ แบบแห้ง สามารถนำเมล็ดพันธุ์หว่าน

ได้เลยหลังจากที่ไถคราดแล้ว ส่วนหว่านน้ำตมเป็นการหว่านข้างออก โดยต้องนำเมล็ดข้าวไปแช่น้ำ ให้งอกราก ก่อนที่จะนำมาหว่านลงในนาที่มีน้ำขัง หรือเตรียมเทือกแล้ว การหว่านน้ำตมแม้จะช่วยลดปัญหาแรงงานไปได้มาก แต่ก็เกิดปัญหาค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงมากขึ้น เพราะต้องใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ยาปราบวัชพืช และเครื่องใช้อื่นๆ รวมทั้งค่าแรงในการจ้างคนเกี่ยวข้าว เครื่องนวดข้าว ฯลฯ เมื่อ 5-6 ปีมานี้ ชาวนาหันมาจ้างรถเกี่ยวข้าว ที่สามารถเกี่ยวข้าวได้และรูดข้าวได้ในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งเมื่อรูดข้าวเสร็จก็สามารถนำไปขายให้กับสหกรณ์การเกษตรได้เลย (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2544)

การทำนาปรังต้องใช้ทุนสูงและต้องมีการดูแลมากขึ้น ศัตรูข้าวมีมากขึ้นทั้ง หนู หอยเชอร์รี่ เพลี้ยกระโดด อันเนื่องมาจากระบบนิเวศถูกทำลายลงเพราะการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ทำให้ต้องใช้เงินในการดูแลรักษามากขึ้น ชาวนาจึงต้องกู้ยืมจากทั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และนายทุน ในขณะที่ค่าครองชีพเริ่มสูงมากขึ้น ทั้งด้านสินค้าอุปโภคและบริโภค ทำให้หนี้สินของชาวนาเพิ่มมากขึ้น ในช่วง ปี พ.ศ. 2520 - 2525 เกิดโรคอุจจาระร่วงทั่วภาคกลาง ข้าวไม่ยอมออกรวง หนูระบาดกัดกินข้าวและเปลี่ยลงข้าว ทำให้หนี้สินเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว บางคนถึงกับสิ้นเนื้อประดาตัว ต้องขายที่นาของตนให้กับนายทุน ไม่มีใครอยากทำนาอีก บ้างก็ขายให้เช่า หรือเปลี่ยนมาเลี้ยงปลาและทำสวนแทน (พนอม คำวิลาศ อายุ 52 ปี, สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2544)

การเลี้ยงปลา เริ่มเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2508 ปลาที่เลี้ยงคือปลาดุกและปลาช่อน ชาวบ้านได้เดินทางไปศึกษาการเลี้ยงปลาจากจังหวัดนครปฐม ผู้ที่เริ่มเลี้ยงปลาเป็นรายแรก คือ นายบุญทรง อนุคุณวัฒนา การเลี้ยงปลาประสบความสำเร็จ สร้างรายได้ให้จำนวนมาก ชาวบ้านจึงเริ่มสนใจการเลี้ยงปลา พ.ศ. 2512 ชาวบ้านเลี้ยงปลากันเกือบทุกครัวเรือน ผู้ที่ไม่มีทุนในการเลี้ยง ก็จะไปกู้ยืมมาจากนายทุน นายทุนจะนำพันธุ์ปลาและอาหารปลามาจำหน่ายให้กับผู้เลี้ยง การขายปลา ผู้ที่กู้ยืมเงินทุนมา จะต้องนำปลามาขายให้กับนายทุน โดยหนี้สินจะถูกหักออกจากเงินที่ขายได้ ส่วนผู้ที่ไม่ได้กู้เงินจากนายทุนก็จะไม่ได้การรับซื้อหรือรับซื้อในราคาถูก ชาวบ้านไม่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงปลาดุกและปลาช่อนนัก เนื่องจากต้องใช้ทุนในการเลี้ยงสูง อาหารปลามีราคาแพง แต่ขายปลาได้ในราคาถูก ประกอบกับในปี พ.ศ. 2513 ปลาดุก ปลาช่อน เป็นโรคระบาด ผู้เลี้ยงขาดทุนเป็นจำนวนมาก ผู้ที่กู้เงินมาเลี้ยงก็ไม่มีปลามาขาย จึงไม่มีเงินใช้หนี้ จึงต้องเสียโฉนดให้กับนายทุนไป ชาวบ้านจำนวนมากจึงขาดที่ทำกินของตัวเอง ต่อมาธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ได้เข้ามาช่วยเหลือ โดยให้กู้เพื่อนำเงินมาใช้หนี้และไถ่ถอนโฉนดคืน ซึ่งส่วนใหญ่กลับมามีที่ทำกินอีกครั้ง และเปลี่ยนเจ้าหนี้จากนายทุนมาเป็นลูกหนี้ ธกส. แทน ปัจจุบันมีผู้เลี้ยงปลาดุกอยู่เพียง 2 - 3 รายเท่านั้น (พนอม คำวิลาศ, อายุ 52 ปี สัมภาษณ์ 20 พฤศจิกายน 2544)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านเริ่มทำไร่นาสวนผสม เนื่องจากการส่งเสริมของรัฐบาล โดยให้ ชกส. ปลดปล่อยเงินกู้จำนวนมากให้กับผู้ที่ทำไร่นาสวนผสม ชาวบ้านเห็นว่าเป็นหนทางในการสร้างรายได้ช่องทางหนึ่ง จึงเริ่มทำไร่นาสวนผสมกัน โดยจะแบ่งที่นาของตนออกเป็น 2 ส่วน คือ บริเวณที่ใช้ทำนาและบริเวณที่ขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลาที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นปลากินพืช เช่น ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาสวาย ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาขี้ตัง ปลาเทโพ ฯลฯ แม้ว่าราคาจำหน่ายจะถูกกว่าปลาดุกและปลาช่อน แต่ปลาเหล่านี้โตเร็ว ไม่ค่อยมีโรคระบาดและต้นทุนเลี้ยงต่ำกว่าการเลี้ยงปลาดุกมาก เกษตรกรจะสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่ไว้เหนือบ่อเลี้ยงปลา เพื่อให้มูลไก่เป็นอาหารของปลาช่วยลดต้นทุนการเลี้ยงลงได้ ผู้เลี้ยงจะซื้อลูกพันธุ์ปลามาเลี้ยงตั้งแต่ปลายังมีขนาดเล็ก ตั้งแต่ 1 นิ้ว ขึ้นไป ใช้เวลาเลี้ยง 8 - 12 เดือน ก็สามารถจับปลาขายได้ นอกจากรายได้จากการเลี้ยงปลาแล้ว เกษตรกรยังมีรายได้จากการเลี้ยงไก่อีกทางหนึ่ง โดยนิยมเลี้ยง ไก่ไข่ ไก่เนื้อ และไก่สามสาย แต่ต้นทุนการเลี้ยงสูงมาก ทั้งค่าโรงเรือน ทรายไก่ อาหารไก่ ยาและวัคซีน ทำให้ไม่ค่อยมีกำไรจากการเลี้ยงไก่มากนัก อีกทั้งต้องคอยดูแลตลอดเวลา ทั้งการให้อาหารและน้ำ การคุมโรค การหยอดวัคซีน และการควบคุมสภาพแวดล้อมให้เหมาะกับไก่ ซึ่งเป็นงานปลีกย่อยที่ต้องทำรายวัน แต่จำเป็นต้องเลี้ยงเพื่อให้ปลา มีอาหารกิน ซึ่งกำไรจะไต่จากการขายปลาเป็นหลัก (พนอม คำวิลาศ, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2544) นอกจากนี้ในพื้นที่ในการทำนาเลี้ยงปลาและเลี้ยงไก่แล้ว บริเวณรอบบ่อปลา ยังปลูกพืชผักต่างๆ ไว้เพื่อบริโภคและจำหน่ายอีกด้วย เช่น มะเขือ แตงกวา ถั่วฝักยาว มะเขือเทศ ตะไคร้ บวบ น้ำเต้า ฟัก แฟง มะม่วง กล้วย เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากการเลี้ยงปลาและเลี้ยงไก่แล้ว ยังมีการเลี้ยงสัตว์อื่นๆ เพื่อจำหน่าย เช่น เป็ดเนื้อ เป็ดไข่ นกกระทา ไก่เนื้อ ไก่ต้ม สุกร นอกจากนี้เมื่อปี พ.ศ. 2539 คนจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มาเช่าที่นาของชาวบ้าน เพื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นจำนวน 20 ไร่ เลี้ยงได้เพียงหนึ่งปีกว่าๆ ก็ต้องเลิกเลี้ยง เพราะชาวบ้านร้องเรียนว่าน้ำจากนาุ้ง ซึ่งเป็นน้ำเค็มได้ไหลไปลงนาข้าว ทำให้ข้าวตาย รัฐบาลจึงประกาศห้ามไม่ให้เลี้ยงกุ้งกุลาดำในเขตพื้นที่ภาคกลาง ในปี พ.ศ. 2544 มีผู้กลับมาเลี้ยงกุ้งอีกครั้ง แต่มีการขุดบ่อเพื่อกักน้ำเค็มไว้รอบบ่อเลี้ยงกุ้ง ป้องกันไม่ให้ น้ำเค็มเข้ามาในนาข้าว ชาวบ้านจึงยินยอมให้เลี้ยงกุ้งได้ นอกจากนั้นชาวบ้านยังได้ให้ชาวต่างชาติเช่าที่ดิน 500 ไร่ เพื่อทำไร่มะละกอ และตั้งโรงงานสกัดยางมะละกอ เจ้าของกิจการเป็นชาวจีน เข้ามาดำเนินกิจการ เมื่อปี พ.ศ. 2535 ปัจจุบัน ไร่มะละกอไปปลูกที่หมู่บ้านอื่น เนื่องจากพื้นที่เดิม มักเกิดน้ำท่วม ทำให้ไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ แต่โรงงานยังคงตั้งอยู่ที่เดิม (ชำนานู คำวิลาศ, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2544)

4.7 ระบบแรงงาน

สังคมชาวนาส่วนใหญ่มักเป็นแบบยังชีพ แม้ว่าระบบเศรษฐกิจการค้าอย่างในเมืองจะมีอิทธิพลต่อการผลิตในปัจจุบัน แต่การงานส่วนใหญ่ในไร่ นา มักสำเร็จลงด้วยแรงงานจากสมาชิกในครัวเรือน และในหมู่เครือญาติ จะว่าจ้างบุคคลอื่นในกรณีที่ประกอบกิจการขนาดใหญ่ และในคราวที่ต้องเร่งรีบทำงานให้สำเร็จทันฤดูกาล การทำงานจะแบ่งกันทำ ผู้ชายมักทำงานที่ต้องใช้แรงงานมาก เช่น การไถนา การตัดไม้ การหาปลา การซ่อมแซมเครื่องมือและที่อยู่อาศัย ส่วนผู้หญิงจะรับผิดชอบงานในร่ม เช่น การหุงหาอาหาร ดูแลเด็กๆ และคนแก่ นอกจากนี้ ยังช่วยผู้ชายในการกำจัดวัชพืชในนา ตบแต่งคันนา เกี่ยวข้าว มัดข้าว และประกอบพิธีกรรมต่างๆ ส่วนคนเฒ่าคนแก่ นอกจากจะอยู่บ้านช่วยดูแลเด็กๆ และทำงานบ้านเล็กๆ น้อยๆ แล้ว ยังคอยให้คำแนะนำการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ แก่ลูกหลานอีกด้วย

นอกจากสมาชิกในครัวเรือนแล้ว แรงงานยังได้มาจากความช่วยเหลือของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ในรูปแบบของการขอแรง เอาแรง การขอแรง มักไม่เกี่ยวข้องกับการทำงานหาเงินโดยตรง แต่มักอยู่ในรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรม โดยมักให้มาช่วยจัดเตรียมข้าวของต่างๆ เช่น การทำอาหาร คาว-หวาน การจัดสถานที่ การเตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้ในพิธี เป็นต้น การเอาแรง คือ การช่วยกันทำงาน โดยเจ้าของงานจะต้องไปช่วยเหลือผู้ที่มาช่วยงานของตน ตามจำนวนวันที่เขามาช่วยตน เช่น การหว่านข้าว การเก็บเกี่ยว การนำเมล็ดข้าวออกจากรวง เป็นต้น นอกจากนี้ ระบบเครือญาติยังเป็นฐานอำนาจที่สำคัญในการแสดงสิทธิต่างๆ เพราะระบบเครือญาติขนาดใหญ่ มักเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจ และมีกำลังในการต่อรองในชุมชนเสมอ

ปัจจุบันแรงงานชาวพม่าเข้ามารับจ้างในบ้านมะขามล้มมากขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ส่วนมากจะรับจ้างเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ เลี้ยงกุ้ง ทำไร่และทำงานในโรงงานสกัดยางมะละกอ เนื่องจากแรงงานชาวพม่ามีค่าแรงต่ำ คือ วันละประมาณ 80 บาท ซึ่งก็ทำให้แรงงานในท้องถิ่น ซึ่งมีอาชีพรับจ้าง ไม่ได้รับการจ้าง เพราะเนื่องจากจะมีค่าแรงสูงกว่าแรงงานพม่าถึง 2 เท่าแล้ว ยังไม่ค่อยมีความรับผิดชอบต่องานอีกด้วย แม้ว่าชาวพม่าจะไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน แต่ก็เป็นความผิดในทางกฎหมาย เพราะแรงงานนี้เข้ามาโดยไม่มีใบอนุญาต ทำให้ตำรวจต้องออกกวาดล้างอยู่เสมอ

4.8 วัดกับชุมชน

ศูนย์รวมความเชื่อของคนมะขามล้ม คือ วัด ในตำบลมะขามล้มมี 9 วัด วัดประจำชุมชนมะขามล้ม คือ "วัดสุขเกษม" หลักฐานการสร้างวัดไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างเมื่อใด นายกังวาน

(สัมภาษณ์, 22 ตุลาคม 2544) ได้สันนิษฐานว่า คงสร้างหลังจากที่ชาวบ้านอยู่อาศัย อย่างมั่นคงแล้ว ในระยะแรกอาจเป็นเพียงสำนักสงฆ์ มีเพียงเสนาสนะอันเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์เท่านั้น ต่อมาเมื่อชาวบ้าน มีฐานะมั่นคงมากขึ้น จึงสร้างศาสนวัตถุและถาวรวัตถุต่างๆ เช่น วิหาร พระอุโบสถ เมรุ ศาลาการเปรียญ หอฉัน หอสวดมนต์ ฯลฯ ดังที่เห็นในปัจจุบัน เดิมวัดสุขเกษม มีชื่อว่า "วัดราษฎร์ สามาคคี" แต่ชาวบ้านชุมชนใกล้เคียง มักเรียกว่า "วัดสะแก" ตามชื่อหมู่บ้าน ในปี พ.ศ. 2456 สมัย สมภารองค์ที่ 8 ได้ทำการผูกพัทสีมา พระราชโมลี วัดราษฎร์บูรณะ ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดสุขเกษม ตั้งแต่นั้นมา (แต่ชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงนิยมเรียกว่าวัดมะขามล้มมากกว่า) จนถึงปัจจุบัน วัดสุขเกษม มีเจ้าอาวาสปกครองวัดทั้งหมด 11 องค์ เจ้าอาวาสองค์แรก คือพระฝิว เดิมจำพรรษาอยู่ที่ วัดลานคา (บ้านเมืองเปียง) อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ชาวบ้านได้นิมนต์ให้ท่านมาอยู่ที่ วัดสะแกและนิมนต์พระจากวัดริมแม่น้ำท่าจีน ซึ่งตนคุ้นเคยและมีพระจำพรรษาอยู่หลายองค์ ให้มาจำพรรษา แต่พระแต่ละองค์มักมาอยู่ไม่นานก็กลับไป ชาวบ้านเรียกว่า "เจ้าหัวอยู่ บ่แคว่น" หมายถึง พระอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากมีความยากลำบากในการเดินทาง ชาวบ้านต้องการให้พระอยู่ที่วัด เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้นจึงได้ให้ความสะดวกสบาย ด้วยการร่วมกันไปส่งจ้งหันเช้าและเพล เป็นประจำทุกวัน โดยพระไม่ต้องออกบิณฑบาต นอกจากช่วงเช้าพรรษาจึงออกบิณฑบาต เพื่อโปรดสัตว์ ซึ่งชาวบ้านยังคงปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (พระครูสุธรรมมานุญติ, สัมภาษณ์ 1 ธันวาคม 2544)

ชาวพวนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า และให้ความเคารพยกย่องต่อพระ พระมักจะอยู่ในสถานะที่สูงกว่าชาวบ้านเสมอ และมีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านจิตใจ การศึกษา และการพัฒนาชุมชน คำที่ชาวบ้านใช้เรียกพระคือ "เจ้าหัว" ซึ่งแสดงถึงการให้ความเคารพอย่างสูง ชาวบ้านเชื่อว่า การปลุกบ้านจะปลุกให้สวยงามกว่าภูมิจะไม่ได้ เพราะถือว่าปลุกบ้านเทียมเจ้า บริเวณวัดจะถือว่าเป็นบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์ ใครเข้าไปจับถ้ายในวัดถือว่าเป็นบาป หากเด็กปีศาจจะ ในวัด ผู้เป็นแม่จะต้องเอามือไปแตะปีศาจแล้วนำมาลูบที่ศีรษะของเด็ก เพื่อไม่ให้เด็กมีบาปติดตัว (กิ่งวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 25 ตุลาคม 2544) ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการทำบุญ มีทรัพย์สิ้น และอาหารมากหรือน้อยก็ต้องแบ่งไปทำบุญที่วัด ชาวบ้านเรียกว่า "ขาดกินขาดทาน" คือ แบ่งเอาไว้ กินบ้างและทำบุญบ้าง เชื่อว่าเป็นการทำไว้ใช้ในชาติต่อไป ชาวบ้านมักเป็นห่วงเรื่องจ้งหัน จะต้อง ไปทุกวัน ถ้าวันใดไม่ได้ไป ก็จะฝากเพื่อนบ้านไป เรียกว่า "โมไป" เพราะกลัวว่า พระจะมีอาหาร ไม่พอฉัน เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว ชาวบ้านที่ไปทำบุญ (โยมอุปถาก ถ้าเป็น ผู้ชายเรียกว่า "พ่อออก" ผู้หญิง เรียกว่า "แม่ออก") จะรับประทานอาหารร่วมกัน เมื่อประมาณ 70 ปี ที่แล้ว เมื่อพระฉันเพลแล้ว ชาวบ้านจะให้สามเณรเทศน์ให้ฟัง หนังสือเทศน์เป็นอักษรธรรมอีสาน เป็นเรื่องชาดก เทศน์วันละ

1 - 2 ไบลาน แล้วจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน แต่ปัจจุบันไม่มีการเทศน์แล้ว เนื่องจากพระไม่สามารถอักษรธรรมอีสานได้

นอกจากวัดจะเป็นศูนย์กลางความเชื่อในชุมชนแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางในด้านการศึกษาของชุมชน บ้านมะขามล้มและชุมชนใกล้เคียง วัดสุขเกษมได้เปิดสอน นักธรรมและปริยัติธรรมขึ้นใน ปี พ.ศ. 2467 (ในสมัยสมภารเร่ง) ซึ่งได้รับความสนใจจากภิกษุสามเณรจากวัดต่างๆในชุมชนใกล้เคียง มาเรียนกันมาก ในปี พ.ศ. 2483 พระมหาเจริญ ท่านได้จัดตั้งสำนักเรียนบาลีขึ้น มีพระและสามเณร เข้าศึกษาและจำพรรษาอยู่ที่วัดสุขเกษมทั้งหมด 82 รูป ซึ่งนับเป็นปีที่มีพระมาจำพรรษาที่วัดมะขามล้ม มากที่สุด ชาวบ้านต่างก็มีศรัทธา นำอาหารมาทำบุญอย่างพอเพียงตลอดช่วงที่มีพระมาเรียน นอกจากนี้ จะเปิดสอนบาลีให้กับพระและสามเณรแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านทั้งหญิงและชายเข้ามาเรียนบาลี อีกด้วย นอกจากนี้ วัดยังเป็นแหล่งศึกษาระดับเริ่มแรก ในระยะแรกเด็กผู้ชายมักมีโอกาสได้รับการศึกษามากกว่าเด็กผู้หญิง เนื่องจากการเรียน การสอนมีในวัดโดยมีพระเป็นผู้สอน ต่อมาเมื่อมี พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ทำให้การศึกษามีความสำคัญมากขึ้น ทางหมู่บ้านจึง จัดให้มีการเรียนการสอนขึ้นที่ศาลาการเปรียญ โดยมีครูในท้องถิ่นเป็นผู้สอน ต่อมา ปี พ.ศ.2477 ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันสร้าง อาคารเรียนขึ้นในบริเวณวัด นับเป็นโรงเรียนแห่งแรกของบ้านมะขามล้ม และเป็นโรงเรียนแห่งแรกของตำบล มะขามล้มด้วย (กิ่งวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2544)



ภาพที่ 3: วัดสุขเกษม ศูนย์กลางความเชื่อทางศาสนาของชาวมะขามล้ม

นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางการพบปะสังสรรค์ของชาวบ้านในการมาทำบุญประจำวัน และงานเทศกาลต่างๆ เช่น สงกรานต์ สารท กำฟ้า ฯลฯ เพราะตามปกติชาวบ้านมักจะใช้เวลาอยู่กับการทำกิน ไม่ค่อยมีเวลาไปมาหาสู่กัน เมื่อถึงงานบุญต่างๆ ชาวบ้านทุกคนจะไปทำบุญที่วัด ทำให้มีโอกาสได้พบและพูดคุยกัน ซึ่งช่วยลดความเครียดจากการทำงานได้อีกด้วย

ปัจจุบันความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนลดลง เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านต้องเร่งรีบมากขึ้น ตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาประเทศ ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนอยู่ในพื้นฐานของเรื่องผลประโยชน์มากกว่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนเช่นในอดีต

4.9 การรักษาโรค

ในอดีตบ้านมะขามล้มเดินทางติดต่อกับภายนอกได้ยากลำบาก และความก้าวหน้าทางการแพทย์ยังเข้าไปไม่ถึงหมู่บ้าน เมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ชาวบ้านจึงต้องพึ่งพาตนเองในการรักษา ทั้งที่เป็นการรักษาด้วยการใช้สมุนไพรและการใช้คาถาอาคมต่างๆ การรักษาโรคของชาวพวน บ้านมะขามล้มมีหลายวิธี ได้แก่ การใช้สมุนไพร การเป่า การใช้คาถา และการใช้ความร้อนบำบัด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.9.1 การรักษาด้วยสมุนไพร

การรักษาและบรรเทาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพร จะรักษาตามอาการของโรค หากมีอาการเจ็บป่วยทั่วไป ชาวบ้านจะใช้สมุนไพรที่หาได้ในบริเวณบ้าน มาบรรเทาอาการเจ็บป่วย และพึ่งหมอฟันบ้านที่มีวิชาความรู้ในการปรุงยาสมุนไพรชนิดต่างๆ โดยมีทั้งการรักษาด้วยสมุนไพรและเวทมนตร์คาถาควบคู่กันไป โดยชาวบ้านใช้สมุนไพรรักษาอาการต่างๆ ดังต่อไปนี้

- อาการเหงือกเป็นหนอง ใช้ เปลือกต้น ของต้นมะขามเทศมาทุบแล้วให้นำไปเปะไว้บริเวณที่เหงือกเป็นหนอง
- ท้องเดิน ใช้ เปลือกต้นแค นำมาฝนกับน้ำปูนใสทำเป็นน้ำกระสายยา ผสมกับยาแดง ใช้กวาดคอเด็กแก้ท้องเดิน เปลือกแคจะต้องเป็นเปลือกต้นที่ตากขึ้น 1 ชั้น ถากลง 1 ชั้น จึงจะสามารถรักษาได้ผลดี นอกจากนี้ ชาวบ้านยังใช้ ใบอ่อนของฝรั่งแก้ท้องเดิน โดยที่ขณะเก็บยาจะต้องกลั่นใจเด็ดยอดฝรั่ง 3 ยอด และอธิษฐานว่าขอใช้เป็นยา แล้วนำยอดฝรั่งมามาเคี้ยวกินกับเกลือตัวผู้ (เกลือที่มีรูปร่างเป็นเหลี่ยมกลมๆ)

- โรคหละ คือ อาการที่มีตุ่มขาวๆ ขนาดเล็กขึ้นในปากเด็ก ชาวบ้านจะใช้ผักกาดหัวแหวน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ผักซาด" ผสมกับมหาหิงส์ เกลือ 1 เม็ด เทียนดำ และน้ำมะนาว บดให้เข้ากันนำไปถูเหงือกเด็ก

- การบำรุงครรภ์และการคลอดบุตร ขณะตั้งครรภ์ให้แม่กินมะพร้าวผสมเกสรทั้ง 5 บำรุงครรภ์ โดยนำผลมะพร้าวอ่อนมาตัดหัวตัดท้าย นำเกสรดอกไม้ 5 ชนิด เช่น เกสรดอกบัวแดง ดอกบัวขาว ดอกบัวหลวง ดอกพิกุล ดอกจันทร์ ฯลฯ ใส่ลงไปผลมะพร้าว แล้วนำไปต้มให้เดือดแล้วรับประทาน ก่อนคลอดบุตรจะให้แม่เด็กดื่มน้ำต้มตะไคร้ เพื่อให้มีลมแบ่ง หลังคลอดบุตรจะให้แม่เด็ก ดื่มน้ำมะขามต้มใส่เกลือ เพื่อแก้ตกเลือด และกินน้ำต้มใบมะกา ใบส้มป่อย และเจตมูลเพลิงเพื่อขับน้ำคาวปลาในขณะที่อยู่ไฟ

- ลมพิษ ชาวบ้านใช้ใบพลูสดตำละเอียด ผสมกับเหล้าขาว แล้วทาบริเวณที่เป็นลมพิษ หรือเกี้ยวข้าวสาร ทาบริเวณที่เป็นลมพิษ โดยข้าวสารที่ใช้จะต้องเป็นข้าวสารที่ขโมยมาจากบ้านของแม่หม้าย นำมาเคี้ยวละเอียดแล้วทาบริเวณที่เป็นลมพิษ นอกจากนี้ชาวบ้านยังดัดนำต้นปะดงอบเพื่อรักษาอาการลมพิษอีกด้วย

- อาการฟกช้ำ ใช้เหง้าโพลแกจิด ตำกับเกลือทาบริเวณที่ฟกช้ำ
- งูพิษกัด ใช้ว่านงู ผ่นกับเหล้า กินและพอกแผลเพื่อถอนพิษ ผู้รักษา คือ นายทุมมา จันทรเพ็ญ ก่อนขุดมาใช้ต้องทำพิธี เช่น ไหว้ด้วยขนมหวาน
- ช้ำใน ใช้ใบสดตำกับเหล้าและปูนาดิบ) กรองเอาแต่น้ำมากินแก้ช้ำใน
- โรคกลาก ใช้ใบชุมเห็ดเทศสด ตำละเอียด ผสมกับเหล้า ทาบริเวณที่เป็นกลากก่อนทายาให้น้ำดอกไม้ใส่ขูดผิวที่เป็นกลากก่อนแล้วจึงทา
- คูดพิษตะขาบ ใช้มะนาวฝานปิดบนแผลที่ถูกตะขาบกัด แล้วกินมันเทศดิบแก้ปวดแผล หรือใช้ใบเสลดพังพอนสดตำแล้วพอกแผล
- ถูกขงมีคมบาด ใช้ หินมีด โคนฝนกับหินขวานำผงที่ได้มาทาที่แผล

4.9.2 การรักษาด้วยความร้อน

นอกจากการบรรเทาอาการเจ็บป่วยด้วยสมุนไพรแล้ว ชาวบ้านยังรักษาอาการเจ็บปวดเคล็ดขัดยอกด้วยการใช้ความร้อน โดยเฉพาะการเจ็บปวดบริเวณหลัง การรักษาสามารถทำได้โดยใช้หม้อข้าวที่ตุงข้าวแล้ว หรืออาจใช้หม้อไฟฟ้าก็ได้ ให้ผู้ป่วยนอนคว่ำ นำผ้ามาวางที่หลังผู้ป่วย ผ้าที่ใช้ควรพับให้มีความหนาพอสมควร เพื่อป้องกันความร้อนจากหม้อข้าวไม่ให้ร้อนเกินไป แล้วจึงวางหม้อข้าวบนหลังผู้ป่วย หมุนหม้อข้าว 3 รอบ แล้วจึงวางไว้เช่นนั้น จนผู้ป่วยรู้สึกร้อนบริเวณหลังจึงหมุนอีกครั้ง ทำเช่นนี้ 3 ครั้ง ทำให้ครบ 3 วัน

4.9.3 การกวาดยา

การกวาดยามักใช้รักษาเด็กเมื่อมีอาการเจ็บคอ ไอ ท้องเดิน ชาง หมอปรุงยา ได้แก่ นายทุมมา จันทร์เพ็ญ (พ่อเฒ่าเทียน) เรียนรู้การรักษามาจากบรรพบุรุษ ยาที่ใช้รักษาเรียกว่า ยาแดง มีส่วนผสมคือ ลิ่นทะเล กระดองเมงดาทะเล หนังกปลากระเบน เทียนดำ พิมเสน หางปลาช่อนตากแห้ง ขี้แมลงสาบ นำมาเผาแล้วบดละเอียด ผสมน้ำ ปั้นเป็นลูกกลอน ยาแดงใช้รักษาได้หลายโรค ได้แก่ โรคซางเด็ก ท้องผูก ท้องเดิน และแก้ไอ โดยมีส่วนประกอบยาที่แตกต่างกันไปในแต่ละโรค ดังนี้

ท้องผูก - ใช้ยาแดง ผ่นกับน้ำมะนาว แล้วกวาดคอ

ท้องเดิน - ยาแดง เปลือกแค ผ่นกับน้ำหรือน้ำปูนใส ใช้กวาดคอ

แก้ไอ - ยาแดง ผ่นกับเกลือ น้ำมะนาว ใช้กวาดคอ

ชาง - ยาแดง ผ่นกับเหล้า ใช้กวาดคอ

การกวาดยา นอกจากจะรักษาเมื่อมีอาการเจ็บป่วยแล้ว ยังกวาดเพื่อให้หายจากโรคภัยต่างๆ อีกด้วย และเชื่อว่าการกวาดยาในวันที่เกิดจันทรุปราคา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเดือนสูญญ จะทำให้หายจากโรคภัยต่างๆ เพราะถือว่าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นในวันที่เกิดจันทรุปราคา ชาวบ้านจึงไปที่บ้านหมอยา เพื่อให้กวาดยาให้ เพื่อให้หายจากโรคภัย

หลังจากที่พ่อเฒ่าเทียนเสียชีวิตแล้ว นายเพ็ง จันทร์เพ็ญ ผู้เป็นหลานของพ่อเฒ่าเทียน (ปัจจุบันอายุ 80 ปี อยู่ที่บ้านคอนตาดจีน ตำบลวัดดาว อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี) ได้สืบทอดการรักษาและการปรุงยา ต่อมาเป็นผู้ผลิตยาที่มีคุณสมบัติคล้ายยาแดงออกจำหน่าย ทั้งยาตรามังกร ตราสามดาว (ยาสำหรับกวาดคอเป็นยาแห้ง) ซึ่งให้ผลการรักษาเร็วกว่า จึงหันมาใช้ยาแดงที่มีขายทั่วไป ปัจจุบันแม้ว่าจะมีการรักษาด้วยยาแผนใหม่แล้ว แต่ก็ยังมีผู้ที่นิยมการรักษาด้วยการกวาดยาโดยเฉพาะการกวาดยาให้กับเด็ก เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กมีสุขภาพแข็งแรง

4.9.4 การคัดเลือด

การคัดเลือด จะทำเมื่อต้องการให้เลือดเสียออกจากบาดแผลต่างๆ ได้แก่ การถูกสุนัขกัด ผู้รักษา คือ นายเนียน นายมี และนายพลอย วิธีการรักษา ผู้รักษาจะนำแบ่งโรยที่ฝ่าเท้าแล้วเหยียบบริเวณแผลที่ถูกสุนัขกัด เพื่อทำให้เลือดที่คั่งอยู่ภายในแผลออกมาซึ่งช่วยลดอาการปวดบวมได้

การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและคาถาอาคมอื่นๆ ได้เสื่อมความนิยมและสูญหายไปแล้วแทบทั้งหมด เนื่องด้วยความเจริญของแพทย์สมัยใหม่และการเข้ามาสร้างสถานอนามัยในหมู่บ้าน เมื่อการรักษาโรคแผนใหม่ทำให้หายป่วยได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวบ้านไม่นิยมรักษาด้วยวิธีพื้นบ้านอีกต่อไป ความรู้ต่างๆ จึงขาดคนที่รู้สืบทอดและสูญหายไป

4.10 พิธีกรรมและประเพณีชุมชน

ชาวพวนที่บ้านมะขามล้ม มีความยึดมั่นและศรัทธาในพระพุทธรูป การทำบุญและการปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เป็นเรื่องที่สำคัญในการดำเนินชีวิต แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติและผีบรรพบุรุษ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวได้แสดงออกมาเป็นรูปแบบของพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ที่ส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

4.10.1 จารีตประเพณีของไทยพวน

ฮีด คือ จารีตประเพณี เป็นสิ่งที่ชาวพวนต้องปฏิบัติตามจึงจะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว โบราณถือว่าการไม่นับถือปฏิบัติตามจารีตประเพณีหรือเลิกล้มประเพณี เรียกว่า "ม้างฮีด" คือ การทำลายประเพณี ถือว่าจะไม่มีความเจริญในชีวิต (กังวาน วงษ์พันธ์ ,2525: 15 -20) คนโบราณมักจะกล่าวว่า "ฮีด 12 คอง 14" โดยที่ ฮีด จะเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติในแต่ละเดือน ส่วนคอง 14 เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติในการครองเรือน ฮีด 12 คอง 14 มีดังต่อไปนี้

" โลกของเรามีบุคคลเป็นใหญ่ เอาใจใส่ตามฮีดตามคองฮีดสิบสองตามครองสิบสี่

ฮีดอายยี่ ให้สงฆ์เข้ากรรม

ฮีดที่สอง ทำเอาฟืนมาไว้

ฮีดที่สาม ให้ทนายตักเดือน ทำบุญข้าวจี

ฮีดที่สี่ ดอกไม้บูชา

ฮีดที่ห้า มาหัดสงฆ์เจ้าหัดผู้เฒ่าเป็นตรุษสงกรานต์

ฮีดที่หก หลานทำบุญตักบาตร วิสาขะมาศคือบุญบั้งไฟ

ฮีดที่เจ็ด ไปบวงสรวงอาฮักษ์

ฮีดที่แปด คักบุญเข้าพรรษา

ฮีดที่เก้า มาบุญเข้าสารท บุญตักบาตรข้าวประดับดิน

ฮีดที่สิบ กินทานบุญข้าวสะ ผิบูย่าทานแล้วฝนดี

ฮีดที่สิบเอ็ด มีพรรษาให้ออก ฟั้นจึงบอกให้เราทำบุญ

ฮีดที่สิบสอง หนูนกฐินผ้าป่า ตามเฟิ่นว่าบุญลอยกระทง

ฮีดตามตรงมีมาสำนี้ "

"กอง 14"

กองที่หนึ่ง	คือกองกองพระทราย
กองที่สอง	เดือนหกปลายฝนเดินเข้าวัดเดือนห้ารัฐกินน้ำสาบาน
กองที่สาม	เลี้ยงเข้าแขก ปักหรือแขกตามประเพณี
กองที่สี่	ทำบุญมหาชาติ ให้ตักบาตรเก็บลูกทำบุญ
กองที่ห้า	ทานผ้าป่าทำบุญกฐิน
กองที่หก	ปีนทำบุญพระเหวส มนต์พระเทศน์กับให้เคนกัณฑ์
กองที่เจ็ด	ปีนทำบุญพ่อแม่ เลี้ยงเฒ่าแก่ผู้เฒ่ามีคุณ
กองที่แปด	ปลูกเฮือนซานให้ลูก ตามสุขทุกข์แจ่มรดก
กองที่เก้า	มีลูกเขยลูกเฒ่า เจ้าอย่าได้ดูถูกนินทา
กองที่สิบ	แนวศีลทานให้อำ อย่าเว้าคำพุดคำขาน
กองที่สิบเอ็ด	การเป็นพ่อบ้าน ให้ปากด้านโอนอ่อนความดี
กองที่สิบสอง	ได้แก่พระราช ให้รักษาบรรพชรา
กองที่สิบสาม	มีลูกเขยมาสู่ ให้เจ้าอยู่สำรวมวาจา
กองที่สิบสี่	ฝัดเข้าโสมसान หาอาจารย์ผู้เคยตั้งก่อ เจ้าอย่าพ้อผิดฮิตกองธรรมเนียมและกรรมนำมาบ่อแล้ว"

1) ฮิตอ้ายยี่ ให้พระสงฆ์เข้ากรรมหรืออยู่ปริวาสกรรม พระสงฆ์เข้ากรรม เป็นระเบียบของพระสงฆ์แต่ก่อน โดยจัดให้พระอยู่กรรมหรือการเข้ากรรมทุกปีของเดือนอ้ายและเดือนยี่ เมื่อออกพรรษาแล้ว ความหมาย คือ การชำระล้างบาปที่พระสงฆ์ทำผิดวินัย หรือไม่ผิดก็ตาม การอยู่กรรมเป็นการปฏิบัติกิจให้เคร่งครัดกว่าเดิม และให้อยู่ในเขตสังฆกรรมจะออกไปนอกเขตไม่ได้ มีการฉันข้าวเพียงเวลาเดียว ชาวบ้านนิยมไปทำบุญตักบาตรในช่วงที่พระเข้ากรรม ส่วนมากจะตักบาตรด้วยข้าวเหนียว เพราะพระฉันเวลาเดียว ข้าวเหนียวจะอยู่ท้องมากกว่าข้าวเจ้า ระยะเวลาของการอยู่กรรม พระจะเป็นผู้กำหนดว่าจะอยู่กรรมกี่วัน อาจจะ 7 วัน หรือ 9 วัน ชาวบ้านถือว่าการทำบุญช่วงที่พระสงฆ์อยู่กรรมจะได้บุญมาก

2) ฮิตที่สอง ทำเอาฟืนมาไว้ เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านพักไม่ได้ทำนาตอนช่วงรอเก็บเกี่ยว ช่วงนี้ชาวบ้านต้องหาเสบียงอาหารและฟืนมาเก็บสะสมไว้ เพราะเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวแล้วก็จะมีเวลาที่จะไปหา

3) ฮิตที่สามให้ทายกตักเดือน ทำบุญข้าวจี ชาวบ้านมะขามล้มในสมัยก่อนจะปลูกข้าวเหนียวไว้ส่วนหนึ่ง ในช่วงเดือนยี่ข้าวเหนียวแก่ ก็เกี่ยวมาตำแล้วทำข้าวจีไปทำบุญ ข้าวจีก็คือข้าวปิ้ง เพราะ

ในภาษาพวน คำว่า "จี" มีความหมายว่าปิ้ง การทำข้าวจี จะนำข้าวเหนียวมาปิ้งให้สุก แล้วปิ้งเป็นก้อนกลมๆ ขนาดไม่โตกว่ากำมือ แล้วเอาไม้เสียบ เอาน้ำผึ้งน้ำอ้อยทาแล้วย่างไฟ ขณะย่างก็ทาน้ำผึ้งน้ำอ้อยไปด้วย เมื่อข้าวสุกเกรียมดีก็ใช้ได้ นำไปทำบุญ เรียกว่า "บุญข้าวจี" แต่ละครัวเรือนอาจจะทำข้าวจีไม่พร้อมกัน เพราะข้าวเหนียวที่ปลูกไว้แก่ไม่พร้อมกัน ข้าวเหนียวบ้านใครแก่ก็ทำข้าวจีไปทำบุญไปจนหมดฤดูข้าวเหนียวแก่ หลังจากนั้น จะเก็บข้าวเหนียวไว้บริโภค

4) ฮีตที่สี่ ดอกไม้บูชา ฮีตนี้ยากังวลไม่แน่ใจว่าเป็นการเก็บดอกไม้ไปบูชาอะไรแต่เข้าใจว่าอาจจะเป็วันมาฆบูชา

5) ฮีตที่ห้า มาหุดสงฆ์เจ้าหุดผู้เฒ่าเป็นครูสงกรานต์ คือ การสงน้ำให้พระสงฆ์และการรดน้ำดำหัวปู่ย่าตายาย เพื่อขอสมลาโทษและขอศีลขอพรในวันขึ้นปีใหม่ของไทย ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในประเพณีสิบสองเดือนของหมู่บ้านมะขามล้ม

6) ฮีตที่หก หลานทำบุญตักบาตรวิสาขมาสคือบุญบั้งไฟ การทำบุญวันวิสาขบูชา จะทำในกลางเดือนหกของทุกปี ส่วนทำบุญบั้งไฟ ทำเพื่อเป็นพุทธานุชาหรืออนุชาพญาเถนที่อยู่บนฟ้าเป็นผู้บันดาลให้ฝนตกเมื่อถึงฤดูทำนา ปัจจุบันไม่มีการทำการทำบั้งไฟแล้ว

7) ฮีตที่เจ็ด ไปบวงสรวงอาฮักย์ คำว่าอาฮักย์ คือ อารักย์ สิ่งที่เกิดพญา เช่น เทวดาผู้รักษาบ้านเมือง ศาลหลักเมือง เจ้าที่ ศาลที่หมู่บ้านเคารพ

8) ฮีตที่แปด ถึงฮีตที่สิบสอง จะกล่าวถึงในประเพณีสิบสองเดือนของบ้านมะขามล้ม

4.10.2 พิธีกรรมเนื่องในการเกษตรกรรม

การทำนาแบบดั้งเดิม ชาวนาจะมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พญาเถน แม่โพสพ แม่พระธรณี เจ้าที่ เป็นต้น และเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติมีชีวิตจิตใจและมีเจ้าของคอยคุ้มครอง ดังนั้นในแต่ละขั้นตอนของการทำนา จึงมีพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อขออนุญาต ขอความเป็นสิริมงคล และการได้ผลผลิตที่ดี

4.10.2.1 การสู่ขวัญควาย

แต่เดิมการทำนาจะใช้ควายในกระบวนการผลิต เช่น ไถนา ลากเกวียนบรรทุกข้าว และนวดข้าว เมื่อหมดฤดูทำนา ชาวนาจะทำการสู่ขวัญควาย เพื่อเป็นการขอโทษที่ได้ใช้งานหนัก เฝื่อนดีคว่า และเป็นการขอบคุณ ที่ได้ช่วยเหลือผ่อนแรงในการทำนา การสู่ขวัญควายจะนำไก่ต้ม ข้าวเปลือกเกลือ ไข่ต้ม ข้าวสวย และบั้ง ซึ่งเป็นกระดาษพับเป็นทรงกรวย ใส่ดอกไม้ และเทียน มาเช่นไหว้ควาย และให้หมอปรมาน้ำพิริสู่ขวัญ เจ้าของจะนำข้าว กล้วย ไข่ และเกลือ ป้อนให้ควายกิน เอาน้ำ

รดเขาควายเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข บางคนจะสู่ขวัญเกวียนด้วย เรียกว่าการ"ส่องขวัญ" (บุญ มาตรฐานจิตร อายุ90 ปี,สัมภาษณ์, 13 พฤศจิกายน 2544) เล่าให้ฟังว่า

"...แต่ก่อนเวลาจะออกเงินข้าว ก็ไปส่องขวัญเกวียน เอาไข่ต้มใบหนึ่งกับเข้าสองสามปิ่น เอาฝ้ายไปมัดที่หัวเกวียนแล้วก็เอาไข่กับเข้าเสอแล้วก็ส่องเอาว่า "เกียนเอ๊ย บัดนี้จ้อออกเงินข้าว เหือเกียนมันควายเฮง(แรง)เนื้อ" แล้วเกียนก็คิดแต่ท่นบ่เป็บฟัง ทำเอาฤกษ์เอาชัยเป็นสิริมงคล..."

ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้ใช้ควายในการไถนาและเป็นพาหนะแล้ว แต่ชาวบ้านบางคนยังคงสู่ขวัญอยู่ โดยเปลี่ยนจากการสู่ขวัญควายและเกวียน มาเป็นสู่ขวัญรถไถและยานพาหนะอื่นๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยจะทำในช่วงเทศกาลสงกรานต์

4.10.2.2 การแรกข้าว หรือ แสกข้าว

ก่อนที่ชาวนาจะหว่านข้าว ชาวนาจะนำไม้ไผ่มาสานทำตาเหลวหน้าวัว พร้อมกับหมากและบุหรี ไปปักไว้ทั้งสี่มุมของนา แล้วจึงเริ่มหว่านข้าวในวันพฤหัสบดี ซึ่งถือว่าเป็นการแรกข้าว เมื่อข้าวสามารถเก็บเกี่ยวได้แล้ว ในวันศุกร์ชาวนาจะนำมะพร้าวเผา และกล้วย มาที่นา เพื่อบอกกล่าวเจ้าที่ว่าวันนี้จะเกี่ยวข้าว แล้วจึงเกี่ยวข้าวเพื่อนำมาทำข้าวเม่า แล้วนำหมากคู่บุหรีคู่และข้าวเม่ามาเลี้ยงเจ้าที่นา

4.10.2.3 การเลี้ยงนา

เมื่อถึงเดือน 4 ชาวนาจะไถดัด หล้า ข้าวสุก เกลือ หมากคู่ บุหรีคู่ น้ำ และอาหารหวานมาเช่น ไหว้เจ้าที่นา เพื่อขอบคุณที่ช่วยดูแลผลผลิตให้ ในปัจจุบันพิธีกรรมนี้ยังคงทำกันอยู่ นอกจากจะเลี้ยงนาแล้ว ยังเลี้ยงบ่อปลาและเลี้ยงสวน ในความหมายและจุดหมายเดียวกันอีกด้วย

4.10.2.4 การทำบุญหน้าลานหรือลาน

เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว จะนำฟ่อนข้าวมากองไว้ที่ลานข้าวเพื่อตากข้าวให้แห้ง แล้วนิมนต์พระมาสวดมนต์และฉันเช้า ลานข้าวใครอยู่ใกล้กันก็จะทำบุญพร้อมกัน เมื่อทำบุญลานแล้วจึงนวดข้าว

4.10.2.5 สู่วัยช้ำ

เมื่อนวดข้าวเสร็จแล้ว ก่อนนำข้าวขึ้นเก็บในยุ้งฉาง ชาวนาจะทำขวัญข้าวและสู่วัยช้ำแม่โพสพ เพื่อเป็นการขอโทษที่ได้ใช้วัวควายเหยียบย่ำ ชาวบ้านจะนำกล้วย ข้าวต้มมัด ข้าวเกรียบ เหล้า ไก่ ขนม ปลาแห้ง ไข่ต้ม เอาใส่ไซ และสู่วัยช้ำแม่โพสพด้วยเสื้อผ้าใหม่ แป้ง นำสร้อยทอง สวมคอให้รูปปั้นแม่โพสพ แล้วให้หมอพรมาทำพิธีทำขวัญข้าวและทำขวัญแม่โพสพ (บุญ มาตรฐานจิตร อายุ 89 ปี, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2544)

ปัจจุบันไม่มีการทำบุญหน้าลานและการสู่วัยช้ำแล้ว เพราะปัจจุบันชาวนานิยมจ้างรถเกี่ยวข้าว ที่สามารถรูดเมล็ดข้าวออกจากรวงได้ในขณะที่เกี่ยว ดังนั้นเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จก็รูดข้าวไปพร้อมกันเลย เสร็จแล้วบรรทุกไปขาย จึงไม่ต้องมีการทำบุญหน้าลานหรือการสู่วัยช้ำเหมือนเมื่อก่อน

4.10.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

ในชีวิตของชาวพวนและสังคมอื่นๆ โดยทั่วไป จะมีวงจรชีวิตอย่างน้อย 4 ขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่ การเกิด การบวชเรียน การแต่งงาน และการตาย ซึ่งในขั้นตอนเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงระเบียบแบบแผน ที่บ่งบอกถึงสถานภาพและบทบาทของบุคคล การศึกษาพิธีกรรมอันเนื่องด้วยชีวิตของชาวพวน จะทำให้ภาพรวมของของสังคมชาวพวนได้ระดับหนึ่ง

4.10.3.1 การเกิด

เมื่อใกล้คลอด ผู้เป็นสามีต้องไปตัดไม้มาเตรียมไว้ทำฟืนให้ภรรยาอยู่ไฟ เมื่อภรรยาปวดท้องใกล้คลอด สามีต้องไปปลัดกกองฟืนให้ล้มลง แต่เดิมหมอดำแยเป็นผู้ทำคลอด เมื่อเด็กออกมาแล้ว จึงตัดสายสะดือเด็ก เรียกว่า "ตัดสาเฮ้" โดยใช้ไม้ไผ่และใช้ถ่านเป็นที่รองตัด เพราะเชื่อว่า ถ่านไม่มีเชื้อโรค เมื่อตัดแล้วล้างสายสะดือให้สะอาด เชื่อว่าเด็กจะได้มีผิวพรรณสวยงาม นำสายสะดือใส่กระบอกไม้ไผ่ โรยเกลือเล็กน้อย แล้วให้พ่อเด็กนำไปฝังไว้ใต้บันไดบ้าน หลังจากนั้นป้อนข้าวให้เด็ก เรียกว่า "แก้มข้าว" ถ้าเป็นเด็กผู้ชายจะให้พ่อเป็นผู้ป้อน ส่วนเด็กผู้หญิงให้แม่ป้อน เมื่อเด็กอายุได้ 3 - 4 วัน จะเจาะหูให้เด็กผู้หญิงทั้ง 2 ข้าง

เมื่อคลอดแล้ว ให้แม่เด็กรับประทานยาดอกเห็ด หรือเกลือกับมะขามเปียก เพื่อเป็นยาขับเลือด แล้วก่อไฟเพื่อให้แม่เด็กอยู่ไฟ การอยู่ไฟ ชาวพวนเรียกว่า "อยู่กำ" กำ มีความหมายว่า งัด เว้น ช่วงอยู่กำ แม่เด็กต้องรับประทานข้าวกับเกลือ เพราะเชื่อว่าไม่เป็นอาหารแสลงและช่วยให้แผลหายเร็ว ลูกคนแรกต้องอยู่กำ 1 เดือน ลูกคนต่อไปก็อยู่พอสมควร ในสามวันสามคืนแรกของการอยู่กำ ห้ามให้แม่เด็กนอนราบ เพื่อป้องกันไม่ให้เลือดขึ้นเบื้องบน เมื่อครบ 1 เดือน (ออกกำ) จะนิมนต์พระมาฉันเช้า ชาวบ้านจะมาร่วมกันสู่วัยช้ำและผูกแขนเด็ก เจ้าภาพจะทำขนมปลาгим

(พวนเรียกว่าข้าวโล้ง) และข้าวคั้มนักแจกจ่ายให้ผู้ที่มีร่วมงาน (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2544)

4.10.3.2 การบวช

เมื่อถึงเดือนหก ผู้ที่มีอายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์จะต้องบวช เมื่อประมาณ 80 ปีที่แล้ว ในตำบลมะขามล้ม มีวัดสะแกอยู่เพียงวัดเดียว และมีพระอุปัชฌาย์เพียงองค์เดียว และมักต้องไปเป็นอุปัชฌาย์ที่วัดต่างถิ่นอยู่เสมอ ดังนั้นผู้ที่บวชก็จะนัดวันมาบวชรวมกัน ก่อนบวช ผู้ที่จะบวชต้องไปอยู่ที่วัดก่อน เพื่อไปท่องคำบรรพชา คำอุปสมบท และบทสวดมนตร์ต่างๆ เมื่อถึงวันสุกดิบ จะมีการทำขวัญนาคหรือสู่ขวัญนาคเป็นภาษาพวน เนื้อหาเป็นเรื่อง ของการถือกำเนิดขึ้นในครรภ์ของมารดา ความทุกข์ทรมานของแม่ที่ได้อุ้มท้อง จนถึงการเลี้ยงดูลูกจนมีอายุครบบวช เพื่อให้ลูกสำนึกและทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ และสอนวินัยและข้อควรปฏิบัติเมื่ออยู่ระหว่างบวชเรียน เมื่อทำขวัญนาคเสร็จผู้ที่มีร่วมงานก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน (ต่อมาเป็นการเลี้ยงโต๊ะจีน) รุ่งเช้าจึงนำนาคไป อุปสมบทที่วัด



ภาพที่ 4 : ขบวนบวชนาคเมื่อประมาณ 80 ปีที่แล้ว

4.10.3.3 การแต่งงาน

เมื่อหนุ่มสาวชอบพอกัน ผู้ใหญ่ของทั้ง 2 ฝ่ายจะปรึกษารื้อกัน ฝ่ายชายจะให้ "แม่เจ้าสื่อ" (แม่สื่อ) ไปเจรจาสู่ขอเจ้าสาว และกำหนดวันแต่งงาน ในเวลาเย็นก่อนถึงวันแต่งงาน หนึ่งวัน จะมีพิธีชดน้ำ (อาบนํ้า) ให้กับบ่าวสาว แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นการรดน้ำสังข์แทน หลังจากนั้นเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาร่วมงาน เมื่อถึงวันแต่งงาน ฝ่ายชายจะยกขันหมากมาที่บ้านฝ่ายหญิง ขันหมาก ประกอบด้วย พากขวัญ และขันหมาก พากขวัญประกอบด้วย โดกทองเหลือง ไก่ต้ม 1 ตัว ข้าวสาร 1 ขัน ไข่ไก่ดิบ 2 ฟอง กล้วย 1 หวี เทียน 2 เล่มและขันห้า (ขันห้าประกอบด้วย รูป เทียน ดอกไม้ อย่างละ 5) ไม้หอบพากขวัญ เป็นไม้กะพั้นที่ไข่ม้วนผ้าและใช้ด้ายดิบ ส่วนขันหมาก ประกอบด้วย มันเทศ เผือก กล้วย อ้อย ข้าวต้มมัด อย่างละ 1 คู่ หัวหมาก หับไข ถั่ว งา ไหเรียน หม้อต่อม ลูกซอน เงินสินสอด 42 บาท ค่านํ้านม 1 สลึง ต้นกล้วย 1 คู่ ต้นอ้อย 1 คู่ ห่อหมกไก่ 2 หาบ เงินค่าควาย 4 บาท ค่าสำหรับข้าว 2 บาท เมื่อฝ่ายหญิงรับขันหมากแล้ว จะแบ่งของในขันหมาก ให้ฝ่ายชายครึ่งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาร่วมงาน

เมื่อเจ้าบ่าวมาอยู่บ้านเจ้าสาวได้ 3 วัน เจ้าสาวต้องจัดขนมเปียกปูน (ข้าวปาด) ข้าวต้มมัด ข้าวเกรียบ ห่อหมก และดาบ (ปัจจุบันของที่นำไป เป็นอะไรก็ได้) ให้เจ้าบ่าวกลับไปเยี่ยมบ้าน เรียกว่า "ไปขึ้นลอย" โดยให้ผู้หญิงและเด็ก 1 คน ไปส่ง เจ้าบ่าวจะนอนค้างคืนที่บ้านหนึ่งคืน รุ่งเช้าจึงกลับ ทางบ้านเจ้าบ่าว ก็จะจัดขนม พริก ยาสูบ แล้วให้คนหาบมาส่งที่บ้านฝ่ายหญิง หลังจากนั้นแม่ของสามีต้องไปหาลูกสะใภ้ที่บ้าน หากแม่สามีไม่มาหา ลูกสะใภ้จะไม่มีสิทธิ์ไปบ้านของแม่สามีได้ หลังจากนั้นจึงไปมาหาสู่กันได้ (กึ่งวาน วงษ์พันธ์, 2525 : 41 - 43) นอกจากนี้ยังมีการแต่งงานที่เรียกกันว่า "ชู" หากฝ่ายชายเข้าหาฝ่ายหญิงหรือนัดแนะกับ ฝ่ายหญิง เข้าไปอยู่ในห้องของฝ่ายหญิงจนถึงเช้า ฝ่ายหญิงจะแจ้งให้พ่อแม่ของตนทราบ เพื่อให้ไปเจรจากับพ่อแม่ของฝ่ายชายให้มาสู่ขอ ฝ่ายชายก็จะจัดให้ผู้สูงอายุและเจ้าบ่าว นำข่ามใส่หมากพลู และสะพายดาบ ไปที่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อสู่ขวัญให้เป็นสามีภรรยา

ปัจจุบันพิธีแต่งงานปรับเปลี่ยนให้กระชับขึ้น นิยมจัดให้มีงาน 3 วัน และมีขั้นตอนทางศาสนาเข้ามาด้วย เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อบ่าวสาว โดยวันแรกจะเป็นวันทำขนม ชาวบ้านที่เจ้าภาพไปบอกให้มาช่วย ก็จะนำของมาช่วย ของช่วย เช่น ไข่ เส้นหมี่ เครื่องดื่ม มะพร้าว ข้าวเหนียว น้ำตาลทราย เป็นต้น และช่วยกันทำขนม เจ้าภาพจะเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาช่วยงาน เมื่อผู้มาช่วยงานจะกลับ เจ้าภาพต้องห่อขนมที่นำไปด้วย วันที่ 2 คือวันสุกดิบ ชาวบ้านที่เจ้าภาพบอกช่วย ก็จะมาช่วยเตรียมอาหารและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆสำหรับประกอบพิธีและเลี้ยงแขกในตอนเย็นและวันรุ่งขึ้น ในเวลาเย็นพระจะมาสวดทิพมนตร์ หลังจากนั้นเจ้าภาพจะเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงาน วันรุ่งขึ้นเป็นวันแต่งงาน ซึ่งมีพิธีคล้ายกับคนไทยภาคกลาง

4.10.3.4 การตาย

ชาวพวน มีขั้นตอนในการจัดงานศพคล้ายกับคนไทยภาคกลาง คือ เริ่มจาก การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดมือศพและการแห่ศพไปฌาปนกิจ แต่ก็มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน แต่เดิม ชาวพวนใช้วิธีการฝังศพโดยนำไปฝังไว้ที่ป่าช้าของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่บริเวณเขตติดต่อกันระหว่างบ้านมะขามล้มกับบ้านสะแกยางหมู เมื่อมีผู้ป่วยใกล้จะตายในบ้าน ญาติหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะไปอยู่เป็นเพื่อนเจ้าของบ้าน ลูกหลานจะคอยบอกผู้ที่ใกล้จะตายให้นึกถึงพระ เพื่อให้ระลึกถึงแต่สิ่งดีงาม เมื่อสิ้นลมหายใจวิญญาณจะได้ไปสู่สุคติ หลังจากนั้นเจ้าบ้านจะจุดเทียนหนึ่งเล่ม เมื่อเทียนหมดลงเมื่อใด ก็จัดการศพตามประเพณี ชาวพวนมีความเชื่อว่า คนตายโหง ตายท้องกลม ตายด้วยอหิวาตกโรค ตายเพราะฟ้าผ่า การตายด้วยสาเหตุดังกล่าว ห้ามนำศพขึ้นบนเรือน ห้ามอาบน้ำศพ ต้องรีบนำไปฝังที่ป่าช้าโดยเร็วที่สุด ส่วนคนที่ตายนอกบ้านห้ามนำศพขึ้นบ้าน ให้นำไปประกอบพิธีที่วัดทันที หากเป็นศพเด็กจะนำไปฝังโดยไม่มีประกอบพิธีใดๆ การนำศพไปฝัง จะมีสัปเหร่อทำหน้าที่ฝังศพ เมื่อจะฝังต้องมีกรเลือกพื้นที่ฝังโดยการเสี่ยงทายด้วยการโยนไข่ สัปเหร่อจะเป็นผู้เสี่ยงทาย หันหลังแล้วโยนไข่ ถ้าไข่ตกอยู่ที่ใดก็ฝังตรงนั้น เมื่อฝังแล้วจึงนิมนต์พระมาสวดบังสกุล สมัยนั้นยังไม่มีเมรุ เมื่อพร้อมจะเผาศพก็ขุดกระดูกขึ้นมาทำพิธีในบริเวณป่าช้า ปัจจุบันไม่มีการฝังศพแล้ว เมื่อตั้งศพสวดพระอภิธรรมตามที่เจ้าภาพ กำหนดแล้ว ก็นำไปฌาปนกิจเลย ยกเว้นศพที่ตายโหงจะต้องฝังก่อน แต่ก็ทำพอเป็นพิธี คือ สัปเหร่อจะโยนก้อนดินใส่ลงไปในโลงศพ สมมติว่าดินที่โยนเข้าไป คือ ดินฝังศพ หลังจากนั้นจึงบอกว่าผ่านมา 3 ปีแล้ว ขุดขึ้นมาเผาได้ แล้วจึงนำศพไปฌาปนกิจตามปกติ (พลอย ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2544)

ชาวพวนมักนำกระดูกผู้ตายไปไว้ตามที่ต่างๆ ในวัด มีบ้างที่นำไปใส่โกฐบรรจุอัฐิเก็บไว้บูชาที่บ้าน ต่อมาจึงได้ทางวัดจึงได้สร้างช่องเก็บกระดูกขึ้นที่โบสถ์หลังใหม่ ชาวบ้านจึงนำกระดูกของบรรพบุรุษไปเก็บรักษาไว้ที่วัด และในเทศกาลสงกรานต์ลูกหลานก็จะไปทำความสะอาด บริเวณที่เก็บกระดูกและสร้างกระดูกของบรรพบุรุษ

4.10.4 ประเพณี 12 เดือน

4.10.4.1 เดือนอ้าย - เดือนยี่ ประเพณีบุญข้าวจี่ และประเพณีบุญข้าวเฒ่า หรือข้าวคั่ว

สมัยก่อนชาวบ้านจะแบ่งที่นาไว้ปลูกข้าวเหนียว เมื่อถึงเดือนอ้าย - เดือนยี่ ข้าวเหนียวแก่ก็จะเก็บข้าวเหนียวมาทำข้าวจี่และข้าวเฒ่า เพื่อไปทำบุญที่วัด ชาวบ้านจะนำข้าวเหนียว มาหนึ่งให้สุกป็นเป็นก้อนกลมๆ เอาไม้เสียบแล้วทาด้วยน้ำผึ้งหรือน้ำอ้อย แล้วนำไปย่าง เรียกว่า " ข้าวจี่ " ขณะย่างก็ทาด้วยน้ำผึ้งหรือน้ำอ้อยไปด้วย จนกว่าข้าวจะสุกเกรียม แล้วจึงนำไปทำบุญ ในเดือนยี่ จะนำ

ข้าวเหนียวมาคั่วแล้วตำให้แบน พอรุ่งเช้าก็เอามะพร้าวขูด น้ำตาล เกลือ ใส่ลงในข้าวที่เตรียมไว้ แล้วนำไปทำบุญที่วัด ระหว่างการตำข้าวเม่าหนุ่มสาวก็จะมีโอกาสได้พบกันและหยอกล้อกัน เป็นที่สนุกสนาน ซึ่งนายกังวาน (สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2544) ได้เล่าให้ฟังว่า

"...ในการตำข้าวเม่าสาว ๆ บ้านใกล้กันจะมาช่วยกันตำข้าว กินข้าวเย็นเสร็จแล้ว สาว ๆ ก็มาช่วยกันตำข้าว ส่วนหนุ่ม ๆ พอรู้ว่าสาวบ้านไหนตำข้าวเม่าก็จะชวนกันมา 2-3 คนไปหามะพร้าวมา แล้วแอบเอาลูกมะพร้าวมาโยนใส่วงที่ผู้หญิงตำข้าวอยู่ แล้วก็หนีไป รอจนกว่าตำข้าวกันเสร็จก็แอบมาอยู่ที่ริมรั้ว ฝ่ายสาว ๆ ก็เอามะพร้าวไปผ่าแล้วก็ชูด คลุกกับข้าวเม่า โรยน้ำตาลใส่เล็กน้อย แล้วห่อข้าวเม่านำไปแขวนไว้ที่รั้ว แอบดูจนกว่าหนุ่ม ๆ จะมาเอาห่อข้าว เมื่อกินหนุ่ม ๆ มา สาว ๆ ก็กรูมาจับตัวหนุ่ม ๆ ไว้ ถ้าจับได้ก็จะเอามาอาบน้ำ ช่วงนั้นเป็นหน้าหนาว ช่วยกันเอาน้ำอาบทั้งเสื้อผ้างานหนุ่มหนาวจะทนไม่ไหว เอาแป้งมันพอกหน้าตาแล้วเอาข้าวเม่ามาให้กิน ถ้าไม่กินก็ช่วยกันเอาข้าวเม่าแฉะยัดปากและไม่ให้กินน้ำ ข้าวเม่ามันแฉะก็ยิวแล้วก็กลืนไม่ลง ไม่มีน้ำกลั้วคอ เสร็จแล้วห่อข้าวเม่าให้ไปอีกห่อหนึ่ง..."

ปัจจุบันไม่ได้ปลูกข้าวเหนียวแล้ว - การทำบุญข้าวจีและบุญข้าวเม่าจึงมีน้อยลงและมักจะซื้อข้าวเม่าสำเร็จรูปมาทำบุญ

4.10.4.2 เดือนสาม - บุญกำฟ้า

บุญกำฟ้าคือการทำบุญด้วยข้าวหลาม กำหนดไว้ในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ คำว่า "กำ" มีความหมายว่า จด เว้น ห้าม วันกำฟ้า จึงเป็นวันที่ชาวบ้านงดการทำงานทุกอย่าง (ปัจจุบันงดเกี่ยวข้าวเพียงอย่างเดียว) ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกฟ้าผ่า ชาวพวนเชื่อว่า บนฟ้ามีเทวดาอาศัยอยู่ มีฤทธิ์สามารถทำให้มนุษย์ดีเลวได้ พญาแถน เป็นเทวดาผู้คลั่งบันดาลให้ฝนตก หรือไม่ตกก็ได้ ชาวนาทำนาต้องอาศัยน้ำฝน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จึงทำบุญด้วยข้าวใหม่ เพื่อระลึกถึงบุญคุณของพญาแถน บางคนเรียกประเพณีว่า "กำฟ้า" เพราะเชื่อว่ากระบอกข้าวหลามที่นำไปทำบุญเมื่อนำมาต่อกันจะสูงกำฟ้าและสามารถไปถึงที่อยู่ของแถนได้ นายกังวาน (สัมภาษณ์, 5 ธันวาคม 2544) กล่าวว่า

"...วิถีชีวิตของลาวพวนในอดีตต้องอพยพไปที่ต่างๆ ไม่มีแม่แต่หม้อหุงข้าว เมื่อต้องการหุงข้าวก็จะไปตัดไม้ไผ่มาหุงข้าวเหนียวและน้ำใส่ลงไป แล้วนำไปต้ม ถ้าไม่มีไม้ไผ่ เอาฝามาห่อข้าวแล้วเอาดินกลบแล้วจึงสูมไฟบนดินนั้น เมื่อข้าวสุกก็นำมารับประทานได้ เมื่อเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้ว ก็ยังคงมีการโยกย้ายถิ่น

ฐานอยู่ข้าง เพื่อทำการเก็บเกี่ยวแล้ว ก็อยากจะทำบุญด้วยข้าวใหม่ จึงนำข้าวมาหุงใส่กระบอกลูกไม้ไผ่เป็นข้าวหลาม แล้วนำไปทำบุญที่วัด ประเพณีกำฟ้า ตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ก่อนถึงวันกำฟ้าหนึ่งวัน ชาวบ้าน จะตัดไม้ไผ่มาเตรียมไว้เพื่อทำข้าวหลามในวันรุ่งขึ้น ไม้ไผ่ที่ใช้ต้องเป็นไม้สีสุก มีปล้องยาวและมีอายุน้อยยังไม่แตกใบจึง ชาวบ้านเรียกว่า "ไม้ไผ่ยังไม่เห็นหน้าน้อง " ไม้ไผ่จะแทงหน่อขึ้นมาตามลำคืบ เมื่อต้นที่ออกมาก่อนโตได้ระดับหนึ่งแล้ว หน่อใหม่จึงจะแทงออกมา ซึ่งใช้ทำข้าวหลามได้ดีเพราะมีเชื้อ ไม้ที่อยู่ภายในทำให้ข้าวหลามที่สุกแล้วไม่ติดกับเนื้อไม้ ..."

ก่อนถึงวันกำฟ้าประมาณหนึ่งสัปดาห์ ชาวบ้านจะไปตัดไม้ไผ่มาเตรียมไว้ทำข้าวหลามหามะพร้าว และข้าวเหนียวมาเตรียมไว้ พอถึงคืนวันขึ้น 1 ค่ำ ก็จะนำข้าวเหนียวมาแช่น้ำไว้หนึ่งคืน เรียกว่า "หม่าข้าว" รุ่งขึ้นนำข้าวขึ้นจากน้ำแล้วพักไว้ ตัดไม้ไผ่เป็นท่อน ขูดมะพร้าวและคั้นกะทิใส่เกลือและน้ำตาลเล็กน้อย หลังจากนั้นนำน้ำกะทิมาเทลงในข้าวเหนียว โดยให้น้ำกะทิท่วมข้าวเล็กน้อย แล้วนำข้าวเหนียวใส่ลงในกระบอกลูกไม้ไผ่ แล้วเทน้ำกะทิให้ท่วมข้าว อุดปากกระบอกลูกด้วยใบเตย แล้วจึงนำไปต้มให้สุก เดิมจะใช้การเผาข้าวหลามให้สุก แต่ข้าวเหนียวมักสุกไม่ทั่ว จึงใช้วิธีต้มให้ข้าวสุกก่อนแล้วจึงนำไปย่างอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็นำข้าวหลามไป "ไขว่" (แลก) กันตามบ้านญาติและบ้านใกล้เคียง

วันกำฟ้าของบ้านมะขามล้ม มี 3 วัน คือ

- กำฟ้าทั้งมือ คือกำฟ้าทั้งวัน ในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 ชาวบ้านจะทำข้าวหลาม พอวันรุ่งขึ้นก็นำข้าวหลามไปทำบุญและเลี้ยงเจ้าที่ ในวันทำข้าวหลามหลังจากพระอาทิตย์ตกดิน ชาวบ้านจะงดการทำงานทุกอย่าง จนพระอาทิตย์ตกดินในวันรุ่งขึ้น จึงทำงานตามปกติได้ ชาวพวน เรียกว่า "ม้ม" คือ หมดช่วงกำ

- กำฟ้าเค็งมือ คือ กำฟ้าครึ่งวัน เมื่อถึงวันขึ้น 9 ค่ำ ชาวบ้านจะทำข้าวหลามอีกครั้งหนึ่ง หลังพระอาทิตย์ตกดิน จะงดการทำงานไปจนถึงเวลาพระจันทร์เพ็ญเสร็จในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงทำงานได้ตามปกติ

- กำฟ้าก่อนงาย คือ การงดการทำงานจนก่อนถึงเวลารับประทานอาหารเช้า หลังจากกำฟ้าเค็งมือไปอีก 5 วัน หลังพระอาทิตย์ตกดินในวันขึ้น 14 ค่ำ ชาวบ้านจะงดการทำงานไปจนถึงเวลาหลังพระจันทร์กัศดาหารเช้าแล้ว จึงเริ่มทำงานตามปกติได้ เมื่อถึงเวลาเย็น หลังจากหุงหาอาหารแล้ว ชาวบ้านจะนำฟืนที่เหลือจากการเผาใหม่ พร้อมกับกะลาใส่น้ำ 1 ใบ นำไปบริเวณทางสามแพร่งหรือแม่น้ำลำคลอง แล้วเอาน้ำในกะลาดับไฟที่ฟืน แล้วทิ้งฟืนและกะลาไป เรียกว่า "เสียแสงฟืน

แสงไฟ " เนื่องจากช่วงเดือน 3 ถึงเดือน 4 มักมีพายุ บ้านเรือนสมัยก่อนปลูกเพียงแค่ออกอยู่อาศัย เป็นเรือนไม้ไผ่ หลังคามุงจาก ซึ่งติดไฟได้ง่าย ดังนั้นเมื่อมีพายุมา ชาวบ้านจะไม่หุงหาอาหารบน บ้าน เพราะลมอาจพัดให้ไฟจากเตาไปไหม้บ้านได้ การเสียดังไฟแสงไฟ จึงเป็นการเตือนให้ ระมัดระวังเรื่องไฟไฟ และถือเป็นการตัดไม้ข่มนาม นอกจากนี้เสียงฟ้าร้อง ในช่วงกำฟ้า ยังเป็น การทำนายได้ คือ ถ้าได้ยินเสียงฟ้าร้องทางทิศตะวันออก เชื่อว่า ฝนจะตกพอสมควร ถ้าฟ้าร้อง ทางทิศตะวันตก ฝนจะตกน้อย ถ้าฟ้าร้องทางทิศใต้ฝนจะตกน้อย ถ้าฟ้าร้องทางทิศเหนือเชื่อว่าปี นั้นฝนจะตกดี

ในช่วงกำฟ้าชาวบ้านงดการทำงานทุกอย่างจึงมีเวลาว่าง หลังจากทำบุญแล้ว หนุ่มสาว จะมีการเล่นต่างๆ เช่น เวลากลางวัน มีเล่นการถ่อไม้ (ถ่อส้าว) เล่นช่วงชิง (ลูกช่วง) มะอื้อ (ไม้หึ่ง) เวลากลางคืนมีการทรงเจ้าเข้าผี เช่น ผีนางสาก ผีนางคัง ผีกะลา เป็นต้น ส่วนผู้ชาย วัยกลางคน มักจะชนไก่ กัดปลา ต้มสาโท เป็นต้น ปัจจุบันประเพณีกำฟ้า มีผู้ปฏิบัติน้อยลง เนื่องจากไม้ไผ่หายากและมีราคาแพง ประกอบกับชาวบ้านต้องเร่งรีบในการทำกิน ชาวบ้านจึงได้ ลดช่วงกำฟ้า ให้เหลือเพียงวันเดียว คือ วันขึ้น 3 ค่ำ และเปลี่ยนจากงดการทำงานทุกอย่าง มาเป็นงด การเกี่ยวข้าวเพียงอย่างเดียว

4.10.4.3 เดือนสี่ - ทำบุญหน้าลาน (กล่าวแล้วในพิธีกรรมเนื่องในการเกษตรกรรม)

4.10.4.4 เดือนห้า - ทำบุญสงกรานต์

บุญสังขาร หรือบุญสงกรานต์ เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายนของทุกปี ชาวบ้านเชื่อว่า ในวันสงกรานต์พระอาทิตย์จะโคจรมาถึงศีรษะของเทพธิดาองค์หนึ่ง เทพธิดาจะลง จากแท่น เพื่อนำเศียรของท้าวมหาพรหมผู้เป็นบิดาไปแห่ แล้วจึงกลับมานั่งแท่น วันที่เทพธิดา ลงจากแท่น เรียกว่า วันสังขารล่อง หมายถึง อายุสังขารที่ล่วงไปอีกปีหนึ่ง ส่วนวันที่เทพธิดา กลับมา นั่งแท่น เรียกว่า วันสังขารขึ้น หรือวันเถลิงศก ในวันสังขารล่อง ชาวบ้านจะตั้งตั้งแต่เช้ามีด เพื่อชำระ ล้างร่างกาย เรียกว่า "อาบน้ำก่อนกา" ถือว่าเป็นการล้างความทุกข์ เคาระห์กรรม โรคภัยไข้เจ็บ และ สิ่งชั่วร้าย ให้ไหลไปกับน้ำ และให้มีความสุขกายสุขใจในปีใหม่ แล้วจึงไปทำบุญที่วัด นอกจากนำ จะข้าวปลาอาหารไปทำบุญแล้ว ยังทำ " พาสุดเสื่อ " ประกอบด้วย เสื่อของคนในบ้านและขนมต่างๆ ได้แก่ ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวขาว กล้วย ข้าวต้มมัด ผลไม้ ดอกไม้ รูปเทียน และน้ำ 1 ถ้วย นำไปให้พระสวดและพรมน้ำมนต์ เพื่อความเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่ วันที่สองเรียกว่า วันเนา หรือวันเนา วันนี้ชาวบ้านจะไปทำบุญและสรงน้ำพระพุทธรูป ที่วัดในช่วงเช้า และสรงน้ำพระสงฆ์ ในช่วงบ่าย วันที่สาม คือ วันเถลิงศกหรือวันพระยาวัน ซึ่งถือว่าเป็นวันดีจะทำสิ่งใดก็เป็นผลสำเร็จ

หลังจากทำบุญที่วัดแล้ว ชาวบ้านจะไหว้พระภูมิเจ้าที่ ชาวบ้านเรียกว่า "เลี้ยงศาล" ศาลพระภูมิต้องเลี้ยงด้วยขนมหวานต่างๆ ข้าวเกรียบว่า พวงมาลัย ดอกไม้ น้ำและรูป 5 ดอก ส่วนเจ้าที่ เลี้ยงด้วยเหล้า ไก่ต้ม น้ำ พวงมาลัย ดอกไม้ และรูป 4 ดอก ผู้ที่มีวิชาคาถาอาคมจะทำพิธีไหว้ครู เรียกว่า "เลี้ยงสังขาร" หรือ "ขึ้นสังขาร" นอกจากนี้ยังทำการสุมาตรา* สิ่งที่ทำให้คุณต่อการดำเนินชีวิตของตน เช่น เตาไฟ บันได รถ เงินทอง เป็นต้น เพราะมีความเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้ มีวิญญาณอาศัยอยู่ ซึ่งสามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่ชีวิตได้ จึงต้องสุมาตราเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิต นอกจากนี้จะสุมาตราสิ่งของแล้ว ยังมีการสุมาตราคนอีกด้วย โดยลูกหลานจะไปหาปู่ย่าตายาย พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่และผู้ที่ยกโทษให้ทุกเรื่อง เพื่อไปขอสมลาโทษ ที่ได้ล่วงเกินทั้งกายกรรม วาจากรรมและมโนกรรม ผู้ใหญ่ก็จะยกโทษให้ทุกเรื่อง และให้พรอันเป็นสิริมงคลต่อลูกหลาน เมื่อมีเวลาว่างจากพิธีการต่างๆ แล้วหนุ่มสาวจะชวนกันไปสร่งน้ำพระตามวัดพวนต่างๆ ได้แก่ วัดตะลุ่ม วัดโบสถ์ วัดโคกโก และจะเล่นรำแคนหรือรำสอย กันระหว่างหมู่บ้าน

การเล่นรำแคนหรือรำสอย คือ การร้องเพลงโต้ตอบกันระหว่างชาย โดยมีการเป่าแคนประกอบ และมีฉิ่ง กลอง ฆ้อง ฉาบ เป็นเครื่องดนตรี ประกอบการฟ้อนรำ พวนเรียกว่าเล่นฟ้อนหรือรำสอย รำแก้กลอนกันระหว่างหนุ่มสาว ฝ่ายชายจะออกไปรำก่อน แล้วฝ่ายหญิงก็จะออกไปรำเป็นคู่กัน นอกจากการรำแคนแล้วยังมีการลำพวน ซึ่งมีความแตกต่างจากการรำแคน ลำพวนผู้ลำจะนั่งลำอย่างเรียบร้อย มีแคนหนึ่งเต้า มีชายหนึ่งคน หญิงหนึ่งคน ร้องโต้ตอบกัน การลำพวนมักจัดในงานรื่นเริง เช่น งานแต่งงาน ปัจจุบันการลำพวนไม่มีผู้สืบทอดแล้ว โดยเริ่มสูญหายไปเมื่อ 40 ปีที่แล้ว เนื่องจากหนุ่มสาว หันไปนิยมการรำวง ที่มีเครื่องดนตรีและจังหวะที่สนุกสนาน ชาวบ้านมักจะจ้างรำวงมาเมื่อมีงานบุญต่างๆ ประกอบกับไม่มีผู้สนใจจะสืบทอด การลำพวนและการรำแคนจึงไม่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2544) แต่ในหมู่บ้านยังคงมีผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังสามารถลำพวนและรำแคนได้ จึงยังสามารถศึกษาท่วงทำนองและการร้อง เพื่อฟื้นฟูประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่ได้

4.10.4.5 เดือนหก - การบวช กล่าวแล้วในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต

4.10.4.6 เดือนเจ็ด - การทำบุญหลังบ้าน

* การสุมาตราคือการขอโทษต่อสิ่งที่ได้ล่วงเกิน เช่น การเช็ดถู เหยียบย่ำ ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นการขอบคุณที่ได้ให้คุณประโยชน์ต่อตน ชาวบ้านจะนำดอกไม้รูปเทียนไปบูชาและสร่งน้ำสิ่งเหล่านั้น เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อครอบครัว

เมื่อได้แบ่งพื้นที่ออกเป็นหมู่บ้านแล้ว ตามธรรมเนียมของชาวพวนจะต้องฝังสิม เพื่อกำหนดเขตของแต่ละหมู่บ้าน สิม หมายถึง เขตแดน การฝังสิม ทำโดยผู้สูงอายุของหมู่บ้าน นุ่งขาวห่มขาว จำนวน 4 คน นำเสาไม้ขนาดคอหม้อ ยาวประมาณ 2 เมตร ตกแต่งเสาให้สวยงาม เมื่อได้ฤกษ์ฝังสิมจะทำการบูชาพระภูมิเจ้าที่ แล้วยกเสาลงหลุม ขณะยกเสาลง จะยิงปืนขึ้นฟ้าทั้ง 4 ทิศ เชื่อว่าเพื่อปราบมารและสิ่งชั่วร้ายต่างๆ บางครั้งการฝังสิมอาจมีพิธีสงฆ์ด้วยเพื่อความเป็นสิริมงคล การฝังสิม นอกจากเป็นการแบ่งเขตพื้นที่แล้ว ยังเป็นการแบ่งเขตของสังคมอีกด้วย กล่าวคือ ภายในเขตสิมเดียวกัน หากบ้านใดมีคนตาย ทุกคนที่มีบ้านอยู่ในสิมนั้น ต้องหยุดงานของตน เพื่อมาร่วมงานศพ และบ้านในเขตสิมนั้น ห้ามจัดงานมงคล ได้แก่ งานแต่งงาน งานบวช จนกว่าจะพ้นเดือนนั้นไปแล้ว หากมีการนัดหมายจัดงานไว้ก่อนแล้วจะเรียกว่า "ผีตายโคม" แต่คนโบราณก็มีวิธีแก้เคล็ด เช่น หากเป็นงานแต่งงาน แก้เคล็ดด้วยการให้บ่าวสาวทำพิธีผูกแขนเพื่อเป็นสามีภรรยาด้วยกันก่อน หรือให้เจ้าบ่าวไปค้างอยู่บ้านเจ้าสาวหนึ่งคืน ก็ถือว่าเป็นสามีภรรยาด้วยกันแล้ว หลังจากนั้นจะจัดพิธีขึ้นในวันใดก็ได้ หากพระที่มีบ้านอยู่ในสิมที่มีคนตาย จะสีกในช่วงนั้น จะต้องไปสีกที่วัดอื่น และหากมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในบริเวณสิม เช่น เกิดโรคระบาดร้ายแรง ไฟไหม้ หรือมีสิ่งอัปมงคลเกิดขึ้น โบราณถือว่าสิมเสื่อม ต้องทำพิธีฝังสิมใหม่ (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2544)

การทำบุญหลังบ้านจะทำบริเวณที่อยู่ท้ายหมู่บ้าน แบ่งออกเป็น 3 แห่ง คือ บริเวณท้ายบ้าน ของกลุ่มบ้านเหนือ บริเวณท้ายบ้านของกลุ่มบ้านกลาง และบริเวณท้ายบ้านของกลุ่มบ้านใต้ แต่ละกลุ่มทำบุญไม่พร้อมกัน บ้านเหนือทำบุญในวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 7 บ้านกลางทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 บ้านใต้ทำบุญ วันแรม 8 ค่ำ เดือน 7 ก่อนถึงวันทำบุญหนึ่งวัน ชาวบ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ และเตรียมอุปกรณ์ต่างๆที่จะใช้ในการสวดเทพนนต์หรือทิพนนต์

การสวดเทพนนต์หรือทิพนนต์ เป็นบทสวดมนต์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เนื้อหาเป็นคาถาอาคม ใช้สวดสะเดาะเคราะห์และขับไล่สิ่งชั่วร้าย โรคภัย อันตรายต่างๆ ให้หมดไป การสวดทิพนนต์ประกอบด้วย คาถาอาคมและกระทงสะเดาะเคราะห์ กระทง คือ เครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นสำหรับไหว้ครุ คาถาอาคม ประกอบด้วย รูป 120 ดอก เทียน 120 เล่ม เมี่ยง 120 คำ ส่วนประกอบของเมี่ยงได้แก่ จิง มะพร้าวคั่ว หมูสับ หัวหอมแดง พริก นำทั้งหมดมาคั่วเป็นไส้เมี่ยง แล้วห่อด้วยใบชะพลูรวม ใบพลู 120 ใบ หมาก 120 ลูก หรือหมากซีก 1 กิโลกรัม ทอง 10 บาท เงิน 1,000 บาท ในสมัยก่อนใช้เงินฮ้อยหรือเงินเสียน หน้ากแตงละ 100 บาท จำนวน 10 แท่ง ปัจจุบันเงินเสียนมีเหลืออยู่น้อย จึงใช้เงินในปัจจุบันแทน ส่วนคาถาอาคมประกอบด้วย ผ่าขาว หัวหมาก 1 หัว หรือหมากผ่าซีกเลียบไม้ 10 ไม้ มีดขนาดเล็ก 1 เล่ม เกลือ 1 ถ้วย ข้าวสาร 1 ถ้วย ทอง 1 บาท เงิน 100 บาท น้ำส้มป่อยหรือน้ำแช่ใบเงินใบทอง 4 ชัน และชัน 5 ซึ่งประกอบด้วย เทียน 5 เล่ม ดอกไม้ 5 ดอก จะเป็นดอกข้าวโพดหรือดอกบานไม่รู้โรยก็ได้

กระทงกบายกล้วยสะเดาะเคราะห์ เป็นกระทงสี่เหลี่ยมทำจากกบายกล้วย ภายในแบ่งออกเป็น 9 ช่อง แต่ละช่องใส่แกงส้มที่ทำจากตับปะรดหรือหน่อไม้ดอง แกลงหวานทำจากกล้วย เมียงรูปหักเป็นท่อน 120 ท่อน ธงขนาดเล็ก 120 อัน เทียน 120 ท่อน ดินเหนียวปั้นเป็นสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ และตัวสมุกจิ ซึ่งเป็นสัตว์แปลกประหลาด หัวกับตัวเป็นสัตว์ ต่างชนิดกัน นอกจากนี้ตกแต่งให้สวยงามด้วยข้าวตอกดอกไม้

เมื่อถึงวันพิธีแต่ละบ้านจะเตรียมห่อเสื่อของสมาชิกในบ้าน ไปกองรวมกันไว้หน้าธรรมาสน์เทศน์ และทำเทียนคำคิง คิง หมายถึง ร่างกาย เทียนมีความยาวเท่ากับความสูงของผู้ปั้น หรือเทียนคำหัว มีความยาวเท่ากับรอบศีรษะของผู้ปั้น ใช้เล็บหยิกเทียนให้เป็นรอยจำนวนรอยเท่ากับอายุของคนในบ้าน เทียนนี้จะนำไปรวมกันกับของบ้านอื่นแล้วใช้ในการทำน้ำพุทมนต์



ภาพที่ 5 : การทำบุญหลังบ้าน

เวลาประมาณ 15 .00 น. ชาวบ้านจะนำน้ำตาลใส่ทราย น้ำ 1 ขวด ดอกไม้ และห้อยคานำไปยังบริเวณพิธี เพื่อตบพระทรายและตักบาตรข้าวสาร พระสงฆ์จะมาสวดเทพมนตร์และพรมน้ำพระพุทมนต์ให้กับชาวบ้าน หลังจากนั้นชาวบ้านจะรับประมานเมียงและขนมจิ้น แล้วจึงแยกย้าย

กันกลับ นำหญ้าคาไปไว้เหนือประตูหน้าบ้าน นำทรายที่เหลือจากการตบพระทรายมาหว่านรอบบ้าน โดยวนแบบทักษิณาวรรต แล้วเทน้ำทิ้ง 4 ทิศของบ้าน เชื่อว่า สามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่างๆ ได้

4.10.4.7 เดือนแปด - ทำบุญเข้าพรรษา

ในวันเข้าพรรษา ผู้สูงอายุจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาวแล้วเดินทางไปวัดตั้งแต่ 05.00 น. เพื่อเข้าศีลและทำวัตรเช้า แล้วกลับบ้านหลังจากทำวัตรเย็นแล้ว แต่บางคนจะอยู่ที่วัด จนถึงเวลาทำวัตรเช้าของวันรุ่งขึ้น แล้วจึงกลับ ซึ่งจะทำทุกๆ วันพระที่อยู่ในช่วงเข้าพรรษา ส่วนลูกหลานจะ มาทำบุญด้วย เมื่อทำบุญเสร็จแล้วจึงนำสำหรับข้าว มาให้ผู้เข้าศีลรับประทาน ในเวลาเย็น ชาวบ้าน จะนำดอกไม้รูปเทียนมาเวียนรอบโบสถ์ หลังจากนั้นร่วมกันสวดมนต์เย็นและถวายผ้าอาบน้ำฝน แต่พระสงฆ์และสามเณร

4.10.4.8 เดือนเก้า - บุญข้าวสะ หรือ สารท หรือ สลากภัตต์

● สารทพวน ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 9 ก่อนถึงวันสารทชาวบ้านจะคว่ำถั่วลิสง ข้าวเม่า ข้าวตอก เพื่อกวณกระยาสารท ทำขนมกง ข้าวเหนียวแดง และกะละแม เมื่อถึง วัน แรม 14 ค่ำ จึงนำขนมไปไหว้สารท การไหว้สารท คือ การแลกเปลี่ยนของ ของที่นำมาแลกเปลี่ยนกัน เช่น กระยาสารท ขนมกง กะละแม ข้าวเหนียวแดง อาหารแห้ง ผลไม้ ฯลฯ ถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน โดยมักจะนำไปไหว้ที่บ้านญาติพี่น้อง สาวๆ จะไปเป็นกลุ่มหอบกระบุงใส่ของ เพื่อนำไปไหว้สารท ตามบ้านญาติที่อยู่ห่างไกล ส่วนพี่น้องที่อื่น ก็จะเดินทางมาไหว้สารทที่บ้านมะขามล้ม เช่นกัน ในวัน แรม 11 ค่ำ ชาวบ้านจะปั้นดินเหนียวเป็นรูปคน สมมติว่าเป็นผู้ใหญ่ เด็ก และปั้นเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ใส่ในกระทงทากกล้วยหรือตะกร้าเก่าๆ แล้วนำไปแขวนไว้บนบ้าน เมื่อรับประทานอาหารเย็นแล้ว ให้ทุกคนในบ้านเหลืออาหารเอาไว้คนละหนึ่งคำ แล้วนำอาหารนั้นไปใส่ในกระทงหรือตะกร้าที่เตรียมไว้ รุ่งเช้าให้นำกระทงไปทิ้งในแม่น้ำลำคลอง เรียกว่า "ส่งผีย่าผีเกียง" ผู้ที่นำไปทิ้ง ต้องนำ มีดติดตัวไปด้วย เพื่อป้องกันตัวเองจากผีดังกล่าว ในวันสารท ชาวบ้านจะทำห่อข้าว ซึ่งบรรจุด้วย ผัก ผลไม้ ข้าวต้มมัด หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ ห่อด้วยใบตองหรือใบบัว แล้วนำไปวางตามกำแพงวัดหรือ โคนต้นไม้ใหญ่ในวัดตั้งแต่ยังไม่สว่าง แล้วเรียกผีย่าผีเกียง ซึ่งเป็นผีไม่มีญาติมากิน เชื่อว่าวันสารท ยมบาลจะปล่อยวิญญาณต่างๆ ให้มารับส่วนบุญ ห่อข้าวที่นำไปวาง เรียกว่า ห่อข้าวคำดิน เนื่องจาก เวลาที่นำไปวางมีดมากจึงไม่มีผู้ใดเห็นว่า ใครเป็นผู้นำห่อข้าวมาวางไว้ แต่พอสว่างจะเห็นห่อข้าว เต็มไปหมดจึงคิดว่าห่อข้าวคำดินมา บางคนเรียกว่า ห่อข้าวประดับดิน เนื่องจากมีห่อข้างวางอยู่ตาม พื้นดินเต็มไปหมด ปัจจุบันห่อข้าวคำดินไม่มีแล้วเนื่องจากเจ้าอาวาส เห็นว่า สุนัขและกามักไปคุ้ยเขี่ย

ทำให้บริเวณวัดสกปรก จึงขอให้ชาวบ้านเลิกทำ แต่บางคนก็ยังคงทำอยู่แต่เปลี่ยนสถานที่วาง เป็นบริเวณทางสามแพร่งแทน

นอกจากทำห่อข้าวแล้ว ชาวบ้านจะทำกระดาษใส่กัณฑ์เทศน์ โดยนำกระดาษมาตอกแต่ง ให้สวยงามด้วยกระดาษสี ในกระดาษบรรจุผลไม้ อาหารแห้ง ขนมสารท และข้าวของเครื่องใช้จำเป็น ของพระสงฆ์ เช่น สบู่ ผงซักฟอก ฯลฯ ใส่ให้เต็มกระดาษ แล้วนำไปที่วัดในวันสารท ก่อนเพล ทายกวัดจะรวบรวมชื่อเจ้าของกระดาษ แล้วทำสลากไปให้พระจับรายชื่อ จับได้รายชื่อใด ก็ได้กระดาษ ของผู้นั้น เจ้าของกระดาษก็จะยกกระดาษไปที่ที่กุฏิของพระรูปนั้น จำนวนกระดาษมักมีมากกว่า จำนวนพระเสมอ ดังนั้นทางวัดจึงจัดส่งไปตามวัดต่างๆที่อยู่ในชุมชน ใกล้เคียง ซึ่งวัดอื่นๆก็มักทำ เช่น เดียวกัน ประมาณ 50 ปีที่แล้ว ประเพณีสารทของบ้านมะขามล้ม เปลี่ยนเป็น แรม 15 ค่ำ เดือนสิบ เนื่องจากเจ้าอาวาสท่าน เห็นว่า ในเดือน 9 หมู่บ้านพวต่างก็ทำสารทกัน วัดใดทำก็มักจะนำของ มาแจกกันและกันอยู่เสมอ ทำให้มีอาหารมากจนบริโภคไม่ทัน จึงเลื่อนวันสารทของบ้านมะขามล้ม เป็นแรม 15 ค่ำเดือน 10 แทน (กังวาน วงษ์พันธ์, 2525: 52)

4.10.4.9 เดือนสิบ - ทำบุญระหว่างเข้าพรรษาหรือบุญพระเวส

ในเดือนสิบของทุกปี จะมีเทศน์มหาชาติชาดกเป็นภาษาพวน เชื่อว่าหากใครได้ฟังเทศน์ มหาชาติจบภายในวันเดียวจะได้านิสงส์มากถึงกับไม่ตกนรก เมื่อจะมีการเทศน์มหาชาติชาวบ้านจะ ช่วยกันประดับตกแต่งศาลาด้วยต้นไม้และรูปสัตว์ต่างๆสมมติว่าเป็นป่าที่พระเวสสันดรไปอยู่ การเทศน์เริ่มตั้งแต่เช้ามีด พระแต่ละองค์ขึ้นเทศน์สลับกันจนครบ 13 กัณฑ์ ให้จบภายใน 1 วัน ซึ่งถ้าใครฟังจบก็จะได้อานิสงส์มาก ในสมัยนั้นหากวัดใดมีการเทศน์มหาชาติจะมีการจุดบั้งไฟ เพื่อเป็นพุทธบูชาด้วย ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติไม่มีอีกแล้ว เพราะไม่มีผู้ที่อ่านหนังสือพวนได้และ หนังสือเทศน์บางส่วนสูญหายไป (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2544)

4.10.4.10 เดือนสิบเอ็ด - บุญออกพรรษา (ตักบาตรเทโว)

ในวันออกพรรษา ชาวบ้านจะนำข้าวสารและข้าวสุกไปตักบาตรที่วัด โดยที่พระจะเดิน ออกจากพระอุโบสถเพื่อให้ชาวบ้านใส่บาตรข้าวสาร เมื่อขึ้นไปบนศาลาการเปรียญแล้วจึงตักบาตร ข้าวสุก

4.10.4.11 เดือนสิบสอง - บุญกฐิน

การทำบุญทอดกฐิน วัตถุประสงค์จะทำได้ปีละหนึ่งครั้ง ฤดูกาลของการทอดกฐิน เริ่มเมื่อแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงกลางเดือน 12 การทอดกฐิน ถ้ามีเจ้าภาพ เจ้าภาพจะบอกบุญตามญาติพี่น้องให้มาร่วมกันอนุโมทนาบุญ ถ้าไม่มีเจ้าภาพก็จัดเป็นกฐินสามัคคีร่วมกันทอด การทอดกฐินมี 2 แบบคือ กฐินที่ชาวบ้านทอดกันทุกปี เรียกว่า มหากฐิน และจุลกฐิน การทำจุลกฐิน จะนำปุ๋ยฝ้ายมากรอให้เป็นเส้นด้าย แล้วนำมาทอเป็นผืน แล้วจึงนำมาตัดเย็บเป็นผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้านุ่ง แล้วข้อมสีเหลือง ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำตั้งแต่เช้าเพื่อให้เสร็จทันทอดกฐินในตอนบ่าย ซึ่งถือว่าได้กุศลมาก ปัจจุบันจุลกฐินไม่นิยมทำแล้วเนื่องจากมีความยุ่งยาก

4.10.5 ประเพณีทั่วไป

ประเพณีทั่วไปคือประเพณีที่ปฏิบัติโดยไม่มีกำหนดช่วงเวลาที่แน่นอน ได้แก่

4.10.5.1 การปลูกบ้านสร้างเรือน

การอยู่อาศัยในระยะเริ่มแรก การปลูกบ้านเป็นเพียงเพิงพัก เรียกว่า "ตูป" โดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยใช้ไม้สะแกและไม้ไผ่ทำเสาบ้าน พื้นทำจากไม้ไผ่ที่นำมาสับ แล้วแผ่ออกเป็นแผ่น เรียกว่า "พะ" ส่วนหลังคาใช้หญ้าคามุง และนำหญ้าคาทำเป็นด้ายใช้ทำผ้าบ้าน เมื่อชาวบ้านทำมาหากินสร้างฐานะได้มั่นคงแล้ว จึงได้ปลูกบ้านเป็นเรือนทรงไทยฝากระดานเป็นไม้สักอย่างดี ซึ่งเมื่อแปลติกว่าปีก่อนปลูกได้ในราคาไม่กี่พันบาท ส่วนวัสดุอุปกรณ์ก็มีขายจึงไม่ต้องเข้าไปตัดไม้ นอกจากนี้จะต้องการหาไม้ม้าทำต่อหม้อ

นายกังวาลได้รวบรวมตำราการปลูกบ้านของชาวพวน (กังวาน วงษ์พันธ์ ,2525:55) ไว้ดังนี้
เดือนที่เข้าไปตัดไม้คือเดือน 2 เดือน 3 และเดือน 5 เดือนนอกจากนี้ท่านว่าเป็นเดือน ที่ไม้มบวชหรือตัดไม้อยู่ในระหว่างพรรษาท่านห้าม แม้จะเอามาปลูกบ้านก็มีดี

ลักษณะของเสา เสาที่ดีมี 2 อย่างคือ เสาไม้อุดมพฤษ์และเสาไม้ตัวเมีย เสาอุดมพฤษ์คือ ข้างโคนต้นและข้างปลายเสาเสมอกัน เสาตัวเมีย คือ โคนต้นใหญ่ ข้างปลายเล็ก นอกจากนี้ไม่ควรนำมาทำเสา ไม้ที่นำมาทำเสาเรือนไม่ได้คือ ไม้ที่มีเถาวัลย์พันเกี่ยว ต้นไม้ที่มีกิ่งสองกิ่งกางออกวางพระอาทิตย์ เมื่อพระอาทิตย์ส่อง แสงจะผ่านกิ่งทั้งสอง เรียกว่า "ไม้ตะเฐนผ่างาม" ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนจอมปลวก 2 ต้น เรียกว่า "สองนางนั่งให้" ไม้ที่ขึ้นริมคลองริมห้วย เรียกว่า "ไม้แยงเห" ไม้มีตาอยู่ต่ำมาก เรียกว่า "ไม้หมูสี"

ก่อนลงมือตัดต้องมีหมาก 1 กำ บุหรี่ 1 มวน ทำการขอเทวดา รุกขเทวดาที่อยู่ต้นไม้ เรียกว่า "เอ็ดพลี" เมื่อตัดต้นไม้ล้มลง ถัดต้นไม้ที่ตัดล้มลง กระดอนขึ้นมาพาดอยู่บนต้นไม้ที่ตัด เรียกว่า "ไม้ยอดตอ" เป็นเสาเอกไม้ได้และใช้เป็นเสาเรือนไม้ได้

ข้อปฏิบัติในการปลูกเรือนมีดังนี้

1. มีไม้เป็นหลักเป็นตอใหญ่ไม่ควรปลูกบ้าน
2. เมื่อมีจอมปลวกอยู่ก่อนเป็นจอมปลวกใหญ่ ไปขุดจอมปลวกออกแล้วปลูกเรือนค่อม
ท่านว่าไม่ดี
3. ที่เป็นหนองน้ำ มาขุดให้เป็นร่อง เป็นเหมืองให้แห้ง ไปปลูกเรือนอยู่ที่ไม่ดี
4. บ้าน 2 หลัง ล้อมทำเป็นหลังเดียวกันไม่ดี เมื่อเป็นสองหลังแล้วให้เพิ่มมิให้ลด
5. เมื่อปลูกเรือนอยู่แล้วจะมาทำเป็นตอไม่ดี
6. จะหาไม้มาปลูกบ้านอย่าไปตัด ไม้ยามฝนตกคือ ไม้กลางพรรษา
7. อย่าเอาไม้เจ็ดขวง คือ ไม้อันขึ้นเหนือจอมปลวกหรือไม้จมนดิน ไม้นอนขนท้าว ไม้โคนจมน้ำ ไม้ฟ้าผ่า ไม้ตายพราย และไม้เป็นรูตลอดต้น ไม้ง่าหวางผา ไม้มีต้นเถาวัลย์พัน ไม้หลัก
เสื่อ คือ ไม้เป็นหลักเขตบ้านเมือง แม้จะนำมาสร้างวัดก็แพ้เจ้าวัด แม้จะเอามาทำสะพานเล็กน้อยก็แพ้
เจ้าของบ้าน
8. หากไปตัดไม้อันเป็นสิริมิ่งเมืองคือเขตอันเป็นมงคลของบ้านเมือง ท่านว่าเป็น
มหากาละวินาศ ฉิบหายยิ่ง
9. เรือนที่ท่านปลูกไว้แล้ว จะเป็นพ่อแม่ปู่ย่าก็ตีห้ามทำการลดลงให้ต่ำหรือให้เล็กกว่าเก่า
10. เรือนที่ท่านปลูกไว้แล้วเป็นยอดแหลมไม่ควรลดลงมาทำเป็นทรงป้านหยาดถ้าจะทำให้
ปลูกใหม่
11. ไม้ให้ถมหัวหนองคลองบึง แล้วปลูกบ้านเรือนตรงนั้น
12. เรือนที่ปลูกอยู่แล้วไม่ควรไปต่อซื้อต่อตลอด
13. มีเรือนอยู่แล้วจะเล็กหรือใหญ่ ไม้ให้แลกเปลี่ยนเรือนกัน
14. มีเรือนอยู่แล้วไม่ให้ต่อก่อสร้างเพิ่ม เรียกว่า "เรือนมารชานต่อ" ถ้าจะทำให้ทำเป็นอีก
หลังหนึ่งเพิ่มเติม
15. มีเรือนหลายหลังไม่ให้เอามารวมเป็นหลังเดียว

เดือนที่นิยมปลูกบ้าน คือ เดือน 4 ,6,9,12 และเดือนอ้าย วันที่ควรปลูกคือ วันจันทร์ วันพุธ
และวันพฤหัสบดี

การปลูกบ้านใหม่ ถ้าจะรื้อหลังเก่าให้เจ้าของบ้านปลูกเพียงอยู่อาศัยก่อน "ลงผาม" จนกว่าจะปลูกบ้านใหม่เสร็จ เมื่อเจ้าของบ้านเตรียมอุปกรณ์การปลูกบ้านแล้วก็จะเชิญญาติพี่น้องมาช่วยกัน เรียกว่า "ลงแขก" ก่อนจะปลูก ส่วนมากจะนิมนต์พระมาสวดเพื่อเป็นสิริมงคลในเวลาเย็น รุ่งเช้าจะยกเสาเอกเรียกว่า "เสาเอก" และเสาโท เรียกว่า "เสาขวัญ" ในเวลารุ่งอรุณแสงทองขึ้น เอาต้นกล้วยต้นอ้อยมาผูกที่ปลายเสา จุดเทียนที่ปลาย พอเริ่มยกเสาพระจะสวดชะยันโต คนยกก็ช่วยกันตีฆ้องโหม่งสามลาทั้งสองต้น เมื่อยกเสาแล้วก็รีบประกอบตัวบ้าน การปลูกบ้านทรงไทยเมื่อมีเครื่องบนและฝาไว้แล้ว การประกอบก็เร็ว วันเดียวก็แล้วเสร็จ

วันรุ่งขึ้นเป็นวันขึ้นบ้านใหม่ เมื่อได้ฤกษ์ขึ้นบ้านใหม่ เจ้าของบ้านจะหาบไซดักปลาหนึ่งหลัง แหหนึ่งปาก ค้อนตอกตะปู 1 อัน ลิวหนึ่งอัน ฉมวก 1 อัน ที่นอนหมอนมุ้ง ส่วนฝ่ายหญิงจะหาบข้าวปลาอาหารที่จะนำมาเลี้ยงกัน และอุ้มพระพุทธรูปนำหน้า 1 องค์ เมื่อหาบมาถึงยังไม่สามารถขึ้นเรือนได้ จะมีผู้เฒ่ารอรับอยู่หน้าบ้านแล้วพูดขอเข้าไปอยู่อาศัยในบ้าน เมื่อผู้เฒ่าผู้แก่อนุญาตแล้วจึงนำของเข้าไปในบ้านได้ หลังจากนั้นจึงทำการสู่ขวัญเรือน

4.10.5.2 การสู่ขวัญ

การสู่ขวัญ คือ การเรียกขวัญ ซึ่งชาวพวนเชื่อว่า ขวัญ เป็นส่วนประกอบที่มีความสำคัญของการมีชีวิตอยู่ เมื่อสู่ขวัญแล้ว จะทำให้ชีวิตมีความสุขและความเป็นสิริมงคล การสู่ขวัญจะมีทั้งการสู่ขวัญเรือน สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญคน สู่ขวัญควาย และสู่ขวัญเกวียน (สุทิน ศรีหิรัญ, สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2544)

4.10.5.3 การแต่งกาย

ในสมัยก่อนปกติผู้ชายชาวไทยพวนจะนุ่งกางเกงขาก๊วย มีผ้าคาดเอวและไม่ชอบสวมเสื้อ แต่ในโอกาสสำคัญจะเปลี่ยนมานุ่งโจงกระเบน ผ้าคาดเอว ไม่สวมเสื้อ เมื่อออกไปทำนาจะสวมเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินหรือสีคราม สำหรับผู้หญิงจะแต่งกายด้วยซิ่นยาว และใช้ผ้าแถบ พันเอวไว้ที่อกแทนการใส่เสื้อ ปัจจุบันทั้งผู้ชายและผู้หญิงชาวไทยพวนจะแต่งกายเหมือนชาวไทยทั่วไป

4.11 การเปลี่ยนแปลง

ปัจจุบันบ้านมะขามล้มกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทุกๆด้าน ทั้งวิถีชีวิต วิธีการผลิต ในอดีตชาวบ้านและผู้ที่มีบทบาทสูงในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงชุมชน แต่ในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา บ้านมะขามล้ม

มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รัฐมีบทบาทสูงในการการสร้างสรรค์ การพัฒนา ชาวบ้านต้องปรับตัวตามพร้อมกับพยายามแก้ปัญหาต่างๆ

4.11.1 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

เดิมบ้านมะขามล้มเป็นหมู่บ้านที่สงบเงียบ มีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-sufficient) คือ การผลิตสินค้าเกษตรและสินค้าหัตถกรรมไปพร้อมๆกัน เพื่อบริโภคในครัวเรือนและชุมชนเป็นหลัก โดยเมื่อมีเวลาว่าง ผู้หญิงจะทอเสื่อ ทอผ้า ส่วนผู้ชายจะทำเครื่องจักสานไว้ใช้ เทคโนโลยีการผลิตจะเป็นแบบง่ายๆ มีการใช้แรงงานคน แรงงานสัตว์ มีการแลกเปลี่ยนในละแวกบ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านทั่วไปมีความแตกต่างกันทางด้านเศรษฐกิจไม่มากนัก

อาชีพหลัก คือ การทำนา เพื่อการบริโภค และเหลือไว้แลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตได้เอง นอกจากนี้ยังปลูกผัก ผลไม้ เลี้ยงไก่ เป็ด และสุกรไว้บริโภค และจับปลาและสัตว์น้ำในลำคลองและท้องนาเป็นอาหาร เลี้ยงควายไว้ใช้ในการทำนาและเป็นพาหนะ เศรษฐกิจในระยะเริ่มแรกของชาวบ้านมะขามล้มจึงเป็นแบบพออยู่พอกิน ส่วนการค้าขายนั้น มีบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นการค้าขายทางน้ำ โดยนำสินค้าลงเรือไปค้าขายกับหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนการค้าทางไกล ชาวจีนได้เข้ามาเป็นพ่อค้าเร่และพ่อค้าคนกลางนำสินค้าอุปโภคและบริโภคมาแลกข้าว และต่อมาจึงได้เปิดเป็นร้านขายของอยู่บริเวณ"บ้านกลาง" ต่อมาเมื่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รัฐบาลส่งเสริมให้มีการผลิตข้าวเพื่อส่งออกมากขึ้น โดยสนับสนุนให้ชาวบ้านทำนาปีละ 2 ครั้ง และพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น การขุดคลองส่งน้ำและคลองชลประทาน การตัดถนน ไฟฟ้า การใช้เครื่องจักร และสารเคมีในการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอับความต้องการของตลาด การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตดังกล่าว ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป

4.11.2 การเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีวัฒนธรรม

ชาวบ้านมะขามล้มมีความศรัทธาและนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และเชื่อในเรื่องของจิตวิญญาณธรรมชาติ ซึ่งคอยคุ้มครองปกป้องรักษาบ้านเรือน ที่ทำกิน และชีวิต ซึ่งล้วนมีผลต่อความสัมพันธในครอบครัว ความผูกพันต่อชุมชน และการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านตลอดชีวิตของชาวบ้านมะขามล้ม มีความผูกพันกับวัดตลอดเวลา"วัดสุขเกษม"หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "วัดมะขามล้ม" ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจการศึกษา และการพัฒนาชุมชน ประเพณีงานบุญใหญ่ทางพุทธศาสนา ได้แก่ ประเพณีวันเข้าพรรษาและออกพรรษา ในช่วงเข้าพรรษา ผู้สูงอายุจะไปถือศีลและนอนค้างคืนที่วัดทุกวันพระ นอกจากนี้ยังมีประเพณีสงกรานต์ และประเพณีสารท ทำให้ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มและผูกพันเคร่งครัดในพุทธศาสนา ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

เริ่มเปลี่ยนแปลง ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วขึ้นในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านมะขามล้มรุ่นใหม่ เดินทางออกไปศึกษาอื่นมากขึ้น เหลือเพียงผู้สูงอายุที่อยู่ในหมู่บ้าน คนรุ่นใหม่ผูกพันเครื่องครุฑในพุทธศาสนาน้อยลง แต่เมื่อถึงงานบุญที่สำคัญ ลูกหลานก็กลับมาช่วยด้วยเสมอ

สังคมนวัตกรรมของบ้านมะขามล้ม มีเอกลักษณ์ของตนเองเนื่องจากชาวบ้านสืบเชื้อสายมาจากชาวนาน ที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อกว่า 100 ปีมาแล้ว ดังนั้นประเพณีบางอย่าง และภาษาพูดของชาวบ้านบ้านมะขามล้ม จึงแตกต่างจากหมู่บ้านชาวไทยภาคกลางทั่วไป ประเพณีสำคัญ ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า การแต่งงาน การบวช การอยู่ไฟ ประเพณีสารทเดือน 10 ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีออกพรรษาและเข้าพรรษา นอกจากนี้ ยังมีประเพณีต่างๆ ที่ทำเนื่องในการเกษตรกรรม เช่น สู้ขวัญข้าว สู้ขวัญควาย เป็นต้น ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวนาต้องเร่งรีบ เพื่อเร่งผลผลิตให้ทันต่อความต้องการของตลาด ทำให้ละเลยประเพณีต่างๆ ไป ประเพณีที่สูญหายไปแล้ว ได้แก่ ประเพณีการเทศน์มหาชาติ เนื่องจากไม่มีการเรียนการสอนอักษรธรรมอีสานแล้ว จึงไม่มีใครอ่านหนังสือเทศน์นี้ได้ และหนังสือเทศน์ดังกล่าว บางส่วนก็สูญหายไปแล้ว เนื่องจากไม่มีผู้สนใจในการเก็บรักษา นอกจากนี้ ประเพณีบางอย่างได้สูญหายไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต เช่น ประเพณีสู้ขวัญข้าว การสู้ขวัญข้าว จะทำก่อนการนำข้าวขึ้นเก็บในยุ้งฉาง แต่ในปัจจุบันเมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว มักนำไปขายทันที ประกอบกับชาวนาส่วนใหญ่ ได้รื้อถอนยุ้งข้าว เพื่อนำไม้ไปใช้ในการทำโรงเรือนเลี้ยงไก่และอื่นๆ จึงไม่มีสถานที่ให้เก็บข้าวได้เหมือนเมื่อก่อน ส่วนการสู้ขวัญควาย จะทำหลังจากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตและนวดข้าวเสร็จแล้ว เพื่อเป็นการขอบคุณที่ช่วยเหลือพวกตน และขอโทษที่ว่ากล่าวเข็ญดี แต่เมื่อชาวนาได้นำเครื่องจักรเข้ามาใช้ ควายจึงหมดความสำคัญลง และชาวนาก็เลิกเลี้ยงควายไว้ใช้งานในที่สุด

4.11.3 การเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรกรรม

เมื่อมองย้อนไปในอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า ชาวบ้านมะขามล้มปลูกข้าวมาเป็นเวลานานนับร้อยปี และวัฒนธรรมข้าวในบ้านมะขามล้มได้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากการศึกษา อาจแบ่งวัฒนธรรมข้าวในชุมชนบ้านมะขามล้ม ออกเป็น 2 สมัย คือ การรับนวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การรับอะไรใหม่ๆ จากภายนอก รวมเอาวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องจักรกลในการทำนาและสิ่งอื่นๆ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ค่านิยมความเชื่อจากภายนอกชุมชน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2541: 27) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมข้าวของบ้านมะขามล้ม คือ การรับเครื่องจักรกลต่างๆ ในการทำนา ซึ่งเริ่มเมื่อประมาณ พ.ศ. 2510 ดังนั้นก่อน พ.ศ. 2510 จะเป็นการทำนาแบบดั้งเดิม การผลิตหรือการปลูกข้าวของบ้านมะขามล้มตั้งแต่เริ่มแรก จะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ทำแต่นปี มีพิธีกรรมเกือบทุกขั้นตอนของการปลูกข้าว ใช้พันธุ์ข้าว

พื้นเมือง ปลูกทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ โดยมีแรงงาน คือ สมาชิกในครอบครัว และ เครื่องมือ ซึ่งการทำนาในสมัยเดิมมีปัจจัยการผลิตดังต่อไปนี้

ที่ดิน ชาวบ้านรุ่นแรกได้เข้ามาบุกเบิกและจับจองโดยไม่มีการซื้อขาย แต่ละครอบครัวมัก จับจองไว้ประมาณ 30-50 ไร่ แต่จะทำนาเพียง 5-10 ไร่ เพื่อให้มีข้าวเพียงพอในการบริโภค ตลอดทั้งปี ทั้งนี้เพราะว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านในขณะนั้น ยังเป็นป่าละเมาะซึ่งใช้ไม้มาทำประโยชน์ได้ หลายอย่าง คือ ทำเชื้อเพลิง ที่อยู่อาศัย และเป็นที่ยิงควาย ต่อมาเมื่อสมาชิก เพิ่มขึ้นจึงมีการทำนามากขึ้น

แรงงาน แรงงานในการทำนา มีการแบ่งงานกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยแบ่งงานกันตามเพศและอายุ ของสมาชิกที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการขอแรงจากเพื่อนบ้านในขั้นตอนของการหว่านข้าว เก็บเกี่ยว นวดข้าว และการขนข้าวขึ้นยุ้ง ซึ่งจะเวียนกันช่วยกันไปจนกว่าจะเสร็จ ปัจจุบันการขอแรงหรือเรียกว่าการ "เอามือ" หหมดไปแล้ว นับตั้งแต่การเริ่มใช้เครื่องจักรในการทำนาแทนควายและการใช้ระบบว่าจ้างแรงงาน

ทุน ทุนที่ใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิมคือ โถ คราด ยุงข้าว และปุ๋ยคอกที่ได้จากมูลควาย ต่อมาในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา มีการใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ด้วย เพราะสภาพดินขาดความอุดมสมบูรณ์ สำหรับพันธุ์ข้าว ชาวนาจะเก็บข้าวที่เก็บเกี่ยวได้ไว้ทำพันธุ์ โดยคัดเลือกรวงข้าวที่สมบูรณ์ และเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง

ในสมัยต่อมา วัฒนธรรมข้าวของบ้านมะขามล้มเป็นการผลิตเพื่อการค้า ใช้น้ำจากคลองชลประทาน ทำทั้งนาปีและนาปรัง บางรายต้องเช่าที่ดินในการทำนาเพาะปลูก มีการจ้างแรงงานในกระบวนการผลิต ปลูกแต่ข้าวเจ้า ใช้พันธุ์ข้าวพันธุ์ส่งเสริม ใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี สมัยใหม่ทางการเกษตร ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ มีพิธีกรรมน้อยลง ไม่มีผู้ฉางเพื่อเก็บข้าว ต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญทางการเกษตร ควบคุมราคาข้าวไม่ได้ ผลผลิตมีราคาตกต่ำ การผลิตไม่คุ้มทุน ต้นทุน การผลิตสูง มีหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีระบบอุปถัมภ์ และชาวนามีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ต่อมารัฐบาลได้สนับสนุนให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม (Mixed Farming) โดยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์หลากหลายชนิดรวมกัน เพื่อลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิต และเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกรให้มากขึ้น แม้ว่าการเลี้ยงปลาและเลี้ยงไก่จะไม่ลำบากเหมือนการทำนาและสร้างรายได้ที่น่าพอใจ แต่ก็ต้องใช้งบลงทุนสูงมาก และเสียค่าใช้จ่ายอีกเยอะ เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีโรงเรือน ภาษีตัวไก่ และกำลังจะมีการเก็บภาษีต้นมะม่วงที่ปลูกไว้ริมบ่อด้วย นอกจากค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นแล้ว ชาวนายังมีเวลาว่างน้อยลง เพราะการเลี้ยงไก่ต้องดูแลทุกวัน ส่วนใหญ่จึงต้องใช้เวลาอยู่ในพื้นที่เกษตรกรรม เพื่อเฝ้าทรัพย์สินของตน เนื่องจากมีขโมยมาลักทรัพย์สิน ทั้งเครื่องมือการเกษตร และผลผลิตอยู่เสมอ



ภาพที่ 6: การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน

ปัจจุบันบ้านมะขามล้มขาดผู้สืบทอดอาชีพทางเกษตรกรรม เนื่องจากคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษา เห็นว่า การประกอบอาชีพทางภาคเกษตรกรรมมีความยากลำบาก จึงนิยมทำงานในตัวเมืองมากขึ้น ซึ่งชาวนาในรุ่นนี้อาจจะเป็นชาวนารุ่นสุดท้ายของบ้านมะขามล้ม หนุ่มสาวต่างละทิ้งหมู่บ้านเพื่อไปศึกษาต่อและหางานทำในเมือง เพราะมีค่านิยมว่าอาชีพเกษตรกรรมมีแต่ความลำบากและไม่สามารถสร้างฐานะที่ร่ำรวยได้ บ้านเรือนส่วนใหญ่จึงมีแต่คนชรา ผู้หญิงและเด็ก จึงทำให้ความอบอุ่นและความปลอดภัยในชีวิตลดน้อยลง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและความเร่งรีบทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของพิธีกรรมและประเพณีต่างๆน้อยลงด้วย

วัฒนธรรมประเพณีของบ้านมะขามล้ม ได้ผ่านการสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน นับจากบรรพบุรุษที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน จนถึงปัจจุบันบ้านมะขามล้มมีอายุกว่า 160 ปี วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ได้รับการสืบทอดมารุ่นแล้วรุ่นเล่า ได้ผ่านกระบวนการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้เหมาะกับสภาพชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในด้านวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต เปลี่ยนไป หลายสิ่งหลายอย่างเลิกใช้ไปแล้ว เช่น ไร่ เกวียน แอก หูก ฟืม เครื่องปั่นฝ้ายและทอผ้า เครื่องทอเสื่อ ชะเลาะ เป็นต้น เปลี่ยนมาใช้รถไถ เครื่องจักร และผลิตภัณฑ์ที่มีจำหน่ายทั่วไปในท้องตลาด ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ทางด้านวัตถุนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังคงถือปฏิบัติตามธรรมเนียม

ต่างๆ ที่เนื่องด้วยคติความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนข้อห้าม ทั้งที่เกี่ยวกับวัฏจักรชีวิตโดยตรงและเรื่องอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องการความถูกต้อง ไม่ให้ผิดฮึดคองของชาวพวน แต่ปรับให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตมากขึ้น เช่น การแต่งงาน จากที่ต้องใช้เวลา 4-5 วันก็ปรับให้สั้นลง เหลือเพียง 2-3 วัน ประเพณีกำฟ้า ที่มีระยะเวลานาน 3-4 วันก็ลดลงเหลือเพียงหนึ่งวัน และเปลี่ยนจากการงดทำงานทุกอย่าง เป็นงดการเกี่ยวข้าวเท่านั้น เป็นต้น

การที่วัฒนธรรมทางวัตถุของชาวบ้านมะขามล้มตั้งแต่เดิม ถูกกลืนหายไปโดยมีวัฒนธรรมทางวัตถุ จากสังคมที่ใหญ่กว่าเข้ามาแทนที่ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีความคิดที่จะอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวพวนไว้ และมีความเห็นว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น น่าจะเป็นช่องทางหนึ่งที่จะสามารถอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวพวนไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของบ้านมะขามล้ม ให้กับลูกหลานและบุคคลทั่วไป จึงมีความคิดที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของตำบลมะขามล้มขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

บทที่ 5

แนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มร่วมกับชุมชน

5.1 การนำความคิดไปสู่การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

5.1.1 ทักษะของผู้นำชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ปัจจุบันสังคมวัฒนธรรมของบ้านมะขามล้มเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะประเพณีและภาษาพูดของชาวพวนเริ่มสูญหายไป ทำให้ชาวบ้านมีความคิดที่จะอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรม ดังกล่าวของชาวพวนไว้ ในขณะเดียวกัน ก็ต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมให้กับคนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไป และคิดว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นน่าจะเป็นช่องทางหนึ่ง ที่สามารถอนุรักษ์ สืบสาน และ เผยแพร่ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวพวนบ้านมะขามล้มได้ ดังนั้นจึงได้รวบรวมชาวบ้านที่มีความต้องการจัดตั้ง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเป็นแกนนำในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ กำนัน ครูท้องถิ่น ผู้รู้ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และชาวบ้าน นายโอกาส จันทร์เพ็ญ อายุ 56 ปี ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม ผู้เป็นแกนนำในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมตำบลมะขามล้ม (สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2545) ได้กล่าวว่า

"...ตอนแรกเราก็พัฒนาแต่โครงสร้าง ตอนนี้จะเอาเรื่องการศึกษาและวัฒนธรรม เข้ามาให้มากขึ้น เพราะบ้านเรา ถ้าไม่มีด้านการศึกษาต่อไปมันก็จะดีไม่ได้ แล้วเด็กๆก็จะไม่รู้วัฒนธรรมที่บ้านเรามีอยู่ด้วย ไม่งั้นก็ลืมกันหมด เด็กรุ่นหลัง ถ้ามีความรู้ก็จะทำให้บ้านเราพัฒนาได้ดีกว่า ถ้าเราจะทำพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ก็อยากฟื้นฟูวัฒนธรรมเดิมๆของเราว่าเดิมเรามีอะไรบ้าง จะให้ชาวบ้านทำขึ้นมาใหม่ วัตถุประสงค์ก็ คือ อยากให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นศูนย์กลาง ในการรวบรวม วัฒนธรรมท้องถิ่น มีกิจกรรมหลักของเราไว้สักอย่าง มีห้องสมุดไว้ด้วย จะได้ ช่วยทางด้านการศึกษา..."

จากความคิดเห็นข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ยังต้องการให้พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางของชาวบ้านในการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม และเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า สำหรับเยาวชน

ในส่วนของหน่วยการศึกษาเอง ก็มีความต้องการที่จะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เนื่องจากเห็นว่าสังคมวัฒนธรรมของหมู่บ้านกำลังเปลี่ยนแปลงไป สิ่งดีงามที่เคยมีมาในอดีตกำลังจะสูญหายไป ดังนั้นจึงมีความคิดในการที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อเป็นสถานที่ในการอนุรักษ์ประเพณีที่ดีงามและเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านไว้ ให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็น เช่น ภาษาพูดของชาวพวน การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น (พัฒนา บุญธรรม อายุ 57 ปี, สัมภาษณ์ 7 สิงหาคม 2545)

จากทัศนคติข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ไว้ โดยมีความคิดที่จะสร้างแหล่งอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้านขึ้น นายกังวาน ได้แสดงความคิดเห็นว่า การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์นั้นไม่จำเป็นต้องทำให้ใหญ่โต แต่ขอให้มีการรวบรวมเรื่องราวที่สามารถแสดงวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านมะขามล้มได้ อันจะเป็นสิ่งที่จะช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมของบ้านมะขามล้ม ส่วนการจัดตั้งจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ทั้งในเรื่องของการดูแลรักษา คณะทำงาน ทุน ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณีของผู้ที่จะมาดำเนินการ ความร่วมมือกันของคนในหมู่บ้านและผู้นำชุมชน และการสืบสานให้พิพิธภัณฑ์มีความยั่งยืน (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2545)

"...จะทำพิพิธภัณฑ์ในหมู่บ้านเราเนี่ยลำบากนะ การเก็บรักษาการดูแล ไม่มีใครทำ ไม่มีคนดูแลสานต่อ ที่อื่นเขาจะมาขอดูประเพณีวัฒนธรรมขอดูวัตถุโบราณ หนังสืออะไรต่างๆ ต้องมีคนठीอธิบายให้เขาได้ สิ่งสำคัญคือคนดูแลรักษา แล้วคนๆ นั้นต้องเข้าใจวัฒนธรรม และเข้าใจวัตถุที่เราไปเก็บรักษาไว้เป็นวัตถุโบราณ ถ้าอยู่ในสถาบันสถาปนาหรือสถาบันโรงเรียนเนี่ยมันมีคนสืบทอด เมื่อเราทำขึ้นมาแล้วจะต้องมีคนรักษา เมื่อไม่มีคนรักษาของดีๆ นั้นเสียหายหมด ถ้ามีโอกาสก็ให้พยายามฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ไม่ต้องให้มันใหญ่โต ถึงมันจะไม่มีชื่อเสียงโด่งดังเหมือนจังหวัดอื่นเขา มันก็ยังรักษาประเพณีของเราเอาไว้ได้ ..."

จากทัศนคติของแกนนำชุมชน สะท้อนให้เห็นความรู้สึกของชาวบ้านที่ต้องการจะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แต่ไม่แน่ใจที่จะดำเนินการ เพราะความไม่พร้อมทางทรัพยากร ทั้งทรัพยากรบุคคล สถานที่ และงบประมาณ นอกจากนี้ความล้มเหลวจากศูนย์วัฒนธรรมที่เคยจัดตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2530 ประสบการณ์ดังกล่าวก็ทำให้ชาวบ้าน ตระหนักถึงปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาการดูแลรักษา พิพิธภัณฑ์ให้มีความยั่งยืน เพราะถึงแม้ว่าจะมีการจัดตั้งศูนย์ขึ้นมาแล้ว แต่ไม่มีผู้ดูแลไม่มีผู้ที่มีความเข้าใจเรื่องราวของวัฒนธรรมที่จะคอยให้ความรู้แก่ผู้มาชม ก็จะไม่เกิดประโยชน์ และคงต้องปิดลงเหมือนศูนย์วัฒนธรรมที่แล้วมา ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่กำลังจะจัดตั้งขึ้น จะต้องมีความคิดและการดำเนินการอย่างดี ทั้งในเรื่องของกระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการ

5.1.2 "ศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนบ้านมะขามล้ม" จากความล้มเหลวสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

ศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนบ้านมะขามล้ม เกิดในช่วงที่รัฐบาล มีนโยบายพัฒนาหมู่บ้าน ในชนบทให้มีความเจริญ ทั้งในด้านของเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต สิ่งสาธารณูปโภค ความสะอาด สบายงามของหมู่บ้าน และการอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยเมื่อปี พ.ศ. 2528 กรมพัฒนาชุมชน ได้จัดให้มีการพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในชนบท โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเทิดพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสที่ทรงมีพระชนม์พรรษา 5 รอบ ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2530 และจัดให้มีการประกวดหมู่บ้านพัฒนาในระดับเขต และระดับประเทศ จังหวัดสุพรรณบุรี จึงได้จัดทำโครงการ "สุพรรณบุรี" ขึ้นมาเป็นแนวทางพัฒนาหมู่บ้านชนบทของจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อให้หมู่บ้านเป็นเมืองชนบท ที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง นับเป็นการส่งเสริมโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองและเป็นการร่วมเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การพัฒนาแบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ

ระยะแรกพัฒนา 100 หมู่บ้าน เริ่มตั้งแต่วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2529 ระยะแรกนี้จัดการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ จำนวน 100 ตำบลๆละ 1 หมู่บ้าน รวม 100 หมู่บ้าน

ระยะที่ 2 เริ่มเมื่อ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2529 ถึงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2530 พัฒนาหมู่บ้าน เป้าหมายระยะที่ 1 จำนวน 100 หมู่บ้านและกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายเพื่อทำการพัฒนา ตามโครงการ ระยะที่ 2 เพิ่มขึ้นอีก จำนวน 100 หมู่บ้าน รวม 200 หมู่บ้าน

ระยะที่ 3 เริ่มเมื่อ วันที่ 6 ธันวาคม ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2533 และระยะที่ 4 เริ่มเมื่อ วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2533 ถึง วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2534 เป็นการพัฒนาหมู่บ้าน ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ในระยะที่ 1 และ 2

ในปี พ.ศ. 2530 หมู่บ้านมะขามล้ม เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านพัฒนาเฉลิมพระเกียรติฯ ได้รับรางวัลชนะเลิศหมู่บ้านพัฒนา ระดับเขต 7 และรางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1 ในการประกวดหมู่บ้านพัฒนาระดับประเทศ จากการพัฒนาทำให้หมู่บ้านเร่งพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ และทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น การตกแต่งบ้านเรือนให้สะอาดสวยงาม การพัฒนาเส้นทางคมนาคม คลองธรรมชาติ และคลองส่งน้ำที่ขุดขึ้นเมื่อครั้งสมัยก้านันโต หอมสุวรรณ การสร้างอาคารต่างๆ เช่น ศูนย์รวมน้ำนมดิบ ศูนย์ทอผ้า การตั้งชื่อกลุ่มบ้านหรือคุ้ม ให้มีความไพเราะ เช่น คุ้มข่อยเงินงาม คุ้มข่อยทองคำ คุ้มท้าวปู่คำจันทร์ คุ้มขุนศรี ฯลฯ การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสหกรณ์การเกษตร กลุ่มผู้เลี้ยง ไก่เนื้อ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือนขึ้น คือ การเจียรนัยพลอย การทอผ้า และการทำอัฐมอญ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์ฝึกอบรมอาชีพ ซึ่งภายหลังก็ต้องปิดลง เนื่องจากไม่มีผู้สนใจมาเรียน

ทางด้านวัฒนธรรมได้ฟื้นฟูประเพณีบางอย่าง ได้แก่ การสงฆ์พระในวันสงกรานต์ และการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ นอกจากนี้ ยังจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม เพื่อรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมของบ้านมะขามล้ม ซึ่งความคิดในการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม เกิดจากความคิดว่าหมู่บ้านพัฒนา นอกจากจะมีการพัฒนาในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความเป็นระเบียบสวยงามของหมู่บ้านแล้ว จะต้องมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย ดังนั้นทางอำเภอบางปลาหมอ จึงได้ร่วมกับสภาตำบลมะขามล้ม ดำเนินการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้น เพื่อเป็นที่จัดแสดงและเก็บรักษาวัตถุทางวัฒนธรรมของหมู่บ้าน โดยขอใช้บ้านทรงไทยซึ่งเป็นของนายมณฑา สอึงทอง อดีตกำนัน คนที่ 6 ของตำบลมะขามล้มเป็นสถานที่จัดแสดง มีชื่อว่า "ศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนบ้าน มะขามล้ม" โดยมีหัวข้อในการจัดแสดง 2 หัวข้อคือ

หัวข้อที่หนึ่งประวัติบ้านมะขามล้ม กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของบ้านมะขามล้ม ตั้งแต่การอพยพของบรรพบุรุษจากเมืองพวน ประเทศลาว และการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านมะขามล้ม

หัวข้อที่สอง วิถีชีวิตของชาวบ้าน กล่าวถึง การทำมาหากินของชาวบ้าน เช่น การทำนา การเลี้ยงปลาจุกและปลาช่อน เป็นต้น และกล่าวถึงประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้าน เช่น การแต่งกาย ประเพณีต่างๆ เช่น บุญก่าฟ้า สงกรานต์ สารทพวน การแต่งงาน ฯลฯ โดยจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านของชาวพวนไว้ด้วย เช่น เครื่องมือจับปลา ได้แก่ ไซ ตุ่ม อีจู้ ฯลฯ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร เช่น ไร่ เกวียน รั้วควิดน้ำ แห อวน เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้าน เช่น หม้อดิน เตาก่อนเส้า เปลเด็ก เป็นต้น

การจัดแสดงดังกล่าวให้ภาพรวมของหมู่บ้านได้ในระดับหนึ่ง ขณะนั้นศูนย์วัฒนธรรมเป็นที่สนใจของผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานและคนในท้องถิ่น เพราะเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ของชาวบ้าน จึงมีผู้แวะเวียนมาชมอยู่เสมอ ช่วงระยะเวลา 3-4 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2534 หลังจากที่หมู่บ้านได้รับรางวัลหมู่บ้านพัฒนา ทำให้หมู่บ้านต่างๆ ทั้งใกล้และไกล ที่ต้องการเข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้าน เข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อนำแนวทางไปพัฒนาหมู่บ้านของตน ทำให้ช่วงนั้นบ้านมะขามล้ม มีคณะผู้ดูงานเดินทางเข้ามาจำนวนมาก ซึ่งนายประดิษฐ์ อายุ 80 ปี (สัมภาษณ์ ,23 ธันวาคม 2544) กล่าวว่า

"...ตอนนั้น คนมาดูบ้านเฮาหลาย ทั้งบ้านเคื่อ(ใกล้) บ้านไกล ลาวนอก (อีสาน) ก็มาเวลามีผู้มาเยี่ยมชม เฮากะมีกลุ่มแม่บ้านคอยต้อนรับ เอ็ดกับข้าวกับปลาเลี้ยงเพิ่นที่วัด แล้วก็คูนั่นคูนี่ คูนุงนาแค่ บ่อปลาแค่ โรงทอผ้าแค่ โรงเจียรนัยพลอยแค่ แล้วเขาก็จะมาดูศูนย์เนี่ย เขาก็เห็ดตากับทิดยี่เรื่องเป็นผู้เล่าให้ผู้ที่มาดูฟัง ตาก็ไปจกๆที่เขา

เขียนไว้เอามาท่อง โยัยจำกันบ่ไหวบ่ได้หลับได้นอน อยู่กะเลอ (ที่ไหน) ก็มากัน
เดี๋ยวเนี้ยเจียบบ่มีเผอ(ใคร)มาแล้ว..."

การเข้ามาดูงานนั้น หน่วยงานที่ต้องการเข้ามา จะต้องแจ้งไปทางอำเภอบางปลามาก่อน แล้วทางอำเภอจะแจ้งให้หมู่บ้านทราบ เพื่อให้เตรียมการต้อนรับ ในระยะแรกๆ ชาวบ้านต่างรู้สึกสนุกสนานไปกับการต้อนรับคณะศึกษาดูงานจากที่ต่างๆ แต่เมื่อมีผู้เข้ามาบ่อยครั้ง ชาวบ้านก็เริ่มเบื่อหน่าย เพราะต้องเสียเวลาในการทำงานไปคอยต้อนรับ อีกทั้งช่วงหลังรัฐบาลก็ไม่ได้ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและจัดการประกวดหมู่บ้านขึ้นมาอีก จึงทำให้มีผู้เข้ามาศึกษาดูงานลดลงและไม่มี เข้ามาเลย ในที่สุด หลังจากนั้นหมู่บ้านก็เริ่มซบเซาบริเวณบ้านเรือนที่เคยปลูกไม้ดอกไม้ประดับ และจัดเป็นสวนหย่อมไว้อย่างสวยงามก็เริ่มทรุดโทรม ศูนย์ต่างๆ ที่ตั้งขึ้นก็เลิกลากันไป ทั้งศูนย์สาธิตการตลาด โรงทอผ้า โรงเจียรนัยพลอย รวมทั้งศูนย์วัฒนธรรมไทยพวนบ้านมะขามล้มด้วย



ภาพที่ 7 : สภาพปัจจุบัน ของศูนย์วัฒนธรรม เมื่อ ปี พ.ศ.2530

เมื่อไม่มีคนเข้ามาศึกษาดูงานในหมู่บ้าน ศูนย์วัฒนธรรมก็ไม่มีผู้มาเข้าชมด้วยเช่นกัน สภาพตำบลมะขามล้ม จึงมีความเห็นว่าควรจะปิดเสีย เพราะนอกจากจะเป็นภาระในการเปิด-ปิดแล้ว ยังเป็นภาระในเรื่องของการทำความสะอาด วัตถุที่จัดแสดงไว้ก็ทรุดโทรมลง เนื่องจากไม่มีคนดูแลรักษา ประกอบกับบ้านที่นำมาใช้จัดแสดง เป็นบ้านที่มีผู้ให้ยืมมาจัดแสดงชั่วคราว เมื่อเจ้าของบ้านต้องการกลับเข้ามาอยู่อาศัย จึงต้องคืนบ้านให้ ดังนั้นศูนย์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม จึงถูกปิดลง ในปี พ.ศ. 2534 และนำวัตถุจัดแสดงไปเก็บไว้ในศูนย์ทอผ้า ชาวบ้านได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทำให้ศูนย์ต้องปิดตัวลง ดังนี้

"...ที่เขาเลิกกันไปนี่มันไม่ยั่งยืน เพราะหนึ่งมันไม่ใช่บ้านของเรา ไม่ใช่สถานที่ของเรา การเก็บรักษาการดูแล ไม่มีใครทำ มีก็มีใส่ตู้ไว้ก็เป็นพิพิธภัณฑ์เฉยๆ คนจะดูแลรักษาคนจะอธิบายให้คนอื่นเขาฟังมันไม่มี ที่ทำมาเพื่อฝึกชิโรยหน้าผ่านไปเท่านั้นเองมันไม่ยั่งยืน ถ้าจะทำให้ยั่งยืนมันต้องมีสถานที่ ที่เราทำนะ ยืมสถานที่เขา พอเขามาเอาเราก็เลิก ของดีๆ ที่เก็บๆ ไว้มันก็เสียหายหมดไป..."

การขาดแคลนสถานที่ในการจัดแสดง การขาดผู้ดูแลรักษา และการขาดการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ศูนย์วัฒนธรรมจึงต้องปิดลง แม้ว่าจะมีความหวังที่จะจัดตั้ง ศูนย์วัฒนธรรมขึ้นมาอีกครั้ง แต่ก็ยังไม่สามารถทำได้ เนื่องจากขาดปัจจัยหลายอย่าง ทั้งในเรื่องงบประมาณ สถานที่ คนดูแล การสนับสนุนของผู้นำหมู่บ้าน และความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน

5.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ คือ ความต้องการขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่ต้องการให้พิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน เพื่อให้เป็นแหล่งอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชาวพวนบ้านมะขามล้ม โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ บุคคลในท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน เนื่องจากต้องการให้เยาวชนได้เรียนรู้ วัฒนธรรมของตน ซึ่งในปัจจุบัน วัฒนธรรมของบ้านมะขามล้ม กำลังเปลี่ยนแปลงและเริ่มสูญหายไป กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจ วัฒนธรรมประเพณีบ้านมะขามล้ม เมื่อผู้วิจัยทราบความต้องการดังกล่าว จึงได้ ทำการค้นหามูลนิธิที่มีความต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมและต้องการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม ครูท้องถิ่น กำนัน ผู้รู้ท้องถิ่น และชาวบ้านมะขามล้ม ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มเยาวชน หลังจากนั้น จึงได้นัดหมายให้ กลุ่มบุคคลดังกล่าวบุคคลดังกล่าว

มาพูดคุยกันเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมใน 2 ส่วน คือ กระบวนการจัดตั้งและการบริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.2.1 กระบวนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

5.2.1.1 การรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำเนื้อหา

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งทางด้านเอกสารและการสำรวจค้นคว้าหลักฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยข้อมูลได้มาจาก 3 ส่วน ส่วนหนึ่งได้จากจากนายกังวาน วงษ์พันธ์ ได้แก่ ประวัติหมู่บ้าน ประวัติวัด ประวัติบุคคลสำคัญ ประเพณีและวัฒนธรรม ข้อมูลส่วนหนึ่ง ได้จากผู้วิจัย ได้แก่ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม ประวัติของลาวพวนในประเทศไทย การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน วิถีชีวิตและการเกษตรกรรม ชุมชนชาวจีน การรักษาโรคและวิถีชีวิตชาวบ้าน ซึ่งข้อมูลดังกล่าว ได้จากการค้นคว้าจากเอกสารต่างๆ และการบอกเล่าจากชาวบ้าน ข้อมูลอีกส่วน คือ ข้อมูลประชากร ได้แก่ จำนวนประชากร การแบ่งเขตปกครองของหมู่บ้าน อาชีพในปัจจุบันของชาวบ้าน การรวมกลุ่มต่างๆ แผนที่หมู่บ้าน และสาธารณูปโภคต่างๆ ได้จากองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม ทำให้ได้ข้อมูลของหมู่บ้านค่อนข้างหลากหลายและครบถ้วน หลังจากรวบรวมข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจเบื้องต้นกับกลุ่มแกนนำ ในเรื่องของขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ และเรื่องที่จะต้องดำเนินการต่อไป ซึ่งในขั้นแรก คือ การกำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง โดยใช้เนื้อหาจากข้อมูลท้องถิ่นที่รวบรวมได้ โดยจะต้องเลือกประเด็นที่สำคัญมานำเสนอ เนื่องจากมีข้อมูลและเรื่องราวที่น่าสนใจจำนวนมาก ไม่สามารถนำมาจัดแสดงได้ทั้งหมด ดังนั้นจึงต้องกำหนดหัวข้อเรื่องและขอบเขตของเรื่องที่จะศึกษา ซึ่งจะต้อง เป็นเรื่องที่ทำให้ความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี มองเห็นภาพรวมของวัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม ได้มากที่สุดและสามารถสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นได้ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างถึงหัวข้อการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จังหวัดราชบุรี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี จังหวัดพิษณุโลก พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านยี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น หลังจากนั้นได้หารือกับกลุ่มแกนนำ เพื่อเลือกสรรประเด็นที่น่าสนใจนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดหัวข้อจัดแสดง

5.1.1.1.1 ขอบเขตเนื้อหาการจัดแสดงจากทัศนะของแกนนำชุมชน

เมื่อกลุ่มแกนนำได้ศึกษาเนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยจึงได้นัดหมายประชุมกับกลุ่มแกนนำหมู่บ้าน เพื่อปรึกษากัน ในเรื่องขอบเขตเนื้อหาการจัดแสดง ซึ่งได้ข้อคิดเห็นต่างๆดังนี้

นายโอกาส จันทร์เพ็ญ (สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม 2545) ได้ให้ความคิดเห็นว่าหัวข้อจัดแสดง อาจทำตามคำขวัญหมู่บ้าน ที่กล่าวว่า

*"มะขามล้มพัฒนา ก้าวหน้าระดับประเทศ การเกษตรสดใส ไข่เค็มล้ำลึก ปลาบึกล้ำ
ยุค ปลาตุ๊กเนื้ออ่อน ปลาช่อนเนื้อดี นมมีจากเต้า มะพร้าวเนื้อสี ประเพณีสิบสอง
รักษากรองสิบสี่ สวัสดิ์ทั่วหน้า ประชาสุขสันต์"*

จึงเสนอเนื้อหาของการจัดแสดงดังนี้

- 1) การชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนา เมื่อ ปี พ.ศ. 2530 เพื่อต้องการให้เห็นความเจริญของหมู่บ้านมะขามล้ม ในด้านการพัฒนา ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านมาจนถึงทุกวันนี้
- 2) การประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม เพราะต้องการให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน ที่มีการเกษตรกรรมที่หลากหลาย ทั้งการทำนา ทำสวนผัก สวนมะม่วง สวนมะพร้าว การเลี้ยงสัตว์ต่างๆ เช่น สุกร โคเนื้อ โคนม เป็ด ไก่ และการเลี้ยงปลา
- 3) กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มทำไข่เค็ม บ้านวัดโบสถ์ เป็นต้น
- 4) เรื่องประเพณีวัฒนธรรมของชาวพวน เพราะปัจจุบันประเพณีที่สำคัญของชาวพวน เริ่มสูญหายไป ดังนั้นต้องการอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยเฉพาะประเพณี 12 เดือน และการรักษาฮีดคองของชาวพวน

นายสมภพ อายุ 50 ปี(สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2545) เสนอว่า ควรจัดแสดงเรื่องราวทางภูมิปัญญาของชาวบ้าน เพราะแสดงให้เห็นถึงความฉลาดของชาวบ้าน ที่นำสิ่งใกล้ตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสิ่งก่อสร้าง เช่น การสร้างยุ้งข้าว ผนังยุ้งทำจากไม้ไผ่ขัดและใช้มูลวัวควายทาแทนฉันทยา เพื่อป้องกันแมลงทำลายไม้ไผ่และข้าวในยุ้ง และวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่แสดงออกมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ทั้งเครื่องมือการเกษตร เช่น สีฝัด ไถ แปรก เกวียน เครื่องมือในการหาอยู่หากิน เช่น ไซสาน ไซปลากะต๋ ไซกุ้ง ซึ่งควรจัดไว้ให้เป็น หมวดหมู่

นางสาวเพ็ญศิริ บุญธรรม อายุ 23 ปี (สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2545) เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ ที่มีความสนใจในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้เสนอว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรมีเนื้อหาเรื่องราวประวัติของหมู่บ้าน ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพของชาวบ้าน โดยให้มองเห็นภาพรวม ตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต โดยอาจจำลองวิถีชีวิตของชาวบ้านตั้งแต่คนรุ่นบรรพบุรุษ

จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ให้ความสำคัญกับความเชื่อของชาวบ้าน ทั้งเรื่องของศาสนาพุทธและสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น พระภูมิ เจ้าที่ เป็นต้น

นายกังวาน วงษ์พันธ์ (สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2545) ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ว่า ควรประกอบด้วย

1) ภาษาพวน เนื่องจากปัจจุบันลูกหลานของชาวพวน ได้รับการศึกษาในโรงเรียน ทำให้ใช้ภาษาไทยภาคกลางมากขึ้น ภาษาพวนก็เริ่มเลือนหายไป จึงได้เสนอว่า ควรมีการเก็บรวบรวมคำศัพท์ภาษาพวนไว้ ก่อนที่จะสูญหายไป โดยอาจจะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย ในการจัดเก็บและนำเสนอข้อมูล

2) ประเพณี วัฒนธรรมของชาวพวน เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์และนำเสนอไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา และเผยแพร่ให้คนทั่วไปได้ชม ได้แก่ ประเพณี 12 เดือน ลำพวน รำแคน การเกิด การบวช การแต่งงาน การตาย และการแต่งกาย

3) เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ต้องเก็บรวบรวมและหาความหมายของวัตถุไว้ เพราะหากไม่มีการเก็บรวบรวมไว้ วัตถุที่มีคุณค่าของชาวพวนก็จะสูญหายไปหมด

4) ประวัติของชาวพวน เพราะต้องการแสดงให้เห็นที่มาของชาวพวนที่เข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านมะขามล้ม

5) เอกสารโบราณ เนื่องจากเป็นโบราณวัตถุที่มีคุณค่ามาก จารด้วยอักษรธรรมอีสานและอักษรไทยน้อย เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ นิทานพื้นบ้าน คำสอนหญิง บทสวดมนต์ต่างๆ เป็นต้น

นายพยาน สีหะวงษ์ อายุ 43 ปี (สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2545) ให้ความสำคัญกับ

1) ประเพณี สำคัญของหมู่บ้าน เนื่องจากหลายๆประเพณี มีความแปลก แตกต่างจากชาวไทยทั่วไป ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวพวนบ้านมะขามล้ม เช่น กำฟ้า ทำขวัญเด็ก ซึ่งหลายประเพณี ได้สูญหายไปแล้ว จึงควรนำมาเสนอไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

2) ภาษาพวน เนื่องจากภาษาพวนเป็นภาษาที่มีเสน่ห์ สำเนียงไพเราะและเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาวพวน ซึ่งภาษาพวนในหมู่บ้านกำลังจะหายไป ดังนั้นจึงควรรวบรวมภาษาของพวนไว้ให้ได้มากที่สุด

3) การละเล่นของพวน เช่น ลูกช่วง การถ่อข้าว(การถ่อไม้) มะอื้อ(ไม้หึ่ง) ฟีนางสาก ฟีนางดั่ง ฝีกะลา เป็นต้น

นางพัฒนา บุญธรรม อายุ 57 ปี (สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2545) ให้ความสำคัญ

- 1) เรื่องภูมิปัญญา
- 2) ประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษ
- 3) บุคคลสำคัญของหมู่บ้าน
- 4) การแต่งกายและประเพณีต่างๆ
- 5) ภาษาพวน
- 6) วรรณกรรมท้องถิ่น

จากความคิดเห็นของชาวบ้าน สามารถสรุปประเด็นเนื้อหา ได้ดังนี้

- ประวัติหมู่บ้าน
- ประวัติชาวพวน
- ภาษาพวน
- ประเพณีวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณี 12 เดือน ประเพณีเนื่องในชีวิต การเกิด การบวช การแต่งงาน การเทศน์มหาชาติ การลำพวน ลำแคน
- การแต่งกาย
- เอกสารโบราณ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรมอีสาน
- การพัฒนาหมู่บ้านและการชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านพัฒนา
- กลุ่มอาชีพ
- การประกอบอาชีพตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต
- การเกษตรกรรม
- ภูมิปัญญาต่างๆ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การทำเครื่องมือเกษตรกรรม เครื่องมือตัดสัตว์ และการทำมาหากิน
- วัดในฐานะเป็นศูนย์กลางของชาวบ้าน
- บุคคลสำคัญของบ้านมะขามล้ม สัตว์เลี้ยงของชาวพวน

5.1.1.1.2 ขอบเขตเนื้อหาการจัดแสดง

เมื่อได้ทราบความคิดเห็นของกลุ่มแกนนำแล้ว ผู้วิจัยและกลุ่มแกนนำ ได้นำข้อมูลดังกล่าว มาจัดเป็นหมวดหมู่ ประเด็นที่มีเนื้อหาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ก็จะจัดให้อยู่ในประเด็นเดียวกัน เพื่อให้มองเห็นประเด็นได้ชัดเจนขึ้น ขอบเขตเนื้อหาการจัดแสดงจากความคิดเห็นของชาวบ้าน สามารถแบ่งออกเป็นประเด็นหลักได้ ดังต่อไปนี้

1) ความเป็นมาของชาวบ้านมะขามล้ม

กล่าวถึงชาวไทยพวนบ้านมะขามล้ม ที่อพยพมาจากหมู่บ้านต่างๆที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน เช่น บ้านแก้อีหอง บ้านด่าน บ้านทุ่ง เป็นต้น เนื่องจากบริเวณที่ตนอาศัยอยู่เดิม มีชาวไทยพวนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ทำให้มีที่ทำกินเหลือให้จับจองน้อยลง ดังนั้นจึงต้องแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่ ชาวพวนกลุ่มหนึ่ง จึงได้พากันเดินทางจากริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนลงไปทางตะวันตก ซึ่งจากคำบอกเล่า ทำให้ทราบว่า การเดินทางมายังบ้านสะแกหรือบ้านมะขามล้มในปัจจุบัน ต้องบุกป่าฝ่าดง ภูเขาที่สูงท่วมหัว การเดินทางยากลำบาก จะพักก็ไม่ได้เนื่องจากเกรงภัยจากสัตว์ร้าย จนมาถึงที่แห่งหนึ่งมีแหล่งน้ำ และพื้นที่เหมาะสมที่จะทำนา จึงได้หยุดพักตรงป่าสะแกแห่งนั้น เพื่อปลูกบ้านเรือน แล้วตั้งเป็นหมู่บ้านเล็กๆขึ้นมา เรียกชื่อหมู่บ้านของตนว่า"หมู่บ้านสะแก" การจัดแสดงในส่วนนี้ อาจจำลองพื้นที่ในระยะแรกของหมู่บ้านว่ามีลักษณะเช่นไร จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ทำให้ทราบว่า พื้นที่ในระยะแรกของหมู่บ้านเต็มไปด้วยป่าไผ่ ดงสะแก แหล่งน้ำธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และสัตว์ป่านานาชนิด จากการศึกษา ร่วมกับกับกลุ่มแกนนำชุมชนพบว่า ลักษณะสำคัญที่สุดของชาวบ้านมะขามล้ม คือ การสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเมืองพวน ประเทศลาว ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะกล่าวถึงถิ่นฐานของชนชาติพวน และเหตุการณ์ต่างๆ ที่ทำให้ชาวพวนเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นที่มาที่ไปของชาวพวนในจังหวัดต่างๆ และชาวพวนที่หมู่บ้านมะขามล้ม เส้นทาง การเข้าสู่ประเทศไทย และการกระจายตัวอยู่ในบริเวณต่างๆของประเทศไทย โดยอาจกล่าวถึงที่ตั้งของเมืองพวน ที่อยู่บริเวณสูงเมืองเชียงขวางหรือที่ราบสูงตรันนินท์ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองหลวงพระบางและทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองเวียงจันทน์ สำหรับการเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยนั้น มี 2 ลักษณะ คือ การเข้ามา ลี้ภัย ส่วนใหญ่ จะกระจายกันอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และการถูกกวาดต้อนมา เนื่องจากภาวะสงคราม ซึ่งจะถูกนำมาอยู่ในเขตจังหวัดภาคกลางและภาคอื่นๆเช่นภาคอีสาน นอกจากนี้แสดงถึงระยะเวลาที่ชาวพวน เริ่มอพยพเข้ามาในประเทศไทย โดยเริ่มในสมัย พระเจ้าตากสินมหาราช กรุงธนบุรี และในสมัยต่อมาอีกหลายครั้ง ครั้งที่ชาวพวนอพยพมากที่สุด คือ เมื่อคราวศึกเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ชาวพวนเหล่านี้ ได้เข้ามาอยู่อาศัยในจังหวัดต่างๆ ตามที่รัฐเป็นผู้กำหนดพื้นที่การอยู่อาศัยให้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากของบรรพบุรุษ ที่ต้องบุกป่าฝ่าดงเสี่ยงภัยอันตรายต่างๆ มาจับจองที่ทำกินและสร้างแผ่นดินไว้ให้ลูกหลาน เพื่อให้เกิดความสำนึกและหวงแหนในผืนแผ่นดินที่บรรพบุรุษ ได้สร้างขึ้น

2) ประเด็นที่สอง สังกมวัฒนธรรมท้องถิ่น

แสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้าน วัฒนธรรมประเพณีที่ชาวบ้านต้องการอนุรักษ์ไว้ ได้แก่ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ประเพณีของไทยพวนมีความเป็นเอกลักษณ์ แตกต่างจากประเพณีของชาวไทยภาคกลาง ถึงแม้ว่า ปัจจุบันประเพณีบางอย่างจะสูญหายไปแล้ว แต่บางประเพณีชาวบ้านก็ยังคงรักษาไว้ได้ ถึงแม้ว่าจะยังคงปฏิบัติประเพณีเหล่านี้กันอยู่ แต่นับวันก็มีผู้ปฏิบัติน้อยลงทุกที ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องการที่จะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของตนไว้ โดยให้ความสำคัญกับ ประเพณีอันเนื่องด้วยชีวิต ได้แก่ การเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย ประเพณีสิบสองเดือน ทั้งประเพณีที่ยังคงอยู่ เช่น สารทพวน สงกรานต์ กำฟ้า การทำบุญหลังบ้าน ทำบุญเข้าพรรษา และบุญจุนผ้าป่า และประเพณีที่สูญหายไปแล้ว เช่น ประเพณีการ สู้วัวควาย การเทศน์มหาชาติ การทำบุญข้าวจี บุญคูณลาน ถ้ำพวน รำแคน การแต่งกาย เป็นต้น แต่ยังไม่สามารถสรุปได้ว่า จะนำเรื่องใดมานำเสนอบ้าง จากความคิดเห็นของกลุ่มแกนนำหมู่บ้าน ต้องการให้ประเด็นนี้ เป็นประเด็นที่เด่นที่สุด เพราะเป็นส่วนที่แสดงเอกลักษณ์ของ ชาวบ้านมะขามล้ม ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษชาวพวนได้มากที่สุด วัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้านมีความแตกต่างไปจากคนไทยภาคกลางทั่วไป ถึงแม้ว่าวิถีชีวิตของชาวพวนบ้าน มะขามล้ม จะผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมของคนภาคกลางมากขึ้น แต่ชาวบ้านก็ยังคงตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมของตน ดังนั้น จึงต้องการกระตุ้นจิตสำนึกให้ชาวบ้าน มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้ำค่า ที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลายาวนาน ขณะเดียวกันก็เป็นการนำเสนอภาพรวมของหมู่บ้านต่อบุคคลทั่วไปที่เข้าชม เพื่อเป็นการแสดงถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

3) วิถีชีวิตชาวบ้าน

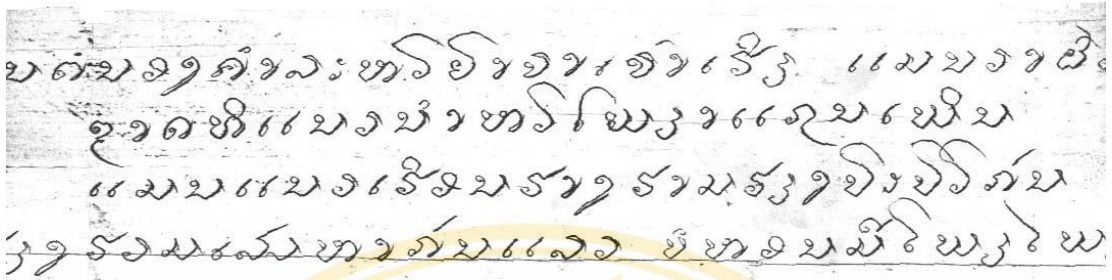
เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านมะขามล้ม ที่มีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรม ทั้งการทำมาหากินและการประกอบอาชีพทางการเกษตร เนื้อหาในส่วนนี้ต้องการแสดงพัฒนาการทางเกษตรกรรม ทั้งกระบวนการผลิต เครื่องมือเครื่องใช้ และพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ อันแสดงถึงภูมิปัญญา ในการประกอบอาชีพ เช่น การคัดเลือกพันธุ์ข้าวปลูก การดูแลรักษาข้าว ฯลฯ และแสดงให้เห็นความสำคัญของอาชีพเกษตรกรรม ที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตในชุมชนและเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำให้กับสังคมต่างๆทั่วประเทศ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเข้าใจในภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมา และเกิดความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรม อันเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพราะปัจจุบันมีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดน้อยลงโดยเฉพาะการทำนา

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น

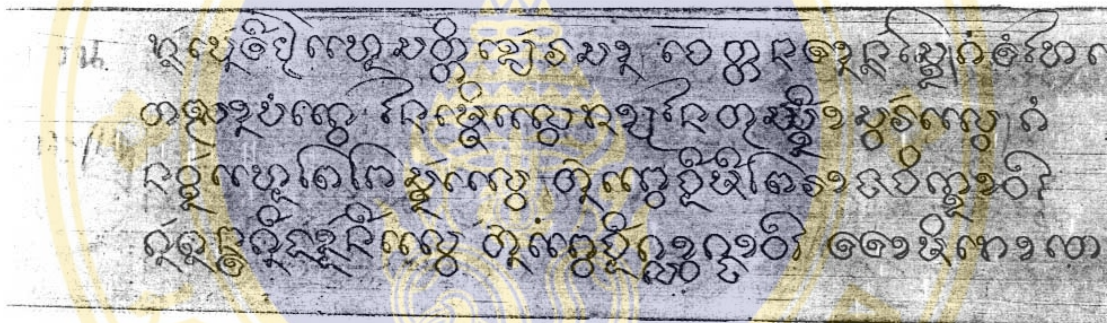
ประเด็นนี้จะเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในอดีต ได้แก่ การละเล่นต่างๆ เช่น การลำพวนและการรำแคน เอกสารโบราณที่เป็นเรื่องราวคำสอนชายหญิง นิทานพื้นบ้าน และบทสวดต่างๆ รวมถึงการรักษาโรคแบบพื้นบ้านที่ถ่ายทอดกันมาแต่เดิม

- การละเล่นของชาวพวนในช่วงเทศกาล คือ การลำพวน และการรำแคน (การรำสอย) การลำพวนจะเล่นกันในงานรื่นเริงต่างๆ เช่น งานแต่งงาน ส่วนการรำแคนหรือรำสอยมักเล่นกันช่วงประเพณีสงกรานต์ เป็นการละเล่นที่สนุกสนาน ปัจจุบันการลำพวนและลำแคนไม่มีผู้ล่ามแล้ว แต่คนเฒ่าคนแก่ยังพอเป็นอยู่บ้าง ชาวบ้านจึงเห็นความสำคัญที่จะอนุรักษ์ไว้ เพราะตำราการลำพวนก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งอาจจะให้ผู้เฒ่าผู้แก่แสดงให้ดูเป็นตัวอย่างแล้วบันทึกภาพท่าทางลักษณะการรำและการร้องไว้ หากเป็นไปได้อาจจัดให้มีการเรียนการสอนเพื่อสืบทอดประเพณีดังกล่าว

- เอกสารโบราณเขียนด้วยอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมอีสาน ทั้งตัวอักษรไทยน้อยและตัวอักษรธรรมอีสาน เป็นตัวอักษรที่ใช้บันทึกเรื่องราวและเอกสารที่แพร่หลายอยู่ในประเทศลาวฝั่งแม่น้ำโขงและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณใกล้เคียงกับลุ่มน้ำโขง ก่อนที่อักษรไทยที่ใช้ในปัจจุบันจะแพร่เข้าไปถึง อักษรไทยน้อยคล้ายคลึงกับอักษรลาวในปัจจุบัน กล่าวคือ มีรูปร่างค่อนข้างเหลี่ยม แต่มุมตัวอักษรมนๆ ไม่เหลี่ยมเท่าอักษรไทยในปัจจุบัน (ธวัชบุญ โฉมทก, 2522:1) ส่วนอักษรธรรมอีสานนั้น ต่างไปจากอักษรไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ตัวอักษรธรรมนั้นรูปร่างตัวอักษรจะกลมๆ มีลักษณะคล้ายกับอักษรธรรมล้านนาที่ใช้ในล้านนาและล้านช้าง เอกสารโบราณทั้ง 2 ชนิดนี้ นายกังวานรวบรวมไว้จำนวนหนึ่ง ซึ่งบางผูกมีอายุเก่าแก่มากกว่า 100 ปี เอกสารโบราณเขียนด้วยอักษรไทยน้อย ชาวพวนเรียกว่า "หนังสือใช้" ส่วนใหญ่เป็นนิทานพื้นบ้านต่างๆ เช่น เรื่องคันทาม นางแดงอ่อน ฯลฯ และการสอนเรื่องของการครองเรือน เช่น ศิริภัทรคำสอน และคำสอนสาว เป็นต้น แต่เดิมหนังสือใช้ ชาวบ้านจะอ่านเมื่อไปอยู่เป็นเพื่อนญาติผู้ตายในงานศพ นอกจากนี้ผู้ที่ลำพวนและรำแคนจะต้องอ่านหนังสือนี้ให้ได้ เนื่องจากจะมีพญาเขียวสาวที่ใช้เป็นเนื้อร้องในการลำพวนและรำแคน ส่วนเอกสารโบราณตัวอักษรธรรมอีสาน เนื้อหาเป็นเรื่องมหาชาติกัณฑ์ต่างๆ และคำสอนในพระพุทธศาสนา ใช้เทศน์มหาชาติและสวดทิพมนต์ในพิธีกรรมต่างเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล เดิมพระสงฆ์จะต้องเรียนตัวอักษรทั้ง 2 ชนิด แต่ปัจจุบันไม่มีการเรียนการสอนแล้ว (กังวาน วงษ์พันธ์, สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2545) ปัจจุบันหนังสือทั้งสองชนิดนี้ จึงมีน้อยคนนักที่จะอ่านได้ ในบ้านมะขามล้มผู้ที่ยังอ่านหนังสือไทยน้อยได้ ได้แก่ นางสุทิน ศรีหิรัญ นายกังวาน วงษ์พันธ์ นายบุญ มาตราวิจิตร และพระครูสุธรรมานุยุติ เจ้าอาวาสวัดสุขเกษม ส่วนอักษรธรรมอีสานนั้น นายกังวานและพระครูสุธรรมานุยุติ สามารถอ่านได้



ภาพที่ 8 : ตัวอักษรไทยน้อย



ภาพที่ 9 : ตัวอักษรธรรมอีสาน

ปัจจุบันหนังสือบางส่วนได้สูญหายไปแล้ว บางส่วนก็ชำรุด บางส่วนยังมีสภาพดี จึงเห็นควรที่จะนำมาจัดแสดง เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ เพราะนอกจากจะมีคุณค่าทางด้านวรรณกรรมพื้นบ้านแล้ว ก็ยังมีความงามในทางศิลปะ เพราะไม้ประทับใบลานนั้น มีการแกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ อย่างสวยงาม อันแสดงให้เห็นฝีมือของช่างท้องถิ่นอีกด้วย

- ภูมิปัญญาในการรักษาโรค การรักษาพื้นบ้าน ในอดีตบ้านมะขามล้มเดินทางติดต่อกับภายนอกได้ยากลำบาก เมื่อมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งที่เป็นการรักษาด้วยการใช้สมุนไพร การใช้ความร้อน การใช้คาถาอาคมต่างๆ วิธีการรักษามีหลายรูปแบบ ได้แก่ การเป่า การกวาดยา การใช้ความร้อน ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่ได้นำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของชาวบ้านอีกด้วย

5) คนดีบ้านมะขามล้ม

กล่าวถึงบุคคลสำคัญของชาวบ้านมะขามล้ม เพื่อให้ลูกหลานได้รู้จักกับบุคคล ที่มีความสำคัญต่อบ้านมะขามล้ม เช่น ผู้เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ได้แก่ นายทองขุนศรี(ต้นสกุลดวงจันทร์) ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณคุ้มป่าสะแก นายท่า (ต้นสกุลสอิ่งทอง) ตั้งบ้านเรือนอยู่กลุ่มบ้านเหนือ นายทุมมา (พ่อเต่าเทียน ต้นสกุลจันทร์เพ็ญ) อยู่บริเวณบ้านกลาง และนายอยู่ (ไม่ทราบนามสกุล) ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณกลุ่มใต้ หรือเรียกว่าคอนข่อย

นอกจากนี้บุคคลสำคัญที่สร้างความเจริญให้กับบ้านมะขามล้มในด้านต่างๆ เช่น การปกครองและการพัฒนา ได้แก่ นายวิชัย ดวงจันทร์ กำนันคนที่ 7 ของบ้านมะขามล้ม ท่านได้พัฒนา หมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้า ทั้งระบบสาธารณูปโภค เช่น การตัดถนน การไฟฟ้า น้ำประปา การสร้างสถานศึกษา ส่งเสริมให้มีอาชีพเกษตรกรรมที่หลากหลาย เช่น การเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ฯลฯ ซึ่งชาวบ้านได้ระลึกความดีของท่าน จึงสร้างรูปปั้นของท่านไว้ บริเวณหน้าศูนย์รวมน้ำนมดิบ เพื่อให้เป็นที่ระลึกถึงและให้ลูกหลานได้รู้จักท่าน

ชาวบ้านมีความเห็นว่าบุคคลดังกล่าวเหล่านี้ เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้าน สมควรที่จะนำมาแสดงให้คนในรุ่นปัจจุบันเห็น เพื่อให้ลูกหลานได้ระลึกถึงคุณความดีของท่าน

6) บ้านมะขามล้มกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง

กล่าวถึงการพัฒนาหมู่บ้านในด้านต่างๆ เช่น ด้านอาชีพ ซึ่งปัจจุบันนอกเหนือไปจากการทำอาชีพทางการเกษตรแล้ว ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่มีความหลากหลาย นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มทางอาชีพ เช่น กลุ่มทำไข่เค็มที่บ้านวัดโบสถ์ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโค เป็นต้น ด้านสุขภาพ มีการรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อออกกำลังกาย และแสดงให้เห็นความเจริญของหมู่บ้าน ที่ได้รับรางวัลในการประกวดหมู่บ้านพัฒนา เมื่อปี 2530 อันเป็นความภาคภูมิใจของชาวมะขามล้ม แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ทั้งทางด้านวัตถุ วัฒนธรรม ความร่วมแรงร่วมใจกันของคนในชุมชน และศักยภาพของชุมชน ขณะเดียวกันก็แสดงการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน ที่มีผลจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ และการพัฒนาจากภายนอก

นอกจากประเด็นที่ชาวบ้านนำเสนอข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าควรจะมีประเด็นอื่นๆ เพื่อให้เนื้อหาที่นำเสนอมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ได้แก่ เรื่องของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเรื่องราวของความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน ทั้งในเรื่องของการค้าขายแลกเปลี่ยนและวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ซึ่งอยู่ในพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกันและระบบเครือญาติ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานในรูปแบบของการเอาแรง การแบ่งปัน และการแลกเปลี่ยนแบบการ "ไขว่สารท" นอกจากนี้ยัง

แสดงถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านมะขามล้มกับชุมชนใกล้เคียง ทั้งด้านประเพณีและวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ความสัมพันธ์กับชุมชนชาวจีน และชาวพวนที่บ้านแก้าห้องและวัดลานคา โดยชาวจีนได้เข้ามาอยู่อาศัยในหมู่บ้าน เมื่อประมาณ 90 ปี มาแล้ว ถึงแม้ว่าชาวจีนกับชาวพวนจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เช่น ในเทศกาลงานบุญของชาวพวน ชาวพวนก็จะนำขนมไปให้กับชาวจีน และเมื่อถึงเทศกาลของชาวจีน ชาวจีนก็จะนำขนมมาให้กับชาวพวนเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกัน ชุมชนบ้านแก้าห้องและชุมชนวัดลานคาเป็นชุมชนชาวพวนซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชาวบ้านมะขามล้ม ก่อนที่จะอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งชุมชนทั้งสองก็ยังติดต่อกันอยู่ บางคนยังมีญาติพี่น้องอยู่ที่ชุมชนวัดลานคาและบ้านแก้าห้อง ก็ยังคงไปมาหาสู่กันเสมอ นอกจากนี้ ในอดีตบ้านแก้าห้องยังมีความสำคัญเพราะเป็นที่ตั้งของตลาดแก้าห้อง ซึ่งเป็นตลาดที่อยู่ใกล้กับบ้านมะขามล้มที่สุด ชาวบ้านจะเดินทางมาซื้อของใช้ที่จำเป็นอยู่เสมอ นอกจากนี้ชาวบ้านมะขามล้ม ยังมีการติดต่อกับชุมชนตะลุ่มบ้านหมี ชุมชนโคกโก ชุมชนรางบัว ซึ่งเป็น ชุมชนชาวพวน ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐาน ชาวบ้านจะกระจายตัวอยู่บริเวณบ้านมะขามล้ม ต่อมาเมื่ออพยพจากบ้านแก้าห้องมาอีก กลุ่มที่มาครั้งหลังได้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ซึ่งชุมชนบ้านมะขามล้มกับชุมชนพวนที่อพยพมาใหม่ ก็ได้มีความสัมพันธ์กันตลอดมา โดยคนชุมชนอื่น ก็จะเรียกคนบ้านมะขามล้มว่า "ไทยบ้านสะแก" คนบ้านมะขามล้มก็จะเรียกคนบ้านอื่นว่า "ไทยบ้านหมี" "ไทยรางบัว" เป็นต้น ในช่วงเทศกาลงานบุญต่างๆ เช่น สารทพวน ชาวบ้านมะขามล้มก็จะนำขนมสารท ได้แก่ ข้าวเหนียวแดง กะละแม กระจ่างสารท ไปให้กับญาติหรือผู้ที่ตนนับถือในชุมชนดังกล่าว และชุมชนนั้นก็ก็จะนำขนมมาให้ที่บ้านมะขามล้มเช่นกัน เรียกว่า "ไขว่สารท" ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการไขว่สารทกันอยู่ ประเด็นดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชน เพราะวัดสุขเกษมเป็นศูนย์กลางในการศึกษาและเป็นที่ยอมรับให้ชาวบ้านในท้องถิ่นและชุมชนใกล้เคียงมาพบปะสังสรรค์กัน ประเด็นนี้ ต้องการให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง โดยต้องการให้ชาวบ้าน เห็นถึงความสมัครสมานสามัคคี การเอื้ออาทรของคนในชุมชน ที่ทำให้สังคมมีความสุข เพื่อให้ชาวบ้านยืนยงตัวเองและสังคมทั่วไปในปัจจุบัน ที่มีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่

5.2.1.2 วัตถุประสงค์ในการจัดแสดง

นอกจากการกำหนดประเด็นอย่างคร่าวๆที่จะใช้เป็นหัวข้อในการจัดแสดงแล้ว ได้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ที่จะใช้จัดแสดงด้วย เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าหัวข้อที่กำหนดขึ้นนั้นมีวัตถุประสงค์ที่จะใช้ในการจัดแสดงหรือไม่ หรืออยู่ในสภาพที่ใช้งานได้หรือไม่ หรือหากไม่มีจะทำอย่างไร จึงได้ทำการสำรวจวัตถุประสงค์ โดยเริ่มจากการสำรวจวัตถุประสงค์ที่ใช้ในการจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมเดิม ซึ่งหลังจาก

ปิดศูนย์วัฒนธรรมลงแล้ว วัตถุจัดแสดงถูกนำไปเก็บไว้ในโรงทอผ้า และพบว่าวัตถุบางชิ้นอยู่ในสภาพชำรุด แต่ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพดีสามารถนำมาใช้จัดแสดงได้

อย่างไรก็ตาม สิ่งของที่จะนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ควรเป็นสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีราคา เพราะสิ่งสำคัญคือประวัติศาสตร์และความหมายของวัตถุ ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งของที่จัดแสดงส่วนหนึ่ง ได้จากวัตถุจัดแสดงที่เคยจัดในศูนย์วัฒนธรรมเดิม ได้แก่ เครื่องแต่งกาย เครื่องครัว เครื่องมือในการเกษตร เครื่องมือคักสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้อาจขอความร่วมมือจากชาวบ้านและวัด ขอบริจาค หรือขอยืมวัตถุมาใช้ในการจัดแสดง หรืออาจใช้วิธีจำลองวัตถุบางอย่างขึ้นใหม่ หรือนำเสนอ ในลักษณะอื่นๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพวาดลายเส้น หรือหุ่นจำลอง ที่สำคัญวัตถุที่นำมาจัดแสดง ต้องสอดคล้องกับหัวข้อจัดแสดง เพื่อให้การนำเสนอมีภาพที่ชัดเจนมากขึ้น จากการสำรวจวัตถุที่เคยใช้จัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมเดิม ที่ทางสภาตำบล ได้เก็บรวบรวมไว้เมื่อปี พ.ศ. 2530 สามารถจำแนกวัตถุออกเป็นประเภทได้ดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรม ได้แก่ เกวียน รูปปั้นควาย ไถ แอก ระหัดวิดน้ำ กะโตะวิดน้ำ
2. เครื่องมือจับปลา เช่น ตุ่มคักปลา(อีจู้) ตุ่มรีว กะตุ้ม(ตะข้อง)ใส่ปลา
3. เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น อุปกรณ์ทอผ้า ได้แก่ ทุก กวัก อีว หลากงข้าง เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระจาด กะโล่ฝัดข้าว ชะเลาะปลาไร่ กระจอน มวยนึ่งข้าวเหนียว(หวด) หม้อแกง หม้อคั้นน้ำดินเผา เต้าปูน เพลเด็ก เรือ เลื่อนเทียมควาย หม้อนึ่งกระจ่า
4. เครื่องแต่งกาย (ชำรุดมากอาจต้องจำลองขึ้นใหม่)
5. เอกสารโบราณเขียนด้วยตัวอักษรไทยน้อยและตัวอักษรธรรมอีสาน
6. เครื่องมือจารโบราณ

นอกจากวัตถุที่ทางหมู่บ้านเก็บรวบรวมไว้แล้ว ผู้วิจัยได้สำรวจตามบ้านเรือน ของชาวบ้าน ได้พบ กระบะใส่ข้าวทำจากกระเบื้องเคลือบ เรือ สี่ฝัด ครกกระเดื่อง เคียวเกี่ยวข้าว เงินโบราณที่ใช้ในพิธีกรรม(เงินเจียง) รูปถ่ายขบวนบวชนาคซึ่งแสดงเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแห่ภาค และการแต่งกายของชาวบ้านเมื่อ 80 ปีที่แล้ว รูปโบสถ์หลังใหม่ขณะมีงานฝังลูกนิมิต เมื่อปี พ.ศ.2514 เกวียนเล็กหรือระตะ เรือนฝาปะกนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ฝายหอยโข่ง ซึ่งเป็นเรือนแบบพวนแท้ เป็นต้น ในบางหัวข้อจัดแสดง อาจต้องจำลองวัตถุ หรือสร้างแบบจำลองขึ้น เพื่อให้เนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ

ชัดเจนขึ้น เช่น แผนที่การเดินทางจากประเทศลาวสู่ประเทศไทย สภาพพื้นที่ในระยะแรกเริ่มของหมู่บ้าน เครื่องแต่งกายแบบต่างๆ บ้านเรือน เป็นต้น

5.2.1.3 สถานที่จัดแสดง

ในด้านสถานที่และอาคารจัดแสดงนั้นก็ยังเป็นปัญหา เนื่องจากยังไม่มีอาคารจัดแสดง ดังนั้นจึงได้พูดคุยกันว่าควรจะใช้ที่ใด ซึ่งก็ได้มีผู้เสนอความคิดต่างๆมาดังนี้

ในขั้นต้นนั้นก็มีผู้เสนอว่าอาคารจัดแสดงควรเป็นบ้านทรงไทย จึงได้มีผู้เสนอให้ใช้บ้านหลังเดิมที่เคยใช้เป็นศูนย์วัฒนธรรมเมื่อ ปี พ.ศ. 2530 แต่เนื่องจากบ้านหลังดังกล่าวปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัยและเปิดเป็นร้านซ่อมรถ จึงไม่สามารถนำบ้านหลังดังกล่าวมาใช้ได้ ดังนั้นจึงได้หาเรือนไทยหลังอื่น แต่ไม่สามารถหาได้ จึงอาจต้องสร้างเรือนไทยขึ้นใหม่ ซึ่งก็มีผู้เห็นด้วย อย่างไรก็ตามต้องขึ้นอยู่กับงบประมาณว่าจะมีพอเพียงหรือไม่ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องที่ตั้งอาคาร เนื่องจากยังไม่มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการก่อตั้ง ดังนั้นจึงมีผู้เสนอให้ใช้อาคารเก่ามาจัดเป็นศูนย์วัฒนธรรม ดังนี้

- 1) อาคารโรงทอผ้าเดิม ซึ่งปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว เนื่องจากที่ตั้งของอาคารมีความเหมาะสม คือ อยู่ศูนย์กลางของหมู่บ้าน แวดล้อมด้วยบ้านเรือนทรงไทย ซึ่งผู้เข้ามาเยี่ยมชมจะได้เห็นลักษณะบ้านเรือนทรงไทยและวิถีชีวิตชาวบ้าน การคมนาคมก็สะดวก ที่สำคัญ คือ อยู่ใกล้กับบ้านของนายกังวาน ซึ่งมีความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี หากผู้ชมไม่เข้าใจ หรือต้องการข้อมูลเพิ่มเติมก็สามารถไปสอบถามได้ จากการศึกษาพบว่า โรงทอผ้าสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2530 สร้างขึ้นเพื่อใช้โรงทอผ้า ซึ่งเปิดขึ้น เพื่อเป็นศูนย์อบรมการทอผ้าให้กับชาวบ้าน แต่มีผู้มาอบรมน้อย จึงต้องปิดไป เมื่อปี พ.ศ. 2533 ลักษณะอาคารไม้ชั้นเดียวผสมคอนกรีตผนังอาคารทำด้วยไม้แผ่นเล็กๆ นำมาทำเป็นฝาแบบลูกกรง ทำให้อาคารโปร่งอากาศถ่ายเทได้สะดวก ภายในอาคารประกอบไปด้วยห้องโถง 1 ห้อง ขนาด 7x10 ตารางเมตร ภายในแบ่งเป็นห้องขนาดเล็ก 2 ห้อง ขนาด 3x4 ตารางเมตร ปัจจุบันห้องเล็กทางด้านซ้าย เป็นที่เก็บวัตถุที่เคยจัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรม ภายนอกอาคาร ด้านหน้าอาคารเป็นลานกีฬา ซึ่งมีผู้มาออกกำลังกายอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของอนุสาวรีย์ กำนันวิชัย ดวงจันทร์ กำนันคนที่ 7 ของตำบลมะขามล้ม ซึ่งท่านได้ประกอบคุณงามความดีและพัฒนา หมู่บ้านมะขามล้มให้เจริญก้าวหน้า ดังนั้นชาวบ้านจึงร่วมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านไว้เป็นอนุสรณ์ บริเวณใกล้เคียงแวดล้อมไปด้วยครัวเรือนของคุ้มท้าวปู่คำจันทร์และคุ้มขุนศรี บ้านของนายกังวาน วงษ์พันธ์ซึ่งเป็นผู้รู้ในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้าน และอยู่ระหว่างเส้นทางคมนาคมที่เข้าออกจากหมู่บ้านได้สะดวก

2) ปรับใช้อาคารขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้มเป็นพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากในอนาคต ที่ทำการจะย้ายไปอยู่ที่อื่น อาคารทำการดังกล่าวจึงว่างลง ตัวอาคารสามารถเปิดได้มิดชิด จึงดูแลรักษาได้ง่าย อีกทั้งยังตั้งอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการ จึงสามารถสังเกตเห็นได้ง่าย และมีการคมนาคมที่สะดวก จากการศึกษาพบว่าอาคารที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม เดิมคือที่ทำการสภาตำบลมะขามล้มจัดสร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 ตั้งอยู่ริมถนนสายบ้านสุตรวังน้ำเย็น บริเวณข้างเคียงประกอบด้วยพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้าน สถานีอนามัยตำบลมะขามล้ม เดิมเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ปัจจุบันมีการปรับปรุงและต่อเติมอาคารเป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว ภายในมีพื้นที่ใช้สอยประมาณ 50 ตารางเมตร ประกอบด้วยห้องประชุมและห้องสำนักงาน ด้านหน้าอาคารมี พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวร สร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ.2523

3) นอกจากนี้ มีผู้เสนอให้ใช้พื้นที่ของโรงเรียนและวัด จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากต้องการให้ศูนย์วัฒนธรรมเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน ในส่วนของผู้ที่เสนอให้จัดตั้งที่วัดนั้น มีความเห็นว่า วัดเป็นศูนย์รวมของชาวบ้าน เมื่อมีผู้มาชมก็จะได้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่า ถ้าให้โรงเรียนจัดก็คงเป็นเรื่องยาก เพราะโรงเรียนคงไม่มีเวลาในการดูแลรักษา ส่วนวัดนั้นไม่มีพื้นที่ในการจัดตั้งและไม่มีผู้ดูแล ดังนั้น ศูนย์หอผ้าเดิม และอาคารที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลจึงเป็นสองทางเลือกที่มีอยู่ในขณะนี้

นอกจากนี้ยังได้พูดคุยรูปแบบของอาคารว่าหากมีงบประมาณเพียงพอที่จะสร้างอาคารจัดแสดงขึ้นใหม่ ชาวบ้านอยากได้อาคารแบบใด ซึ่งมีผู้เสนอว่า อาคารจัดแสดงควรมี 2 รูปแบบ คืออาคารคอนกรีตที่มีรูปแบบเป็นทรงไทย และเรือนไม้ทรงไทย แบบแรกนั้นใช้จัดแสดงวัตถุที่มีขนาดเล็กและบอบสลายได้ง่าย ส่วนเรือนไม้ใช้จัดแสดงวัตถุที่มีขนาดใหญ่และไม่ต้องดูแลรักษามาก อาคารทั้งสองแบบมีข้อดีและข้อเสียต่างกัน คือ อาคารคอนกรีตมีความมิดชิด รักษาความปลอดภัยได้สะดวก และดูแลความสะอาดได้ง่าย จึงควรใช้จัดแสดงวัตถุขนาดเล็ก และวัตถุมีค่า ส่วนอาคารไม้ มีข้อเสียคือไม่มิดชิด การรักษาความปลอดภัยจึงทำได้ยาก และยังต้องทำความสะอาดอยู่เสมอ เพราะบ้านทรงไทยมีความโปร่ง ฝุ่นละอองจึงเข้าได้ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม รูปแบบอาคารจะต้องมีความถูกต้องและสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่น

รูปแบบของอาคารจะเป็นเช่นไรนั้น คงต้องขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของแกนนำหมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรม และงบประมาณที่มีอยู่ ซึ่งหากมีงบประมาณมาก ก็อาจสร้างอาคารจัดแสดงขึ้นใหม่ได้ หากงบประมาณมีน้อย อาจใช้อาคารเก่าที่เสนอข้างต้น ปรับปรุงเป็นอาคารจัดแสดงแล้วค่อยๆปรับปรุงจนสามารถใช้งานได้ดี

5.2.1.4 คณะทำงาน

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม เริ่มจากความต้องการของกลุ่มแกนนำ ประกอบด้วย ครูท้องถิ่น กำนัน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม ผู้รู้ และชาวบ้าน ที่ต้องการจะมีพิพิธภัณฑ์ขึ้นในท้องถิ่น จึงได้ร่วมกันปรึกษาหารือกัน ในด้านต่างๆ ได้แก่ การรวบรวมข้อมูล การกำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดง การรวบรวมวัตถุจัดแสดง งบประมาณ ตลอดจนรูปแบบอาคาร และที่ตั้งของอาคารจัดแสดง ส่วนฝ่ายวิชาการ ได้แก่ ครูจากโรงเรียนวัดสุขเกษม โรงเรียนวัดตะลุ่ม โรงเรียนวัดตปโยคาราม โรงเรียนวัดโคกโก และโรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2 ส่วนข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น นายกังวาน วงษ์พันธ์ จะเป็นหลักในการให้ข้อมูลและการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล นอกจากนี้ยังประกอบด้วย นางสาวทินซึ่งเป็นผู้ที่มีความจำเป็นเลิศ สามารถจดจำเรื่องราวในอดีตได้อย่างแม่นยำ และเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวพวนเป็นอย่างดี

5.2.2 การบริหารจัดการ

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แม้จะเป็นเรื่องยากแต่หากมีองค์ประกอบในการจัดตั้งพร้อมก็สามารถ จัดตั้งขึ้นมาได้ไม่ยากนัก ได้แก่ เนื้อหาจัดแสดง วัตถุจัดแสดง อาคารจัดแสดง แต่หากขาดการบริหารจัดการที่ดี พิพิธภัณฑ์ก็ไม่สามารถให้ประโยชน์ต่อคนในชุมชนได้ พิพิธภัณฑ์หลายแห่ง แม้จัดตั้งขึ้นมาได้แต่ก็ต้องปิดลง เนื่องจากขาดการบริหารที่ดี เช่น ไม่มีการปรับปรุงดูแล นิทรรศการ ขาดคน ดูแลรักษา พิพิธภัณฑ์จึงเป็นเพียงสถานที่ที่เก็บรวบรวมเรื่องราวและวัตถุทางประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรมของหมู่บ้าน หลายแห่งขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน จึงต้องปิดตัวลงไปเป็นที่สุด ซึ่งชาวบ้านมะขามล้มได้รับบทเรียนดังกล่าวมาแล้ว จากการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมหมู่บ้านขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2530 แม้ว่าจะสามารถจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมาได้ แต่ไม่มีผู้ดูแลรักษาและการขาดเงินทุนในการบำรุงรักษา พิพิธภัณฑ์จึงต้องปิดลง จากการวิเคราะห์ของกลุ่มแกนนำชุมชน พบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ศูนย์วัฒนธรรมต้องปิดลง ได้แก่ การขาดผู้ดูแลรักษา การขาดงบประมาณ ขาดสถานที่จัดแสดง และที่สำคัญที่สุด คือ การขาดการส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มในครั้งนี้ กลุ่มแกนนำจึงต้องคิดหาวิธีที่จะแก้ปัญหา ดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้นมาอีก ซึ่งกลุ่มแกนนำหมู่บ้านได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็น เพื่อแก้ไขปัญหา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.2.1 การดูแลรักษา

การดูแลรักษานั้นควรให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้บริหารหลัก เพราะเป็นแหล่งงบประมาณ และกำลังคน เช่น เรายาม พนักงานทำความสะอาด และมีผู้ที่ทำหน้าที่บริหารงานพิพิธภัณฑ์ได้ และเมื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาแล้ว อาจจัดตั้งคณะกรรมการในการจัดการและบริหาร ซึ่งอาจประกอบด้วยพระสงฆ์ ครู ผู้ใหญ่บ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น ให้เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ ปัญหาสำคัญของชาวบ้านมะขามล้ม คือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังไม่เห็นคุณค่าของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ดังนั้นจึงต้องมีกลวิธีที่จะทำให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งอาจใช้วิธีการดังกล่าวดังต่อไปนี้

- การชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงข้อดีของวัฒนธรรมต่างๆของชาวพวน และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้จากพิพิธภัณฑ์ เช่น การเป็นแหล่งรวบรวมวัฒนธรรมและวัตถุทางวัฒนธรรมของชาวพวนไว้ ก่อนที่จะสูญหาย ลูกหลานจะได้มีแหล่งเรียนรู้เพิ่มขึ้นนอกเหนือไปจากการได้ความรู้จากโรงเรียนหรือการใช้เวลาไปกับสิ่งที่ไม่สร้างสรรค์ เช่น ยาเสพติด ร้านเกมส์ ร้านอาหาร และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเจริญในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวบ้านมะขามล้มซึ่งจะทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจ

- การจัดพาชาวบ้านไปทัศนศึกษายังหมู่บ้านที่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม และมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นโดยความร่วมมือร่วมใจของคนในท้องถิ่นเอง เช่น บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี พิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านวัดม่วง จังหวัดราชบุรี บ้านควาย จังหวัดสุพรรณบุรี ฯลฯ เพื่อให้ชาวบ้านเห็นตัวอย่างงานทางด้านวัฒนธรรม การได้เห็นตัวอย่างอาจช่วยกระตุ้นความรู้สึกรักและคุณค่าวัฒนธรรมของตน

- การปลูกฝังให้เยาวชนรู้คุณค่าของวัฒนธรรม เพราะเยาวชนเป็นผู้ที่จะสืบทอดวัฒนธรรมต่อไปหากไม่ปลูกฝังไว้ วัฒนธรรมก็อาจจะสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นปู่ตายาย ควรให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆทางวัฒนธรรม จากประสบการณ์ของผู้วิจัยนั้น ประเพณีต่างๆของหมู่บ้านมักจะไม่ตรงกับวันหยุด ทำให้เยาวชนไม่มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรม ดังนั้นโรงเรียนควรเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าร่วม โดยอาจพาไปทัศนศึกษาในพื้นที่ๆชาวบ้านประกอบกิจกรรม การส่งเสริมให้โรงเรียนมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่น การบรรจุให้ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลักสูตรหนึ่งของการเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจ จะทำให้เยาวชนสำนึกและเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น

- การร่วมมือกับวัดในการจัดกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางของชาวบ้าน ทั้งทางด้านกิจกรรมทางศาสนา และกิจการของหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความยึดมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนา สังเกตได้จากหากมีกิจการใดที่ทางวัดเป็นผู้ดำเนินการจะสามารถดึงดูดให้ชาวบ้าน

ร่วมกิจกรรมได้มากกว่าการดำเนินการโดยหน่วยงานอื่น ดังนั้นการให้วัดเข้าร่วมดำเนินการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น น่าจะทำให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้นและเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น

- การส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น การให้ชาวบ้านได้มีโอกาสได้แสดงความรู้ความสามารถของตน เช่น การส่งเสริมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขกับหมอพื้นบ้านได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้กัน การนำวิธีการรักษาแบบชาวบ้านเข้ามาประยุกต์ใช้กับการรักษา แผนปัจจุบัน การส่งเสริมให้เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน หรือการจัดให้มีการประกวดหรือแข่งขันในเทศกาลต่างๆ เช่น ประกวดเครื่องแต่งกายแบบพวน แข่งขันการลำพวน แข่งขันการทำข้าวหลาม เป็นต้น การอนุรักษ์ดังกล่าวอาจช่วยให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าและภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

5.2.2.2 งบประมาณ

พิพิธภัณฑสถานหลายแห่งไม่สามารถดำเนินการอยู่ได้ เนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ซึ่งการพึ่งพางบประมาณจากภายนอกนั้น ไม่อาจทำให้กิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานอยู่ได้ตลอดไป เพราะหากขาดงบประมาณ หรือมีงบประมาณไม่เพียงพอ กิจกรรมต่างๆก็ต้องหยุดดำเนินการไป ดังนั้นท้องถิ่นควรจะมีกลไกที่จะช่วยในการระดมทุน สำหรับงบประมาณในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานบ้านมะขามล้ม คาดว่าจะได้จากสภาวัฒนธรรมอำเภอบางปลาม้า เนื่องจากขณะนี้สภาวัฒนธรรมมีนโยบายส่งเสริมให้อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงมีความเป็นไปได้สูงที่จะสามารถของบประมาณมาเพื่อดำเนินการจัดตั้งได้ นอกจากนี้อาจใช้งบประมาณบริหารงานหมู่บ้าน ได้จากการจัดเก็บจากชาวบ้านซึ่งงบประมาณในส่วนนี้จะเหลือเงินอยู่จำนวนหนึ่งทุกปีจึงสามารถนำมาใช้เป็นเงินสมทบในการจัดตั้งและการดูแลรักษาได้ นอกจากนี้ อาจขอบริจาคเงินทุนจากชาวบ้านหรือขอความร่วมมือให้ชาวบ้านร่วมระดมทุน เพื่อนำมาใช้ในกิจการของพิพิธภัณฑสถาน

5.2.2.3 การขาดความเชื่อมโยงพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเข้ากับชุมชน

การขาดความเชื่อมโยงพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเข้ากับชุมชน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ศูนย์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน พิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งใหม่ที่แปลกใหม่ในระยะแรกของการเปิดทำการ แต่เมื่อเวลาผ่านไปทุกสิ่งทุกอย่างในพิพิธภัณฑสถานยังคงเหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงชาวบ้านก็เบื่อไม่อยากจะเข้าไปชมอีก ดังนั้นจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนิทรรศการอยู่เสมอ รวมทั้งจะต้องชักนำให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมกับพิพิธภัณฑสถาน โดยเฉพาะเยาวชน เพราะเยาวชนจะเป็นกำลังสำคัญที่จะสืบสานวัฒนธรรมประเพณี และพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ในอนาคต ดังนั้นจะต้องหาวิธีที่สามารถทำให้คนในท้องถิ่น โดยเฉพาะเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิพิธภัณฑสถานอยู่เสมอ โดยอาจจัดให้มีกิจกรรมต่างๆขึ้น เช่น การจัดกิจกรรม

ทางวัฒนธรรมประเพณี เพื่ออนุรักษ์และสืบสาน เพราะวัฒนธรรมของหมู่บ้านหลายอย่างควรได้รับการฟื้นฟูใหม่

นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาการขาดความเป็นส่วนตัวของชาวบ้าน เนื่องจากเมื่อมีผู้เข้าชมหมู่บ้านจำนวนมาก มีการจัดกิจกรรมนำชมตามบ้านเรือนแบบพวน โดยให้ผู้ชมขึ้นไปชมบนบ้าน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกขาดความเป็นส่วนตัว ดังนั้น หากมีการจัดการนำชมขึ้นในหมู่บ้าน ควรจัดเส้นทางนำชมอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อไม่ให้รบกวนความเป็นส่วนตัวของชาวบ้าน ซึ่งจากลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านแล้ว พื้นที่ของหมู่บ้านมีความน่าสนใจ ทั้งระบบนิเวศ รูปแบบบ้านเรือนไทยโบราณ การสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม และพื้นที่การเกษตร สามารถนำเสนอให้ผู้ชมได้ศึกษาได้เป็นอย่างดีและไม่เป็นการรบกวนชาวบ้าน

จากการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน ทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ว่าจะต้องมีสิ่งใดเป็นองค์ประกอบของของพิพิธภัณฑ์บ้าง นอกเหนือไปจากเรื่องหัวข้อและเนื้อหาในการจัดแสดง วัตถุจัดแสดง รูปแบบและสถานที่ของอาคารจัดแสดงแล้ว การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็ยังมีองค์ประกอบอีกหลายอย่าง ทั้งคณะทำงาน งบประมาณ คนดูแลรักษา และที่สำคัญที่สุด คือ การบริหารงานพิพิธภัณฑ์ให้มีความยั่งยืน

บทที่ 6

อภิปรายผลการศึกษา สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมชุมชน และศึกษาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม และการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ให้มีความยั่งยืน ร่วมกับกลุ่มแกนนำ สามารถนำผลการศึกษา อภิปรายผลการศึกษา สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ ได้ดังต่อไปนี้

6.1 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการศึกษาศาสตร์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านมะขามล้ม เพื่อนำไปหาแนวทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นร่วมกับชุมชน โดยแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ดังนี้

6.1.1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

จากแนวคิดของสุเทพ สุนทรเกสัช (2540: 108-127) กล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ระดับจุลภาค คือ ศึกษาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และมีขอบเขตจำกัด ชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตนทางสังคม (Social Entities) มีการเกิด การเติบโต การเสื่อม และมีแผนภูมิต่างด้านเวลา (Time Scheme) และลำดับเหตุการณ์ (Chronology) ของตัวเอง ชุมชน สำหรับบ้านมะขามล้ม เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเมื่อ ประมาณ ปี พ.ศ. 2380 ชาวบ้านเกือบทั้งหมดสืบเชื้อสายมาจากลาวพวน ซึ่งเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 การที่ชาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยมีวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองมาแล้ว เมื่อต้องมาอยู่ในบริเวณที่ไม่ใช่บ้านเกิดเมืองนอนของตน และท่ามกลางผู้คนที่เป็นชาติพันธุ์อื่น ชาวพวนจึงกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในภูมิภาคต่างๆของประเทศไทย หนทางที่ชาวพวนจะสามารถ อยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ ก็คือการสมานสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันทำงานทุกอย่าง เพื่อให้ได้มา ซึ่งความมั่นคงของครอบครัวและหมู่บ้าน ทำให้ชาวพวนสามารถตั้งถิ่นฐานได้อย่างมั่นคง สำหรับขอบเขตทางด้านระยเวลานานนั้น สามารถแบ่ง ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานคือ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2380 จนถึง พ.ศ.2465 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในช่วงแรกขาดความชัดเจน

เนื่องจากไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนได้ เนื่องจากเป็นเรื่องราวที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับการบอกเล่ามาจากบรรพบุรุษอีกทอดหนึ่ง ทั้งในเรื่องของการระยะเวลาที่เข้ามาตั้งถิ่นฐาน และสาเหตุของการเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทย จึงต้องอาศัยเทียบเคียงจากประวัติศาสตร์ส่วนกลาง และประวัติของชุมชนบ้านเก่าห้องซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวพวนบ้านมะขามล้มได้เข้ามาอยู่อาศัยในระยะแรก ประวัติศาสตร์ในช่วงนี้จึงเป็นเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะพื้นที่ และประวัติของบรรพบุรุษกลุ่มแรกๆ ของหมู่บ้าน ระยะที่ 2 คือ ระยะ 80 ปี ที่ผ่านมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2465 - 2545 ประวัติศาสตร์ช่วงนี้มีความชัดเจนมากขึ้น เพราะเป็นประวัติศาสตร์ที่ผู้บอกเล่าได้พบเห็นมาด้วยตัวเอง ทั้งเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน ประวัติการปกครองและผู้ปกครองหมู่บ้าน วิถีชีวิตชาวบ้าน เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น สำหรับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น ได้แก่ ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2484 เหตุการณ์น้ำท่วมหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2485 เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านมะขามล้มเป็นที่ดอนจึงไม่ค่อยประสบปัญหาน้ำท่วมบ่อยนัก จะมีบ้างที่น้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรมแต่ไม่ท่วมไม่ถึงที่อยู่อาศัย ซึ่งชาวบ้านเรียกปีนั้นว่า "ปีน้ำบ้า" การเกิดปัญหาโจรผู้ร้าย เมื่อปี พ.ศ. 2498-2499 การเป็นหมู่บ้านพื้นที่สีแดง การสร้างเส้นทางสัญจรขึ้นในหมู่บ้านจากบ้านเหนือสู่บ้านใต้ การตัดถนนสายบ้านสุตรวงน้ำเย็น การสร้างถนนสายเลียบคลองชลประทาน การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต เหล่านี้ล้วนทำให้สังคมชาวพวนบ้านมะขามล้มเกิดความเปลี่ยนแปลง

6.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม

เฉลียว ฤกษ์รุจิพิมล (2542:179-189) และ สุเทพ สุนทรเกสัช (2540:108-127) กล่าวว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม มี 2 ประเภท ประเภทแรก คือ การเปลี่ยนแปลงแบบ "วัฏจักร" (cyclical) คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซ้ำๆ เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย การเข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงประเภทที่ 2 ที่เกิดขึ้นอย่างซ้ำๆ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ (Structural or Historical Change) ปัจจุบันสังคมวัฒนธรรมของบ้านมะขามล้มกำลังเปลี่ยนแปลงไป ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแบบวัฏจักร และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งล้วนแต่มีผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากการผลิตเพื่อบริโภคมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป แต่ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เริ่มให้ความสนใจความมั่งคั่งและความสะดวกสบายมากขึ้น เนื่องจากความต้องการที่จะมีความเท่าเทียมหรือเหนือกว่าเพื่อนบ้าน ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพมากขึ้นด้วย ซึ่งสนิท สมักรการ (2538:114) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม แต่ขณะเดียวกัน ค่านิยมและความเชื่อ ก็ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน

เจเลียว อุกฤษ์จุพิมิล (2542-179-179) กล่าวว่า ปัจจุบัน สังคมต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงสู่ความทันสมัย สังคมสมัยใหม่หลายสังคมยังคงรักษาวัฒนธรรมแบบเก่า ให้ดำรงอยู่พร้อมกับระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ได้อย่างกลมกลืน สำหรับบ้านมะขามล้มกำลังเข้าสู่สังคมพัฒนา การรับเอาเทคโนโลยีและเครื่องจักร เข้ามาใช้ในการผลิต ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น กระบวนการผลิต เงินทุน วิถีชีวิตของเกษตรกร ความเชื่อ พิธีกรรม และโลกทัศน์ของคนในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ยอมรับกระแสการพัฒนามากขึ้น แต่ก็ยังคงรักษาประเพณีความเชื่อสำคัญบางส่วนไว้ได้ เมื่อเปรียบเทียบกับชาวพวนที่อื่นๆ เช่น เช่นชาวพวนที่บ้านเกาะหวาย จังหวัดนครนายก หรือชาวพวนที่บ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรีพบว่า การสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมีความคล้ายคลึงกัน เอกลักษณ์ของชาวพวนยังคงมีให้เห็นอยู่บ้าง แต่เอกลักษณ์บางอย่างก็สูญหายไปแล้ว เช่น งานหัตถกรรมทอผ้าที่ชาวพวนมีชื่อเสียง โดยเฉพาะการทอผ้าตีนจก ไม่มีให้เห็นแล้วที่บ้านมะขามล้ม ในขณะที่ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และชาวพวนบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานียังคงมีการสืบสานกันอยู่ และได้รับการพัฒนาจนมีชื่อเสียง และสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้จำนวนมาก แม้ว่าในปัจจุบัน วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านกำลังเปลี่ยนแปลงไป เพราะปัจจัยต่างๆแต่ชาวบ้านก็ยังคงยึดมั่นในประเพณีและวัฒนธรรมของชาวพวน วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ยังคงได้รับการสืบสาน แต่นับวันก็มีผู้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีน้อยลงเรื่อยๆ เอกลักษณ์ของชาวพวนที่ยังคงมีให้เห็นในปัจจุบัน คือ ภาษาพวน ซึ่งชาวบ้านยังคงใช้สื่อสารกันอยู่ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ยังคงสื่อสารกันด้วยภาษาพวน โดยใช้ทั้งคำในภาษาพวนควบคู่ไปกับคำไทย ส่วนเด็กจะสื่อสารกันด้วยสำเนียงภาษาพวนแต่คำศัพท์ที่ใช้เป็นคำในภาษาไทยกลาง ภาษาพวนจะใช้สื่อสารกันในครอบครัว หรือสื่อสารกับชาวพวนด้วยกันในที่สาธารณะ เมื่อเดินทางออกไปภายนอกคนเดียวก็จะใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร แต่หากเดินทางกันเป็นกลุ่มก็ยังคงสื่อสารกันด้วยสำเนียงพวน ประเพณีของชาวพวนที่ยังคงมีการสืบทอด ได้แก่ การเลี้ยงเจ้าที่ การทำฟ้า สารทสงกรานต์ การทำบุญหลังบ้านบุญข้าวคั่ว โดยเฉพาะประเพณีเนื่องในชีวิต และความเชื่อต่างๆ ชาวบ้านยังคงปฏิบัติกันอยู่มาก เนื่องจากเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมากที่สุด แม้ว่าเอกลักษณ์ของชาวพวนจะมีให้เห็นน้อยแล้วก็ตาม แต่โดยแท้จริงแล้ว ชาวบ้านยังคงมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองอยู่ ดังนั้นหากมีกลไกเข้ามาช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์สืบสาน วัฒนธรรมของชาวพวนบ้านมะขามล้มก็คงไม่สูญ แต่ถ้าไม่มีการอนุรักษ์สืบสาน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวพวน ก็คงสูญหายไปพร้อมกับคนปัจจุบัน

6.1.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดตั้งและบริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

จากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านที่ได้ปรึกษาหารือกัน ในการหาแนวทางการจัดตั้งและหาแนวทางในการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มให้มีความยั่งยืนนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแล้วพบว่า บ้านมะขามล้มมีแนวโน้มที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมาได้สูง เพราะมีองค์ประกอบในการจัดตั้งครบ ทั้ง คณะทำงาน งบประมาณ เนื้อหาจัดแสดง วัตถุจัดแสดง และสถานที่จัดแสดง

ด้านคณะทำงาน พบว่าบุคลากรในท้องถิ่น สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ส่วนงานภัณฑารักษ์ อาจอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องนี้ เช่น หน่วยศิลปากร หรือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อแนะนำวิธีการทำทะเบียนวัตถุและการดูแลรักษาวัตถุ แต่สิ่งสำคัญที่สุด คือ ความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน เพราะหากชาวบ้านไม่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หรือแม้จะเกิดขึ้นได้ก็ไม่สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน สำหรับชาวบ้านมะขามล้ม จากความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็น มักเห็นชอบตามความคิดเห็นของคนส่วนมาก และความคิดของผู้นำหมู่บ้าน หากเห็นว่าเรื่องเหล่านั้นไม่ทำให้ตนเดือดร้อน สำหรับเรื่องความต้องการที่จะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความเห็นว่า "ถ้ามีก็ดี จะได้อาไว้ให้ลูกหลานดู แต่ถ้าไม่มีก็ไม่เป็นอะไร" ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้เวลากับการทำมาหากิน ไม่มีเวลาให้กับเรื่องของส่วนรวมมากนัก และมักคิดว่าตนเองไม่มีความรู้ความสามารถในเรื่องนี้ จึงไม่แสดงความคิดเห็น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2540 จะเห็นได้ว่า ชาวบ้าน หนองขาว มีความร่วมมือร่วมใจและมีความกระตือรือร้น ที่จะผลักดันให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นในชุมชน ส่วนชาวบ้านมะขามล้มยังไม่เห็นความสำคัญของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากนัก แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้ให้ความสนับสนุนในเรื่องแรงงานมากนัก เพราะเวลาทั้งหมดอยู่กับการทำมาหากิน แต่ผู้วิจัยค่อนข้างมั่นใจว่าด้วยอุปนิสัยและความมีน้ำใจดีงามของชาวบ้าน บ้านมะขามล้มจะให้กำลังใจและให้ความร่วมมือในด้านอื่นๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการให้ความร่วมมืออย่างดีในการให้ข้อมูล และการบริจาควัตถุ

ส่วนงบประมาณจัดตั้งจะได้จากสภาวัฒนธรรมอำเภอบางปลาม้า เนื่องจากสภาวัฒนธรรมกำลังส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น งบประมาณในส่วนนี้จึงคาดหวังได้สูง นอกจากนี้อาจใช้งบประมาณบริหารงานหมู่บ้านที่ได้จากการจัดเก็บจากชาวบ้าน ซึ่งงบประมาณในส่วนนี้จะเหลือเงินอยู่จำนวนหนึ่งทุกปี จึงสามารถนำมาใช้เป็นเงินสมทบในการจัดตั้งและการดูแลรักษาได้ อย่างไรก็ตามควรสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านด้วยว่าเห็นด้วยกับการนำเงินดังกล่าวมาจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือไม่ เพราะหากชาวบ้านไม่เห็นด้วยอาจเกิดปัญหาขัดแย้งขึ้นได้ นอกจากนี้

อาจขอบริจาคเงินจากชาวบ้านหรือขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการระดมเงินทุนในท้องถิ่น สนับสนุนพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์จินเสน อำเภอตากถ้ำ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากทุนท้องถิ่น โดยทุนทรัพย์ที่ใช้ในการดำเนินการจัดตั้งและดำเนินการ ได้จากการจำหน่ายวัตถุมงคลและการจัดหาทุนจากชาวบ้าน มาใช้สร้างอาคารจัดแสดง การจัดนิทรรศการ และการดูแลรักษา สำหรับบ้านมะขามล้ม อาจขอความร่วมมือจากชาวบ้าน จัดกิจกรรมต่างๆเพื่อหาทุน เช่น การจัดทอดผ้าป่า การทอดกฐินสามัคคี การจำหน่ายของที่ระลึก การจัดทำหนังสือเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรมของหมู่บ้านเพื่อจำหน่าย ตลอดจนการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและการขอบริจาคเงินทุน เพื่อจุดประสงค์ในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ น่าจะเป็นวิธีการที่ช่วยหาทุนทรัพย์ได้ เพราะเท่าที่ผ่านมา ชาวบ้านเคยทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาทุนพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การจัดทอดผ้าป่า คอมพิวเตอร์ เพื่อซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ให้กับโรงเรียนวัดสุขเกษม การจัดผ้าป่าสี เพื่อหางบประมาณ ทาสีอาคารเรียนวัดสุขเกษม การจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ เพื่อหาเงินเข้าชมรมผู้สูงอายุ การจัดงานเลี้ยงโต๊ะจีน เพื่อหาทุนให้กับชมรมรักสุขภาพบ้านมะขามล้ม เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถระดมทุนจากคนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ให้กับคนในชุมชน โดยไม่ต้องอาศัยงบประมาณจากภายนอก ซึ่งผู้วิจัยคิดว่ากิจกรรมดังกล่าว สามารถนำมาปรับใช้ เพื่อจัดหางบประมาณ จัดตั้งและบริหารงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้ พิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งและดำเนินการอยู่ได้จากเงินทุนที่ได้ จากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในท้องถิ่น จะเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ควรดำเนินการไปตามอัตรภาพ ค่อยๆพัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การสร้างความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่น ให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อท้องถิ่น เมื่อเข้าใจแล้ว ชาวบ้านจะให้ความร่วมมือ ไม่ว่าจะเป็นเงินทุนหรือความช่วยเหลือในด้านต่างๆ

เนื้อหาการจัดแสดงของบ้านมะขามล้มนั้น มุ่งเน้นแสดงภาพรวมของหมู่บ้าน โดยเน้นการนำเสนอความเป็นชุมชนชาวพวน ซึ่งผู้วิจัยและกลุ่มแกนนำ ได้ร่วมกันกำหนดขอบเขตเนื้อหาจัดแสดงไว้อย่างคร่าวๆ ได้ 6 ประเด็น คือ ประวัติความเป็นมาของบ้านมะขามล้ม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคคลสำคัญของบ้านมะขามล้ม และบ้านมะขามล้มกับการพัฒนา ซึ่งประเด็นดังกล่าว สามารถแสดงวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรม ของชาวพวนได้เป็นอย่างดี และมีสิ่งของที่จะใช้จัดแสดงเพื่อสื่อความหมายได้ดีพอสมควร วัตถุที่จะนำมาจัดแสดง เป็นสิ่งของที่ทางหมู่บ้านได้รวบรวมไว้ตั้งแต่การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้ม เมื่อ ปี พ.ศ. 2530 ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรม เช่น สีฟัด เกวียน ไถ แอ็ก ระหัดวิดน้ำ กะโตะวิดน้ำ เลื่อนเทียมควาย เครื่องมือในการทำมาหากิน ตุ่มดักปลา สุ่มรื้อ ตุ่มใส่ปลา ไช เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระจาด กะโล่ฟัดข้าว ซะเลาะปลา ร้า กระซอน มวยนึ่งข้าวเหนียว เครื่องปั้นดินเผา เปลเด็ก เรือ เครื่องแต่ง

กาย เอกสารโบราณเขียนด้วยอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย อุปกรณ์จารโบราณ ธรรมาสันเทศน์ ภาพถ่าย เป็นต้น

สถานที่จัดแสดง กลุ่มแกนนำชุมชน เห็นชอบให้ใช้อาคารที่ทำการเดิมขององค์การบริหารส่วนตำบลมาปรับปรุงใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เนื่องจากอาคารดังกล่าวมีความเหมาะสม ทั้งที่ตั้ง เนื่องจากอยู่ติดกับเส้นทางคมนาคมสายหลักของตำบล และอยู่ใกล้กับสถานที่ราชการ นอกจากนี้ หากมีงบประมาณเพียงพออาจสร้างอาคารจัดแสดงขึ้นใหม่ในรูปแบบอาคาร ทรงไทย

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม นำปัญหาจากการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมบ้านมะขามล้มมาเป็นบทเรียนในการดำเนินการเพื่อมิให้ปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นมาอีก โดยได้กำหนดหน่วยงานหลักในการดูแลรักษา การจัดหางบประมาณ การประชาสัมพันธ์ทางสื่อ และการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อดึงดูดให้ผู้ชมเข้ามาเยี่ยมชมและร่วมสืบสานพิพิธภัณฑ์ ซึ่งแนวทางดังกล่าวน่าจะสามารถทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มมีความยั่งยืน

จากการศึกษาและทำงานร่วมกับชาวบ้าน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า ชาวบ้านมะขามล้ม น่าจะสามารถจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาได้ไม่ยากนัก เนื่องจากมีความร่วมมือจากหลายๆฝ่าย ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน กำนัน ผู้รู้ท้องถิ่น ชาวบ้าน และเยาวชน ที่มีความต้องการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จากคณะทำงานดังกล่าว ควรแบ่งหน้าที่รับผิดชอบตามความสามารถของแต่ละบุคคล ได้แก่ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายอนุรักษ์และทำทะเบียนวัตถุ ฝ่ายออกแบบและตกแต่งนิทรรศการ และอาคารสถานที่ และฝ่ายติดต่อประสานงาน โดยอาจขอความร่วมมือหรือ จ้างหน่วยงานและบุคคลที่มีในท้องถิ่นที่มีความชำนาญแต่ละด้านมาดำเนินการ สำหรับการบริหารจัดการนั้น เมื่อพิพิธภัณฑ์เปิดให้ดำเนินการแล้ว ควรดูแลให้พิพิธภัณฑ์มีสภาพที่ดี มีการบำรุงรักษาสิ่งของ ไม่ควรปล่อยให้ฝุ่นละอองจับสิ่งของจนดูทรุดโทรม ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดตั้งมูลนิธิขึ้น เพื่อนำรายได้ส่วนหนึ่งจ้างบุคลากรท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล จัดเวรยาม และดูแลอาคารสถานที่ จัดตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยพระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู ผู้รู้ท้องถิ่น ผู้สูงอายุและเยาวชน ให้มาร่วมสนับสนุนกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ และร่วมเป็นที่ปรึกษา ควรจัดอบรมการนำชมพิพิธภัณฑ์ ให้คนในท้องถิ่นและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่น เพื่อสามารถนำชมในพิพิธภัณฑ์ได้ นอกจากนี้ในพื้นที่ของหมู่บ้านเองก็เป็นแหล่งเรียนรู้ทางสังคมวัฒนธรรมขนาดใหญ่ วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นภาพเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม ดังนั้นอาจจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในหมู่บ้าน โดยร่วมกับโรงเรียนพานักเรียนทัศนศึกษาภายในบริเวณหมู่บ้าน เพื่อศึกษาวิชาท้องถิ่นของเรา โดยอาจพาไปชมสถานที่สำคัญๆ ของหมู่บ้าน เช่น บริเวณที่บรรพบุรุษเข้ามาอยู่อาศัยในระยะแรก บ้านไทยพวนแบบโบราณ เส้นทางคมนาคมในอดีต สมุนไพรชนิดต่างๆ โบราณวัตถุที่อยู่ตามบ้านเรือน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์

เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ผู้ชมสามารถสัมผัสกับสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ใกล้ชิด และเข้าใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดีขึ้น การจัดให้มี กิจกรรมให้ผู้ชมชนได้มีส่วนร่วมกับการของพิพิธภัณฑ์อยู่เสมอ เช่น การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี เพื่ออนุรักษ์และสืบสาน เพราะวัฒนธรรมของหมู่บ้านหลายอย่าง ควรได้รับการฟื้นฟูใหม่ หลายอย่างสูญหายไปแล้ว อีกหลายอย่างกำลังชบเซา เช่น การลงแขก การละเล่น เช่น การรำวง การรำแคน การรักษาแบบพื้นบ้าน การดำข้าว การทำข้าวซ้อมมือเพื่อบริโภคในชุมชนหรือเพื่อจำหน่าย การทอผ้า การทำเกษตรแบบผสมผสาน การจัดประเพณี 12 เดือน เช่น เดือนธันวาคม-เดือนมกราคม จัดเทศกาลบุญข้าวจี เดือนกุมภาพันธ์จัดวันกินข้าวหลามบุญกำฟ้า เดือนมีนาคม จัดบุญคุณลาน เดือนเมษายนจัดเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น โดยศูนย์กลางการจัดอาจอยู่ในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือบริเวณอื่นในหมู่บ้านที่มีความเหมาะสม ซึ่งวัดก็เป็นสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งมีความเหมาะสม เนื่องจากเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อในพระพุทธศาสนา และศูนย์กลางการรวมตัวของชาวบ้าน การจัดกิจกรรมดังกล่าว นอกจากจะดึงดูดให้คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงทั้งที่เป็นชุมชนชาวพวนและชุมชนอื่นๆ ได้มาร่วมกลุ่มพบปะสังสรรค์กันแล้ว ยังเป็นการสืบสานและฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป โดยเฉพาะกลุ่มชาวพวนจากอำเภอบางปลาม้า เช่น บ้านแก้มห้อง บ้านโพธิ์ศรี บ้านโคกโก บ้านไผ่เดี่ยว บ้านท่าตลาด บ้านโพนไร่ บ้านดอนยอ และบ้านดอนไข่เต่า ได้มีโอกาสมาพบและทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน ย่อมจะทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็น ชนชาติเดียวกัน และเกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมของตน นอกจากนี้การได้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการ สร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมนี้อาจส่งผลให้ผู้ชมชนพวนดังกล่าวมีความคิดที่จะสร้างแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของตนขึ้น เมื่อหลายๆ ชุมชนได้สร้างแหล่งเรียนรู้ขึ้นมา ก็จะเกิดเป็นเครือข่ายของวัฒนธรรมไทยพวนในอำเภอบางปลาม้า และอาจมีเครือข่ายขยายไปทั่วภาคกลาง ซึ่งจะสามารถ เป็นแนวทางในการสืบสานวัฒนธรรมของชาวพวนไว้ได้ และยังช่วยเพิ่มแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นอีกด้วย กิจกรรมดังกล่าวเหล่านี้ไม่ใช่เพียงคน ๆ เดียว หรือหน่วยงานเดียวที่จะสามารถดำเนินการได้ แต่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ และชาวบ้านร่วมกันจัดสร้างขึ้นมา และผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะต้องเป็นแกนนำสำคัญที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นในการร่วมจัดกิจกรรมขึ้นทุกปี อันจะทำให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตชีวา ไม่ถูกทิ้งร้าง และยังเป็นกลไกสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยสืบสานวัฒนธรรมของชาวพวนไว้ได้ การดำเนินการอาจเริ่มจากจุดเล็กๆ ไปก่อน เริ่มจากตัวผู้นำชุมชน ครอบครัวของผู้นำชุมชน เครือญาติ ซึ่งอาจครอบคลุมถึงสมาชิกทั้งหมู่บ้านและตำบล กลุ่มชาวพวนในตำบลมะขามล้ม กลุ่มชาวพวนในอำเภอบางปลาม้าและต่างอำเภอ ครู อาจารย์ ขยายต่อไปยังนักเรียนภายในท้องถิ่น ผู้โรงเรียนในชุมชนพวนใกล้เคียง นักเรียนอาจขยายให้ผู้ปกครอง เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยคาดหวังอย่างยิ่งว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มที่จะเกิดขึ้น จะเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นได้เรียนรู้ถึงอดีต

ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต ซึ่งจะเป็นการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงความภาคภูมิใจท้องถิ่นของตน และเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ

6.2 สรุปผลการศึกษา

ชาวพวนบ้านมะขามล้มเป็นตัวอย่างของชุมชนชาวพวน ที่มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม ของชาวพวนไว้ ก่อนที่วัฒนธรรมจะสูญหายไป และคิดว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นในหมู่บ้าน จะเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านสามารถอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวพวนให้กับคนในท้องถิ่น และบุคคลทั่วไปได้ศึกษา จึงได้เกิดกลุ่มแกนนำชาวบ้านมาร่วมปรึกษาหารือกัน เพื่อหาแนวทางจัดตั้ง และการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้มีความยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม ในกระบวนการจัดตั้ง โดยหารือกันถึงเรื่อง งบประมาณ เนื้อหา วัตถุประสงค์ ที่ตั้งและอาคารจัดแสดง และที่สำคัญที่สุด คือ การให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมบริหารงานพิพิธภัณฑ์ เพราะพิพิธภัณฑ์ที่จะสามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน จะต้องมีความคิดของคน และความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนไม่เฉพาะการจัดนิทรรศการเท่านั้น แต่จะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการให้เกิดความยั่งยืน อันเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ตลอดไป

6.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

6.4.1 เนื่องจากระยะเวลาที่มีอย่างจำกัดทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มทำได้เพียงพื้นที่บางส่วน คือ บริเวณ หมู่ที่ 2,3,4,12,14 เนื่องจากเป็นกลุ่มพื้นที่ที่มี อาณาเขตติดต่อกัน มีขนาด 1 ใน 3 ของหมู่บ้านการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรศึกษาบริเวณที่เหลือ คือ หมู่ที่ 1,2,5,6,7,8,9,10,11 และหมู่ที่ 13 เพื่อให้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลมะขามล้มถูกต้อง ชัดเจนมากและครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งจะสามารถนำไปเชื่อมโยงในการศึกษาประวัติศาสตร์สากลได้ชัดเจนมากขึ้น

6.4.2 ควรศึกษารวบรวมภาษาพวนไว้ให้ได้มากที่สุดก่อนที่จะสูญหายไป

6.4.3 เอกสารโบราณที่จารด้วยตัวอักษรไทยน้อยและตัวอักษรธรรมอีสาน ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ นิทานพื้นบ้าน คำสอนหญิง และบทสวดมนต์ต่างๆ ที่ชาวบ้านเก็บรวบรวมไว้ ควรนำมาให้ผู้ที่สามารถอ่านได้หรือนำมาให้ผู้เชี่ยวชาญได้ศึกษาและแปลความหมายไว้ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ และนำมาใช้ในการจัดแสดงได้อย่างถูกต้องและน่าสนใจ

บรรณานุกรม

- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม . (2526) .อนุสรณ์เชลยศึกในสงครามโลกครั้งที่ 2 พิพิธภัณฑ
 ท้องถิ่นที่วัดใต้เมืองกาญจนบุรี . วารสารศิลปวัฒนธรรม ,5 (1),102-107.
- กังวาน วงษ์พันธ์ . (2530) . พงสาวดารเมืองพวน , ประวัติบ้านมะขามล้ม , ประวัติวัดสุขเกษม .
 เอกสารไม้ตีพิมพ์.
- งามพิศ สัตย์สงวน . (2541) . วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทย: ศึกษากรณีบ้านนา จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา. ในวัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ.(5-39), กรุงเทพมหานคร :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- จารุวรรณ ธรรมวัตร . (2540) .ตำนานและพงสาวดารพวน : อุดมการณ์สมานฉันท์ระหว่างเผ่าพันธุ์ .
 อักษรวิชัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จิรา จงกล . (2532) . พิพิธภัณฑสถานวิทยา . กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- เจลิยา ฤกษ์รุจิพิมพ์.(2542).การเปลี่ยนแปลงทางสังคม.ใน พวงเพชร สุรัตน์กรีกุล(บรรณาธิการ),
มนุษย์กับสังคม Man and Society (หน้า 179-189) .กรุงเทพมหานคร:มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ .
- ชัญญะ วงษ์วิภาค. (2532). การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม:
ศึกษาเฉพาะลาวครั้งอุทอง จ.สุพรรณบุรี . กรุงเทพมหานคร:ภาควิชามานุษยวิทยา
 คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร .
- ธิดา สารยา .(2539) . ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์.
 กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์ .
- นิติชัย พงษ์วานิชอนันต์ . (2543) .สุพรรณบุรี .นนทบุรี : เอส พี เอฟ พริ้นท์ติ้ง กรุ๊ป.
- บรรณาธิการ . การชำระเอกลักษณ์ท้องถิ่นในสังคมไทย . วารสารเมืองโบราณ ,25 (2) , 6-9.
- บันเทิง พูลศิลป์ . (2530) .ชนกลุ่มน้อยในสุพรรณบุรี .เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ "
 สุพรรณบุรี : ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม " วันที่ 17-20 พฤศจิกายน 2530 โดยสถาบัน
 ไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(เอกสารถ่ายสำเนา) .
- บทบรรณาธิการ .พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่นกับการสังสมและพัฒนาทางภูมิปัญญา.วารสารเมืองโบราณ , 11
 (4) , 6-7 .
- ประเวศ วะสี . ภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท . กรุงเทพมหานคร :
 มูลนิธิภูมิปัญญา .
- ปราณี วงษ์เทศ . (2525) . พื้นบ้านพื้นเมือง . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา .

- ปราณี วงษ์เทศ . (2525) . เพลงกล่อมเด็กของลาวพวน . วารสารโบราณคดี , 7 (2) , 73 - 85 .
- _____ . (2533) . พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อชุมชนชาวบ้าน . วารสารศิลปวัฒนธรรม , 11 (7) , 88-102 .
- ผลัดคัน "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น"รับตลาดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.(13 กันยายน 2539) ผู้จัดการรายวัน, หน้า 11 อ้างใน เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 .เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- แผนกอิสระสังคมวิทยา และมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ . (2521) . รายงานการศึกษาชุมชน ชาวพวน- หมู่บ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี . มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .
- พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี . (2539) . เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 .เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- เพ็ญพักตร์ ลิ้มสัมพันธ์ . อักษรธรรมอีสาน . (2526) . นครปฐม: แผนกบริการกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร . (2536) . นำชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงแถมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบ . กรุงเทพมหานคร :บริษัท พิมพ์นครินทร์ตั้ง เซ็นเตอร์.
- มรดก พิทยาชรี . (2538) . บ้านตัวอย่างหนังสือชาติทรัพย์สิน . วารสารไลฟ์แอนด์เดคคอร์ด , 4(43) , 110-114 .
- รัชณี ศรีสุวรรณ.(2537) . ลักษณะภาษาไทยพวนที่จังหวัดสุพรรณบุรี . วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต,สาขาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล .
- โรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2.(ม.ป.ป.) . ประเพณีพื้นบ้านมะขามล้ม . อุดลำนาค .
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ . (2539) . พิพิธภัณฑ์जनเนนการเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์ทุนท้องถิ่น. วารสารเมืองโบราณ, 22 (2) ,อ้างใน เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 . เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ, สิริประภา คารามาตร์, วินัย สิทธิคุณกุลชัย (บรรณาธิการ). (2545) . สังคมและวัฒนธรรม ชุมชนคนยี่สาร . กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์ .
- วิเชียร วงศ์วิเศษ . (2517) . ไทยพวน . พระนคร : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก .

- วิบูลย์ ลีสุวรรณ . (2540) .วัฒนธรรมไทพวนสุพรรณบุรี . ในมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน . (หน้า 122-133) . กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส พี เอส ฟรันท്ടิ่งกรุ๊ป จำกัด .
- วีระพงษ์ มีสถาน . (2539) . พวนนั้นไซ้ไทยหรือลาว. วารสารศิลปวัฒนธรรม,17 (5) ,202 - 205 .
- ศรีศักร วัลลิโภดม . (2522 -2533) . ลาวในเมืองไทย . วารสารเมืองโบราณ ,6 (2) , 55-66 .
- _____ . (2539). โครงการส่งเสริมทุนวิจัยด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 .เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- ศันสนีย์ อินทรประสิทธิ์ . (2540) . แนวทางการจัดพิพิธภัณฑท์บ้านศิลปิน ชิต เจริญประชา . วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล .
- ศูนย์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร และมูลนิธิประไพวิริยะพันธุ์ . (2543) .พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น บ้านหนองขาว . เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง " พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว " วันที่ 26 มกราคม2543 .เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร .(2540). ขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น:กรณีศึกษาพิพิธภัณฑท์ พื้นบ้านวัดม่วง . เอกสารประกอบวีดิทัศน์ "ขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑท์พื้นบ้านวัดม่วง " . กรุงเทพมหานคร :(ม.ป.ท.) .
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2540) . เอกสารการสัมมนาทางวิชาการ "พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นในประเทศไทย " . กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร .
- สนิท สมักรการ . (2538) .ลักษณะทางเศรษฐกิจของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม. ใน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับพัฒนาการของสังคม (109-118) . กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สภาตำบลมะขามล้ม .(ม.ป.ป.). ตำบลมะขามล้ม . แผ่นพับ.
- สภาวัฒนธรรมตำบลหนองขาว . (2543). นำชม"บ้านหนองขาวท้องถิ่นวัฒนธรรมล้ำค่า" .โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการภูมิภาคสันจร ครั้งที่ 2 วันที่ 26 มกราคม 2543 พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นหนองขาว โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- สุดารา สุฉญา.(2537) . โศกนาฏกรรมของชาวนา ชีวิตผันแปรที่ทุ่งสาคลี . นิตยสารสารคดี.10 (118), 113-126 .
- สุเทพ สุนทรเกสซ์ .(2540) .ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น:การศึกษาประวัติศาสตร์ระดับจุลภาค. ในมานุษยวิทยา กับประวัติศาสตร์ . (หน้า108-129). กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์ .

- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ . (2539) .ปัญหาการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน . เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 .เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์ . (2536) .รายงานการวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง บ้านโป่ง - บ้านเจ็ดเสมียน . กรุงเทพมหานคร: หมวศึกษาประวัติศาสตร์คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- _____ . (2536). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่กลอง:ศึกษาคณะนิชมชนมอญ บ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. ใน ปราชญ์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ) ,ลุ่มน้ำแม่กลอง พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม (74-112) . กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์.
- สุภาภรณ์ ดันสตาร์กซ์ . (2528) .ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มน้ำท่าจีนจากการบอกเล่าศึกษาคณะ : บ้านเก้าห้อง ที่สุพรรณบุรี . วารสารศิลปวัฒนธรรม , 6 (11), 78-83 .
- สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ . (2540) . รายงานการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการศึกษเพื่อปวงชน (ฉบับสรุปรวม) . เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542) . พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 . กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด .
- สมชาย นิลอาธิ . (2539) . พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน . เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 .เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ . (2535) . วัฒนธรรมพื้นบ้าน รากฐานการพัฒนา . ในภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา ชนบท (หน้า 35-61) . กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา .
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (บรรณาธิการ) . (2534) . พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน Museum of folk - culture . กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์ .
- เสาวลักษณ์ กุศลทรามาส . (2544) . ศึกษากลวิธีการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน กรณีศึกษาบ้านท่าวังไทร ตำบลวังหมี อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา . วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต,สาขาพัฒนาชนบทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล .
- เจมส์ แอล เกรตัน (ผู้แต่ง) . วันชัย วัฒนศัพท์(ผู้แปล) . (2535) . คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจของชุมชน . ศูนย์สันติวิธี เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า .
- โสภิต ทองปาน . (2536) . นโยบายเกษตรไทย . นนทบุรี : เลิศชัยการพิมพ์ .

- อภิลิทธิ ธีระจารุวรรณ . (2540) . พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวิถีชีวิตชุมชน .วารสารศิลปวัฒนธรรม ,18 (8) ,76-106 .
- อภิัญญา บัวสรวง . (2539) .บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น . เอกสารประกอบการบรรยาย
โครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย" ณ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร วันที่ 24 พฤศจิกายน 2539 . เอกสารไม่ตีพิมพ์ .
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ . (2543) . ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม . ในความคิดทาง
ประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด (106 - 131) . กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินท์ติ้ง .
- องค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม. (2542) . สภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล. อัดสำเนา .
- เอี่ยม ทองดี และคณะ.(2544) . รายงานการวิจัยพลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน กรณี
ศึกษาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม . วารสารภาษาและวัฒนธรรม,20 (2),
97-116 .



ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นายกังวาน วงษ์พันธ์ อายุ 76 ปี .ผู้รู้ท้องถิ่น. 20 ตุลาคม 2544.
2. นางจิรารัตน์ ทองสุกดี อายุ 60 ปี . ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสุขเกษม .15 มกราคม 2545 .
3. นายชำนาญ คำวิลาศ อายุ 60 ปี. เกษตรกร .18 พฤศจิกายน 2544
4. นางเนียม มาตรวิจิตร อายุ 62 ปี. 23 สิงหาคม 2545
5. นายบุญ มาตรวิจิตร อายุ 90 ปี. ผู้สูงอายุ . 11 ธันวาคม 2544
6. นายประดิษฐ์ วงษ์บัณฑิต อายุ 80 ปี . ผู้สูงอายุ . 5 สิงหาคม 2545
7. นายประเสริฐ บุญธรรม อายุ 57 ปี . นายช่างโยธา . 13 ธันวาคม 2545
8. นางสาวเพ็ญศิริ บุญธรรม อายุ 23 ปี . นักศึกษา . 29 กันยายน 2545
9. นายพลอย ศรีหิรัญ อายุ 87 ปี . ผู้สูงอายุ . 28 กันยายน 2544
10. นางพวงพยอม วงษ์บัณฑิต อายุ 49 ปี . เกษตรกร. 3 กุมภาพันธ์ 2545
11. นางพนอม คำวิลาศ อายุ 52 ปี . เกษตรกร. 29 มีนาคม 2545
12. นายพยาน สีหะวงษ์ อายุ 41 ปี . ครูโรงเรียนวัดสุขเกษม . 8 มกราคม 2545
13. พระครูสุธรรมมาณยุติ อายุ 86 ปี . เจ้าอาวาสวัดสุขเกษม . 27 มีนาคม 2545
14. นางพัฒนา บุญธรรม อายุ 57 ปี . อาจารย์โรงเรียนหรรษาสุจิตต์วิทยา 2 . 22 กันยายน 2545
15. นางสมบุรณ์ คำวิลาศ อายุ 60 ปี . เกษตรกร . 19 ตุลาคม 2544
16. นายสมภพ วงษ์กอบศิลป์ 50 ปี . อาจารย์โรงเรียนวัดคลองขุด .9 กันยายน 2545
17. นางสุทิน ศรีหิรัญ อายุ 81 ปี . ผู้สูงอายุ . 20 ตุลาคม 2544
18. นายหิรัญ ดวงจันทร์ อายุ 50 ปี . กำนันตำบลมะขามล้ม. 24 พฤษภาคม 2545
19. นายโอกาส จันทร์เพ็ญ อายุ 61 ปี. ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม . 16 กันยายน 2545 .



ภาคผนวก ข

แนวคำถามที่ใช้สัมภาษณ์ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านมะขามล้ม

1. ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ - นามสกุล อายุ อาชีพ ภูมิลำเนา
2. ประวัติวัฒนธรรม
 - ชื่อของท้องถิ่นที่ศึกษา มีความเป็นมาอย่างไร
 - ผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกๆ เป็นใคร มาจากไหน
 - ท้องถิ่นนี้มีอายุเก่าแก่เพียงไร
 - ตำนาน เรื่องเล่า
3. เศรษฐกิจ
 - อาชีพของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - จำนวนประชากร
 - ผลผลิตของท้องถิ่น รวมทั้งตลาดการค้า
 - ชาวบ้านซื้อสินค้ามาจากที่ใด
 - งานหัตถกรรมท้องถิ่นมีอะไรบ้าง
4. สถาบันทางศาสนาและความเชื่อ
 - ชาวบ้านมีความเชื่อในสิ่งใด ศาสนา จิตวิญญาณ สิ่งเหนือธรรมชาติ
 - วัด และศาลเจ้าที่ ในชุมชนสร้างขึ้นเมื่อไร
 - ความสัมพันธ์ของชาวบ้านต่อวัด และความเชื่อต่างๆ
5. ความสัมพันธ์ต่างๆ
 - ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับชุมชนใกล้เคียง
 - บุคคลภายนอกที่เข้าไปติดต่อกับชุมชนที่ศึกษา
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - มีอะไรบ้าง
 - ประโยชน์
 - การสืบทอด
 - ความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้อง
6. เหตุการณ์ต่างๆที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน



ภาคผนวก ค

คำสู่ขวัญ

กลอนสู่ขวัญภาคบทแรก

(ตอนความเป็นมาของคำว่านาค)

"บัดนี้ ยังมีอาจารย์ตนหนึ่งสลาดด้วยปัญญา จึงชักนิทาน มาเรียนไว้ ให้เป็นมงคล
แก่สับประสะเจ้าทั้งหลาย ทั้งหญิงชายอ้างหม้าย อย่าเอ็ดคาเหลือกซ่ายใส่แลเหลียวหลัง
มันบ่เป็นการสั่งให้ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาเอโกราชานาคเก้า เมื่อนั้นยังมีพญานาค
อำนาจกล้า พระธรรมิโกมุขมนตรีอำมาตย์ นาคหนุ่มแน่นาริยินดีมักได้บวช เลยวางมือบ่
เคื่องแค้นสังจกสิ่งละลูกแก้วกึ่งเส่นหา ทั้งบิดามารดากริยาแก่นไ้ให้ อ้องให้อยู่วิวอน
พญานาคก็ละนกรหนีจาก นิรมิตรฝากพักกายาเป็นมานะวะหนุ่มน้อย หน้าขึ้นซ้อยโสม
ลี ไปถึงกุฎิพระมุนีองค์วิเศษกัมเกศเกล้า ขอเข้าบวชในศาสนา องค์สัตตถามีใจกรุณาได้
ให้บวช บวชแล้วเป็นพระภิกษุสงฆ์ ทรงศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด แล้วเป็นพระแก้วอยู่ใน
ศาสนา ทรงวิปัสสนาหล้าเลิศ กำเนิดเกิดนำมา พอถึงเวลางายแก่ เข้าไปแต่ในกุฎิ
จำวัดหลับสังจิตวิบัติแปรปวนไปมา คิดถึงนาคานะคะเรส เพศพระนั้นก็สูญหาย
เลยกลับกลายเป็นพญานาคดั่งเก่า เจ้าเณรน้อยเล่าไปเห็น ตกใจเป็นอันมาก อ้องออก
มาอึงอึง เลยเล่าดั่งสนั่น เสียงสนั่นก้องถึงหู สัพพัญญูชู้แล้วจึงให้หานาคแก้วมาถามดู
ให้เหตุ พญานาคจึงกัมเกศเกล้าประณมกร ขอแก้จอมพระนครเสยอดเยี่ยมโผดขอ
ทานโทษ อันได้กระทำผิดในใจจิตทุกสิ่ง ผู้ชชนจึงสงสัย ถามว่าเป็นสันใด พระจอมไตร
จึงให้สัตว์เดียรฉานบวชได้ พรแก่นไ้ที่หน้าอ์เล็งเห็นนั่นคือ นักปราชญ์ผู้สลาดจกเก้ไขว่า
สันใด พระจอมไตร संबัฐ ฐูป้แพ้แต่ว่างดไว้ก่อน ให้เป็นเหตุคะเตลี เพื่อจกเทศนา สั่ง
สอนสัตว์ะนิกร เมื่อสูตรช้อยพระยอดสร้อย สัพพัญญูตนเป็นครูแก่โลก ว่าจกให้พ้นจาก
โอคะสงสารว่านา คูราพญานาคาเสย บุญเจ้าบ่เคยเสียแล้วเลนอ จกบวชในศาสนา พระ
ยาแก่นแก้วเจ้าบ่ควนท่านเคย ด้วยว่าตัวท่านนี้เป็นสัตว์เดียรฉานนาคใหญ่ ให้ท่านเมื่อ
อมไ้พรพลเมือง ท่านอย่าได้เคื่องแค้นโศกเศร้า ท่านจงเลี้ยงลูกเต้าแลเมียฮัก อดสามัก
กระทำบุญอย่าได้ขาด อย่าได้ประมาทศีลห้า คาคเทียมคน ศีลแปดตนจำไว้เจ้าอย่าได้หลง
ลืมนั่นเนอ คั้นว่าเทศนาสั่งสอนแล้ว พระนาคแก้วจอมนครเสย บ่เอื้อนโผดเสย ละนอ
พญานาคก็ยอมมือขึ้นใส่เกล้าบนอบเจ้าทูลลา พญานาคาทูลสั่งน้ำตาหลังไหลตกมือต็อก

ดูไปได้ คั้นว่าพระแก่นไต่บให้บวชแล้วขอฝากชื่อนาคแก้วไว้ในศาสนาขอให้เป็นบุญกต
ดาธิการเมื่อน้ำเมื่อเวลาจกบวชนั้น ขอให้เสียดว่าเจ้านาค ขอฝากชื่อไว้ในศาสนา ฯ

บทปฏิสนธิ

" คือว่าโตเจ้านาคจักเกิดมาในท้อง
 ย่อมเป็นน้ำจวงเหลว เหลว แล้วพุดขึ้นๆแล้วซ้ำพุดเหลว
 ถึงเท่าสอดเจ็ดทีแล้วจึงบังเกิดเป็นปัญจะสาขาห้าแห่ง
 ด้วยพระธรรมเจ้ามาตคแต่ง ให้เป็นรูปร่างกาย
 แล้วจึงแจกขายเป็นอาการสามสิบสอง ต้องตามเล่า
 นั่งผินหน้าเข้าสู่สันหลังของท้องแม่มารดา
 นั่งทับอาหารเก่าเล่าทับอาหารใหม่ ไล่หัวไว้ภายบน
 มารดาจึงรู้ว่ามิครรภ์ เจ้าจอมธรรมเกิดมาในท้อง
 ปากจามไอก็บ่ฮ้อง ย้านเสียงสนั่นก้อง เจ้าจอมขวัญว่านา
 นาคเอยเจ้านาคยากแท้แต่อยู่ในครรภ์ แม่กระสันหนัก
 เมื่อยเจ็บเมื่อยฮ้ายเหลือใจ เจ็บภายในลำปาก
 แม่ทุกข์กับเจ้ายากนักหนา เดินไปมาหนักหน่วง
 เลยล่วงเข้าเขตได้สิบเดือน ลมกัมมั่วชาวด
 จึงสะเทือนหัวใจเหม่น ยามเมื่อเจ้าจกออกม้มท้องแม่
 แม่เจ้าหמידแสง แม่เจ้าเจ็บบิดเบือนพันยั้ง
 ชาวบ้านจึงขึ้นมาหา ลางพ่องฮ้องว่าสังบไปเอาอีลูงบ้านได้
 มาลงส่องแล้วลือ เพ็นว่ายังบ่ชอบบ่พอ
 มันตั้งปวดมาแต่เช้าเท่าสอดแลง ตาวันแดง
 ควายมาแหล่งชาวชาว เล่นมาโสมหมอจัน โจมอ่วยออกด้วยง่าย
 แม่นยามคิรางคนเอาตีนชินมาวีปิด پای เจ้าจึงออกมาพรั่งพร้อม
 คนนั่งล้อมจับมือ ออกมาแล้วลือ กุมารท้องแก่แก่
 เอ็นแม่หลวงลั่นพอฮ้อย เอ็นแม่น้อยสันพอพัน
 เพ็นจึงเอาไม้เหยะมาตัดสายแฮ่ ย่าเจ้าแผ่สายปือ
 เอาเจ้าถือน้ำล้าง ชางบ้านค้ำน้ำดื่ม เอาส้มอาบผัดสี ฯล ฯ "

บทกล่อมลูก

" บัดนี้ แม่ซีได้กล่อมเจ้า ลูกอ่อนนอนเปล นอนแม่เยอ หลับตาสา แม่เยอ
 มันก็ตึกมาแล้ว คนนอนเกียงอ้อยห้อย แม่ซีได้กล่อมลูกอ่อนน้อย
 กะนอนเล่นให้ชื่นใจ แม่เยอ แม่ก็ได้ตักแต่งตั้ง กะเสื่ออ่อนหอมอนลาย
 แม่จึงบายเอามา แม่ใส่เปลก็ค้อย หวังซีหื้อลูกอ่อนน้อย
 นอนเล่นให้ชื่นใจ แม่เยอ
 แม่นี้ซีไปหามาให้ กะนานาหลายสิ่ง ทั้งหม่องบั้ง ทั้งส้มพริกจิง
 แม่เจ้าก็ตึงตนไว้ หลับตาอย่าได้ตื่น คั้นแม่มาสอดแล้ว เจ้าจิ่งค้อยแอ้วกินนม
 นอนแม่เยอ หลับตาสาแม่ท้อน
 เข้าบ่มีแม่นี้ซีไปหา ปลาบ่มีแม่นี้ซีไปซื้อ เจ้าอย่าคือหื้อนอนเล่นอยู่เอือน
 คั้นว่าเจ้าบ่นอน ผีเป่ามันชิมบาย คั้นว่าเจ้าบ่นอน
 ผีพรายมันชิมาหลอกเจ้าหลอกเจ้าแล้ว
 คั้นว่าเจ้าบ่นอนเหลวฮู้มันชิมาเจาะกินตา
 คั้นว่าเจ้าบ่นอนเหลวกามันชิมาเจาะกินไส้
 คั้นว่าผู้น้อยฮ้องให้ มันจิมาเจาะกินตากินพุงเจ้า
 นอนแม่เยอ หลับตาสาแม่เยอ
 แม่ไปไฮซีไปตักน้ำสระบัว แม่ซีไปหาหลัวหาพินมาหุงเข้า
 เอื้อศรีแจ่มเจ้านอนเล่นอยู่เปล ซีหื้อพ่อเจ้าโละหื้อฮ้องไปมาไกวแกว่ง
 ซีหื้อพ่อเจ้านั่งอยู่ข้าง กะเปลน้อยแกว่งไกว นอนแม่เยอ หลับตาสาแม่ท้อน
 อันว่าพ่อแม่ ฮักเจ้าตั้งแต่เจ้ายังแดง พ่อแม่นี้แพงตั้งแต่เจ้ายังน้อย
 ตั้งแต่เป็นผู้น้อย กะนอนอยู่สายไหม เพิ่นก็อาทะจิต เวทนานำเจ้า
 เถิงเมื่อยามกินเข้า แลงงายทุกเช้าค่ำ พ่อแม่ก็เพียรพำเลี้ยง บ่มีเว้นแต่ละวัน
 พ่อแม่ก็เอาขันตีตั้ง ทำเพียรเลี้ยงจนใหญ่ เพิ่นเลี้ยงลูกไว้ ก็หวังซีได้เพ็งแสง
 นอนแม่เยอ นอนสาแม่เยอ
 พ่อแม่เจ้าซีไปไฮ ซีไปเอาไข่ไก่มาหา พ่อแม่เจ้าไปนา ซีเอาไข่กามาต้อน
 แม่เจ้าจี่ไปเลี้ยงม้อน แม่มาสอดแล้วเจ้าจิ่งค้อยแอ้วกินนม
 แม่ซีได้ชมเซยเจ้า สองมืออุ้มกอด สองมือแม่ชีบายลูบท้อง ทั้งดมแก้มจูบชม
 นอนแม่เยอ หลับตาสาแม่เยอ
 แม่ไปไฮซีไปเที่ยวเซาะหา แม่ไปนาซีไปเที่ยวเซาะไซ้

กลางเพื่อว่าชีได้ กะชินจีปลามัน หวังชีเอามาเลี้ยงบุตรตาคนอ่อน
 เพื่อชีหื้อเจ้าใหญ่ขึ้น โตเจ้าชีใหญ่สูง นอนนอนหลับตาสามแม่ท่อน
 มาบัดนี้มันก็สมความมัน กะมารดาพ่อแม่ บัดนี้เจ้าอายุใหญ่ขึ้น สมควรเป็นองค์
 พ่อแม่เจ้าชีให้เป็นสงฆ์ กะบวชเขียนความรู้
 พ่อแม่เจ้าจืดสาค้า ฟืนไฟน้ำร้อนอุ่น ตื่นขึ้นมือเช้า พ่อเจ้าชบายเข้าใส่ขัน
 ส่วนชีโมทนาจิต ส่วนบุญกะนำเจ้า หื้อเจ้าบวชแทนคุณเข้า
 กะนั่นน้มนมารดาพ่อแม่ หื้อเจ้าหมั่นอุทิศหยาดน้ำ ใจนั้นหมายคำพ่อแม่ตน
 มันจักเป็น โกศลตอบแทนจริงแท้ๆ "

คำไขว้เคราะห์

" ชันแล้ว บัดนี้ข้อยจีไขว้เคราะห์สี่สาม ไขว้นามสิบห้า
 เคราะห์มือ เคราะห์วัน เคราะห์เดือนเคราะห์ปี
 สัพพะเคราะห์สัพพะเจิญ ให้หายเสียเมื่อมือนี้นี้
 เคราะห์หลวงอย่าได้มาจุ่มปลายก้อย เคราะห์น้อยอย่าได้มาจุ่มปลายมือ
 ไขว้เสื่อน้ำหื้อน้ำพาไหล ไขว้เสื่อไฟหื้อไฟพาไหม้
 ไขว้เสื่อไม้หื้อไม้ใหญ่พางม อมเบิก อมเบิก กูจีเบิกเสียเมื่อมือนี้นี้
 ขึ้นเมืองภูอย่าได้ต้องผีโป่ง เบิกลงทุ่งอย่าได้ต้องผีหนอง
 ผีจอมปลวก ผีบวกหนอง ผีคันคู่อ้อมบ้าน ผีจี้คร้านนอนเวน
 เคราะห์ใหญ่ๆเท่าแม่ข้างแม่ควาย เคราะห์ลาลายท่อแม่กับแก้
 เคราะห์เล็กๆท่อหอยปัง เคราะห์ดั่งดั่งคือแม่กำเนิด หื้อสุไปเกิดถ้าตะวันตก
 ถ้านกเขานอน ถ้าคอนเขาอยู่ ถ้าหมู่เขาข้าม น้ำเขาเขียว ผีเหลียวมาให้ตาผีแตก
 ไม้ค้อนกูแตกตาผี สิบปีอย่าได้มาเด้า เก้าปีอย่าได้มาหา
 ให้สูหนีไปอยู่บ่อนคนบ่ท่อง ป่องคนบ่เที่ยว นอกเขาเขียวฟากฟ้า
 อมสะวาหะ สะวาหาย"

คำมอบพาวัญ

"ซันแล้ว เป็กมือนี่ว่าเกล้า ชะง่ามือนี่ว่าดี ศรีมือนี่ว่าเฮ้า เก้าสิบหม่ออามก็
ว่าดีมือนี่วันนี้ สามสิบหม่อฮ้ายก็ว่าดีมือนี่วันนี้ หม่อซ่ายและหม่อขวา ก็ว่า
ดีมือนี่วันนี้ หม่อสุสาคุณเอิก ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ หม่อเอิกพร้อมอุดม ก็ว่าดี
มือนี่วันนี้ หม่อชมแบบอ่านเตี้ยขึ้นแท่นแสน ก็ว่าดี มือนี่วันนี้ ย้อมวันแดง
ขึ้นค่า ก็ว่าดีมือนี่วันนี้ หงส์หานฟ้าขึ้นคอนคำ ก็ว่าดีมือนี่วันนี้
นาคก็ว่านาคปากยา คำก็ว่าคำดีดับพะคั๊บพะลา ราชาและเท้าแก่
พ่อแม่คำคุณคง เงินเต็มถงสะพาด
กล้วยอ้อยหยาดเต็มพา ทั้งเหล้ายาหลายเหลือแหล่
บัดนี้ ...(เจ้าภาพ)... ได้ธนะเท้าแก่ลุงตามาคุ้มมิ่งขวัญ
จึงขอธนะเหื่อหม่อพร (หรือชื่อของผู้ที่ทำพิธี)
ผู้ปะเป็นยางคางเป็นน้ำ ว่าทิพพะพรแทนสุขอ้อยแต่ กระทบม้อท่อน"

คำสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่

" ฯลฯ เอือนโสงคำเป็นฮอดแก้ว ยกขึ้นแล้วอยู่สวัสดิ
ยกเสานั่ง เหื่อเจ้าได้จัวแม่ลาย
ยกเสาสอง เหื่อเจ้าได้ควายแม่ซ้อง
ยกเสาสาม เหื่อเจ้าได้ม้องเก้ากำ
ยกเสาสี่ เหื่อเจ้าได้คำแก้หมื่น
ยกเสห้า เหื่อเจ้าได้เข้าหมื่นล้านมาเฮีย
ยกเสหก เหื่อเจ้าได้เมียผู้ดีผู้งาม มานอนเทียมข้าง
ยกเสเจ็ด เหื่อเจ้าได้ลูกจ้างมาแต่งพาแลงพางายเจ้าเนอ
ยกเสแปด เหื่อเจ้าได้ชายผู้ดีผู้งามมาแจกเหล่า
ขอให้มาทั้งมวน ทั้งจัวควายเต็มคอก
ซ้างม้าออกเนืองนอง เงินค้ำกองพอแบก
เสาค้ำก็อย่าได้แตก เสาแฮกก็อย่าได้เซชวัน
เสาขวัญให้เจ้าอยู่มั่น ปานแผ่นดินแดง ฯลฯ "

กลอนลำพวน

" แม่่นว่าไอ้โสน้อ ชุมพี่น้องไทยพวนเฮฮักเอ๋ย
 มาเพื่อนี้ข้อยชิมารำพวนเล่นฟังกันแก้เมย์ข้อยบ่เคยรำเล่น รำบ่เป็นจักเทื่อ
 รำเป็นบ่เพ้ำรำแก้หากบ่เป็น พี่น้องเอ๋ย คั้นข้อยบ่เอ๋ยหมอปีเพิ่นกะมาเหนียวแหน
 หมอแคนเพิ่นกะมาเหนียวไว้ข้อยกะอดบ่ได้ จั่งได้เอะโอรำ
 ขอโทษเนื่ออี่ป่า ผู้เพิ่นนั่งอยู่บ่อนสูง กอนเนื่อ ขอโทษอี่ลู่ เพิ่นนั่งอยู่ห้อง
 ขอโทษพี่น้อง เพิ่นมานั่งจ้องคอยฟัง เฮาเนอ

คั้นว่าผิดแก้เสาะ เจ้าอย่าได้ถ้อชา คั้นแม่นผิดแก้ว่า เจ้าอย่าได้ถ้อถ้อย
 คั้นว่าผิดบ่อนเล็กบ่อนน้อย เหือเจ้าค้อยฟังเอา คั้นว่าคำใดข้องขัดหูกะขอโทษ แต่เนอ
 ลางเทื่อปะ โปดโพ้ เป็นคำส้อมกะอย่าฟังเฮาเนื่อ

ชู่มือนี้อายุคนเฮานับมือสั้น สังขารนับมือเปียน

ความตายนับมือใกล้ ขอไว้กะบ่ฟังพี่น้องเอ๋ย ก็ได้แต่ตั้งก่อไว้ เอาแต่กองบุญ
 มันจั่งมีเป็นทุน บาดเทื่อไปเมืองฟ้า บ่ว่าข้อยแหละเจ้ากะตายม้อยดั่งกัน
 แน่วว่าฝูงคนนี้ สังขารมันบ่เที่ยง คั้นบ่ทำดีสืบไว้ ตายล้าค่าบ่มี

อันว่าดีแหละฮ้าย บุญบาปทั้งสองนี้ ไผบ่ทำแทนไผ หากส่วนตัวเฮาแท้
 มีแต่ตัวเฮานี้ ชิทำดีแหละทำชั่ว อันว่าคนอื่นนั้น ดีฮ้ายก็ส่วนเขา เจ้าเฮย

คั้นเฮาผู้น้อย เหือฟังคำเพิ่นผู้ใหญ่เพิ่นผู้สลาดฮู้ เห็นฟ้าก่อนเฮา

คั้นบ่ย้ายจากบ้านกะบ่เห็นย่านแดนไกล คั้นบ่ไปเขียนหา บ่หอนมีความรู้ ละหน้า ฯ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวนวลพรรณ บุญธรรม
วัน เดือน ปีเกิด	13 ธันวาคม 2519
สถานที่เกิด	จังหวัดสุพรรณบุรี ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2538-2541 ศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) สาขาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2542 - 2545 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา แขนงวิชาพิพิธภัณฑ์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
ที่อยู่ปัจจุบัน	129 หมู่ 14 ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 72150 โทร. 035 416-279

EXECUTIVE SUMMARY**A STUDY OF LOCAL HISTORY OF MAKHAMLOM VILLAGE FOR THE CREATION OF
A COMMUNITY MUSEUM .****A summary of abstract**

This qualitative research purposed to study history and local cultural society Makhamlom village to create the guidelines for forming a community museum. Oral histories were the main resource for the museum. Then seminars were held with the villagers' group leaders to share ideas on how to build a community museum and to find someone to lead the project. The focus group was for initiating group collaboration on the creation, maintenance and management of the museum.

From the research, cooperation of local people is an essential requirement for creation of this community museum. The work groups are the sub-district organization officials', Kamans', local teachers', local philosophers', the people and the youth. The groups that are doing most of the work on this project are the sub-district organization and the Council of Cultural Affair of amphur Bang Pla-ma, as almost all of the budget of the foundation and maintenance is provided by them while some of the funds are from donations. The stories presented in the exhibition are... 1) History of the village. 2) Local cultural society. 3) Villagers' way of life. 4) Local wisdom. 5) Honorable men of Makhamlom village. 6) Makhamlom village's development and alteration. Each subject will be exhibited using local materials and cultural objects collected since the year 2530 B.E. The former office of the sub-district organization approved the decision to adapt a pre-existing building as the exhibition structure. The estimates and administrative rules of the museum will be set by the sub-district organization for introducing the youth to the idea of preserving Phaun's culture. It's possible they will set a committee from the local unit to supervise the museum's activities.

Introduction

Makhamlom Village is a community of the Phuan ethnic group . They have continuously lived there since the reign of King Rama III. Some of their customs and traditions have disappeared ;over time and although some still remain, some have conformed to Thai customs. Cultural changes in the Phaun at Makhamlom village have caused some members to think about preservation of their ancient Phaun's culture. Members of the community believe that a museum might be a possibility of preserving the Phaun's culture . They cooperated with the researcher in team of developing on outline for the creation of the own museum.

Materials and methods

Material

The information is from oral histories collected from interviews with the village elders , reading local documents; researches, papers and brochures and villages' memoranda, using cultural objects as a basis for some interviews and also exploration of the the village and its surrounding environment .

Research Methodical

1. Read documents ; Record of Phuan ethnic group in Thailand ,Phuan's Custom and culture,Populate evidence , conclusions and theories of studying local history and foundations of community museum and the commune coordination
2. The researcher went to the village to conduct interviews with the villages about history and Phuan's culture and localized visuals of creation a community museum.
3. Verification data
4. The researcher chose a focus group to share ideas on the creation, maintenance and management of the community museum .
5. Discuss and summarize the consequent of the research.

The process of how to build , maintene and manage of the community museum .

1. The focus group has discussed outlined the committee members , budget, exhibition subjects, exhibition objects and exhibition building , for the museum and is ready for the next step.

1.1 The committee of this project will be lead by the Makhamlom sub-district organization and supported by other organization like schools and the head of village . They will implement programs to encourage the villagers, especially the youth, to participate in this creation.

1.2 The budget for this project is expected to come from the Makhamlom sub-district organization and the Council of Cultural Affair of Amphur Bang Pla-ma and other donations.

1.3 The exhibitions have been set and devided into six subjects ; village chronicle, local cultural society, villagers' way of life, local wisdom, local honorable men and the last is, Makhamlom village in the view of development and alteration.

1.4 The cultural objects to be included are items such as house implements, agricultural implements, traps or fishnet, ceremonial implements, clothes and inscriptions. For other than objects, there will be other media in the exhibition such as drawings, photographs, maps, plans, models , presentations by computers, and possibly a website for cyberviewing.

1.5 The budged for exhibition building is undecided at the present time . However, ideal the building would be new and designed according to local architecture ;with modern , conveniences and modern safety devices. In the absence of a new new building , the museum can be housed in the renovated sub-district organization office or weaving center.

2. Once the museum is created, the estimate and administrative rule of the museum will be set by the sub-district organization for introducing the youth and the member of community to enjoin with the museum for preserved Phaun's culture and community museum . It,s possible they will set a committee from the local unit such as local teachers, elder ,lead and monk to subpervise the museum activities.

This community museum will be successful if supported by the members of this community and if they use the information, materials, labor and budget suggestions, presented in this research.